

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Taloustieteiden tiedekunta

**SARBANES-OXLEY -LAIN JA SUOMEN
TILINTARKASTUSLAIN MERKITTÄVIMMÄT EROT
YRITYSTEN NÄKÖKULMASTA**

Laskentatoimi, pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2005

Laatija: Antti Saarinen

Ohjaaja: Professori Marko Järvenpää

**JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
TALOUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA**

Tekijä Saarinen, Antti Johannes	
Työn nimi Sarbanes-Oxley -lain ja Suomen tilintarkastuslain merkittävimmät erot yritysten näkökulmasta.	
Oppiaine Laskentatoimi	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Toukokuu 2005	Sivumäärä 69+ liitteet
Tiivistelmä - Abstract Sarbanes-Oxley -laki on ehdottomasti yksi merkittävimmistä uudistuksista kansainvälisessä tilintarkastuksessa viime vuosina. Tämän pro gradu -opinnäytetyön aiheena on tarkastella Sarbanes-Oxley -lain ja Suomen tilintarkastuslain keskeisimpiä eroja. Lisäksi mukaan vertailuun on otettu Euroopan Unionin tilintarkastusdirektiiviehdotus, jonka olisi tarkoitus tulla voimaan lähivuosina. Verrattaessa Sarbanes-Oxley -lakia Suomen tilintarkastuslakiin voidaan todeta ensin mainitun olevan paljon kattavampi kokonaisuus ja lähempänä nykypäivän vaatimuksia. Suurimmat erot löytyvät sisäisten valvontajärjestelmien tarkastuksesta, osavuositulosten tarkastuksesta, tilintarkastuskomitean vaatimuksesta ja tilintarkastajan riippumattomuudesta. EU:n direktiiviehdotus on jo lähempänä Sarbanes-Oxley -lakia sisällöltään. Suurimmat erot koskevat edelleen lähinnä vaatimuksia sisäisistä valvontajärjestelmistä ja osavuositulosten tarkastamisesta. Toisaalta direktiiviehdotuksessa on otettu esille asioita, joita Sarbanes-Oxley -laista ei löydy. Näitä ovat tilintarkastuskomitean vastuu riippumattomuudesta, sekä palkkioiden suuruuden vaikutus tilintarkastuksen riippumattomuuden vaarantumiseen.	
Asiasanat Sarbanes-Oxley -laki, sisäiset valvontajärjestelmät, tilintarkastuksen riippumattomuus, tilintarkastus, tilintarkastusdirektiivi, tilintarkastuskomitea, tilintarkastuslaki.	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto / Taloustieteiden tiedekunta	

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO.....	1
1.1	Tutkimuksen motivointia.....	1
1.2	Tutkimuksen rakenne.....	3
1.3	Tutkimusmetodi.....	5
1.4	Käsitteiden määrittelyä.....	6
2	SARBANES-OXLEY –LAKI.....	8
2.1	Lain taustaa.....	8
2.2	Public Company Accounting Oversight Board.....	10
2.3	Tilintarkastuksen riippumattomuus.....	12
2.4	Corporate responsibility (yrityksen vastuut).....	15
2.5	Julkistettavan informaation tarkastaminen.....	19
2.6	Muut pääkohdat.....	23
2.7	Yhteenvedo vastuiden muutoksista.....	25
2.8	Lain tulkintoja käytännössä.....	26
3	SARBANES-OXLEY -LAIN JA SUOMEN TILINTARKASTUSLAIN EROT.....	29
3.1	Tilintarkastuksen valvonta ja kehittäminen.....	29
3.2	Tilintarkastajan vastuut.....	31
3.3	Yrityksen vastuut.....	35
3.4	Julkistettavan informaation tarkastaminen.....	37
3.5	Yhteenvedo eroavaisuuksista.....	42
4	TILINTARKASTUSLAIN TULEVAISUUS SUOMESSA.....	46
4.1	Ehdotus EU:n tilintarkastusdirektiiviksi.....	46
4.1.1	Tilintarkastajien rekisteröinti.....	47
4.1.2	Riippumattomuus.....	48
4.1.3	Tilintarkastusstandardit ja raportointi.....	50
4.1.4	Laadunvarmistus.....	52
4.2	Ehdotus Suomen tilintarkastuslain uudistamiseksi.....	53
4.2.1	Tilintarkastajan riippumattomuus.....	54
4.2.2	Tilintarkastuskertomus.....	55
4.2.3	Tilintarkastuskomitea.....	56
4.2.4	Tilintarkastuksen laadunvarmistus.....	57

4.2.5 Muut muutosehdotukset	58
4.3 Vertailu Sarbanes-Oxley -lain ja EU:n direktiiviehdotuksen eroista.....	59
5 JOHTOPÄÄTELMÄT	62
LÄHTEET	68
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Yhdysvalloissa heinäkuussa 2002 voimaan tullut Sarbanes-Oxley -laki on ehdottomasti merkittävin viimeaikainen muutos kansainvälisessä tilintarkastuksessa. Tämän tutkielman tarkoituksena on keskittyä tarkastelemaan Sarbanes-Oxley -lain ja suomalaisen tilintarkastuslain merkittävämpiä eroja yritysten näkökulmasta. Tämä siitä syystä, että juuri yritysten toimintaan ja raportointiin kohdistuvia vaatimuksia on pyritty tiukentamaan tämän lakiuudistuksen avulla.

Sarbanes-Oxley -laki koskee pääsääntöisesti Yhdysvalloissa listattuja pörssiyrityksiä sekä niiden tytäryrityksiä. Tämä tarkoittaa käytännössä muutamaa suurta suomalaista yritystä. Tämän seurauksena vaikutukset ulottuvat jollain tasolla myös suomalaiseen tilintarkastuskäytäntöön asti. Nyt ja tulevaisuudessa on yhä lisääntyvää tarvetta tutkimuksille ja tietämykselle tästä kyseisestä aiheesta. Myös tilintarkastuksen alalla on tärkeä seurata tarkasti kansainvälistä kehitystä, mikäli halutaan turvata suomalaisten yritysten kilpailukyky kiristyvässä kansainvälisessä kilpailussa.

Vaikka pääpaino tulee olemaan nykyisin voimassa olevan tilintarkastuslain vertailussa, on mukaan otettu myös tulevan EU:n tilintarkastusdirektiivin vaikutusten tarkastelua. Direktiivin on tarkoitus tulla voimaan aivan lähivuosina, jolloin se osaltaan on ohjaamassa suomalaistakin tilintarkastuskäytäntöä. Näin ollen tämän tutkimuksen keskeisimmät tutkimusongelmat voidaan tiivistää seuraavaan kahteen pääkohtaan:

- Sarbanes-Oxley -lain ja Suomen tilintarkastuslain merkittävimmät erot yritysten näkökulmasta.
- Sarbanes-Oxley -lain ja tulevan EU:n tilintarkastusdirektiivin merkittävimmät erot yritysten näkökulmasta.

1.1 Tutkimuksen motiivointia

Vuosituhanen alussa useiden Yhdysvalloissa (esim. Enron, Xerox, Worldcom) sekä Euroopassa (Parmalat) paljastuneiden kirjanpitoon ja tilintarkastukseen liittyvien skandaalien

seurauksena kansainvälinen tilintarkastuskäytäntö joutui suurennuslasin alle. Aivan lähiaikoina Suomessakin on saatu esimerkki mahdollisista kirjanpitoon ja tilintarkastukseen liittyvistä ongelmista Töölön Matkatoimiston konkurssin kohdalla. Yhdysvalloissa nämä skandaalit ovat jo aiheuttaneet yhden merkittävimmistä lakimuutoksista tilintarkastukseen liittyen ja Euroopassakin vastaava on odotettavissa lähivuosina. Mutta miten tämä kaikki koskettaa suomalaisia yrityksiä?

Sarbanes-Oxley -laki koskee suoranaisesti tällä hetkellä vain Yhdysvalloissa listattuja pörssiyhtiöitä (viisi suomalaista yhtiötä), niiden tytäryhtiöitä sekä luonnollisesti näitä tarkastavia tilintarkastusyhteisöjä. Mutta sen vaikutukset tulevat olemaan varmasti paljon laajemmat koskien mm. yrityksiä, jotka joskus tähtäävät Yhdysvaltojen markkinoille. Miten siis Sarbanes-Oxley -laki vaikuttaa jo tänä päivänä suomalaiseen tilintarkastukseen käytännön tasolla ja minkälaisia muutoksia olisi odotettavissa suomalaiseen lainsäädäntöön, mikäli EU:n esityksen kaltainen asetus tulee voimaan meilläkin?

Euroopan Unionin toimesta ollaan valmistelemaan tilintarkastusdirektiiviä, joka pohjautuu hyvin pitkälti Sarbanes-Oxley -lain perusteisiin. Tämä direktiivi tulee voimaan ilmeisesti vielä tällä vuosikymmenellä. Alun perin sen oli tarkoitus tulla voimaan vuoden 2006 alusta. Myös Suomessa ollaan valmistelemaan tilintarkastuslain uudistamista EU:n direktiivin seurauksena. Hallitus asetti jo vuonna 2002 tilintarkastustyöryhmän valmistelemaan raporttia tarvittavasta lakimuutoksesta. Raportti julkaistiin 2003 ja siinä oli otettu varsin kattavasti huomioon sekä EU:n tilintarkastusdirektiivinluonnos että Sarbanes-Oxley -laki.

Sarbanes-Oxley -lain suurimmat muutokset koskevat juuri yritysten vastuuta. Laki tiukentaa yritysten johdon vastuuta valvoa ja tiedottaa yhtiöiden todellista tilaa koskevia asioita ja niiden todennäköistä kehitystä. Tilinpäätöksessä ja kirjanpidossa on aina olemassa tiettyjä joustokohtia, jotka saattavat aiheuttaa suuriakin tulkinnanvaraisuuksia asioiden esittämisessä. Tämän lainsäädännön avulla on yritetty kitkeä suurimpien tulkinnanvaraisuuksien esiintyminen yritysten tilinpäästötiedoissa ja sitä kautta estää edellä mainitun kaltaisten skandaalien toistuminen. Lisäksi myös tilintarkastajien riippumattomuutta koskevat säännöksiä on säädetty yksityiskohtaisemmin.

Lain taustalla on halu turvata osakesijoittajien asema suhteessa yritysten sisäpiiriin. Tavoitteena on tasata informaatioeroja sijoittajien ja yritysten välillä. Tämä voisi johtaa lähemmäs Faman (1976) esittämää sijoitusmarkkinoiden tehokkuushypoteesia. Teorian

mukaan yleisesti saatavilla olevaa tietoa ei voi käyttää hyväkseen ylimääräisten voittojen tavoittelussa. Tämä perustuu siihen, ettei kenelläkään markkinoilla toimivalla henkilöllä ole muita parempaa tietoa yrityksen tilasta. Tällöin osakkeen hinta perustuu yhä enemmän vain yrityksen todelliseen tulokuntoon.

Yrityksissä, joita laki koskettaa, Sarbanes-Oxley saattaa vaikuttaa tällä hetkellä lähinnä kirosanalta, joka merkitsee vain lisää työtä ja toivottoman pykäläviidakon. Lisäksi johtajat voivat joutua yhä helpommin henkilökohtaiseen vastuuseen yrityksen toiminnasta. Mutta lain taustalla on kuitenkin yleisesti tunnustetut tavoitteet tervehdyttää yritysten kirjanpitoa, joka suomalaisten yritysten kohdalla on ollut jo aikaisemminkin hyvässä kunnossa. Toisaalta yritysten listautumista ei ole haluttu turhaan hankaloittaa tämän lainsäädännön seurauksena, vaikka listautuneiden yritysten vastuita on lisätty.

Nämä edellä kuvaillut seikat ovat osittain jo huomioitu suomalaisessa lainsäädännössä, muttei läheskään siinä laajuudessa ja tarkkuudessa, mitä Sarbanes-Oxley edellyttää. Kuinka paljon eroavaisuuksia oikein löytyykään ja miten merkittäviä ne käytännössä ovat? Esimerkiksi näitä asioita olisi tarkoitus pohtia tulevassa pro gradu -tutkielmassa. Pääpaino on kuitenkin lakien konkreettisissa eroissa.

1.2 Tutkimuksen rakenne

Tämän kyseisen tutkielman tarkoituksena siis on tarkastella Sarbanes-Oxley -lain merkitystä suomalaisten Yhdysvalloissa ja Suomessa listattujen osakeyhtiöiden näkökulmasta. Tämä siitä syystä, että lakimuutos koskettaa eniten nimenomaan juuri näiden yritysten vastuuta tilintarkastuksen suhteen. Pääasiallisena tarkoituksena on vertailla lainsäädännön eroja vastaavaan suomalaiseen tilintarkastuslakiin. Lisäksi käsitellään sitä, miten Sarbanes-Oxley mahdollisesti osaltaan vaikuttaa tulevaisuudessa suomalaisen tilintarkastuslain kehitykseen.

Tässä vertailussa on pääasiassa keskitytty tarkastelemaan suomalaisen tilintarkastuslain eroja Sarbanes-Oxley -lakiin. Suomalaisten osakeyhtiöiden toimintaa säätelevät myös muut lait. Esimerkiksi kirjanpitolaki antaa määräyksiä tilinpäätöksen sisällöstä ja osakeyhtiölaki määrittelee muita osakeyhtiöitä koskevia velvollisuuksia. Näitä lakien tarkastelu on tässä tutkimuksessa rajattu lähes kokonaan ulkopuolelle. Pääpaino on nimenomaan varsinaisesti

tilintarkastusta koskevassa lainsäädännössä. Myös EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotusta ja siitä seuraavaa tilintarkastuslain uudistamissuunnitelmaa on käyty läpi vertailupohjan laajentamiseksi.

Tutkielma jakaantuu kolmeen eri osaan. Aluksi käydään läpi Sarbanes-Oxley -lain sisältöä tarvittavissa määrin. Tämä tulee tapahtumaan lähinnä referoiden lakia, mutta samalla myös osittain korostaen sen erilaisuutta suomalaisesta näkökulmasta. Pääpaino tulee olemaan lain neljässä ensimmäisessä luvussa, jotka muodostavat käytännössä merkittävimmät muutokset aikaisempaan käytäntöön verrattuna. Myös loppuihin seitsemään päälukuun tehdään lyhyt silmäys tarvittavan kokonaiskuvan muodostamiseksi. Tässä osassa on käytetty varsinaisen lakitekstin lisäksi lähteenä lähinnä tilintarkastusyhteisö KPMG:n ja kirjapitostandardeja laativan AICPA:n (American Institute of Certified Public Accountants) tekemiä tiivistelmiä Sarbanes-Oxley -lain sisällöstä. Nämä tiivistelmät pitävät sisällään myös kommentteja, arvioita ja tulkintoja lain sisällöstä.

Kolmannessa luvussa keskitytään vertailemaan Sarbanes-Oxley -lain eroavaisuutta suomalaiseen tilintarkastuslakiin. Tämä tulee tapahtumaan nimenomaan yritysten näkökulmasta, jolloin pääpaino tulee olemaan lain kohdissa, joissa käsitellään yrityksen vastuita, sekä ulkoisen tiedottamisen standardeja. Yritysten kannalta suurimmat muutokset tulevat koskemaan sisäisten kontrollien kehittämistä ja raportointia. Muutenkin julkistettavan tiedon vaatimuksissa tullaan entistä enemmän korostamaan osakkeenomistajien intressien huomioonottamista. Nämä tekijät asettavat yhä suurempia paineita ja odotuksia yritysten johtoa kohtaan.

Vielä tässä vaiheessa on erittäin vaikea arvioida Sarbanes-Oxley -lain todellista vaikutusta suomalaisten yritysten käytäntöön. Lisääntykö vaadittava työmäärä merkittävästi, vai kyetäänkö jo nykyisillä resursseilla ja toimintatavoilla kattamaan uuden lain vaatimukset? Sarbanes-Oxley -laki määrittelee esimerkiksi tilintarkastuskomitean aseman tarkastuksen osalta aivan uudella tavalla. Tämän on uskottu selkeyttävän moninaista käytäntöä (Juha Niemelän haastattelu, 2003) mutta jotkut ovat pitäneet sitä myös turhan byrokratian kasvattamisena.

Kolmannessa luvussa on tarkoitus pyrkiä luomaan lyhyt katsaus tilintarkastusta koskevan lainsäädännön tulevaan mahdolliseen kehityssuuntaan Suomessa. Tässä kohtaa merkittävimpinä tekijöinä tulevat olemaan EU:n valmistelema ehdotus yhteisestä

tilintarkastusdirektiivistä ja hallituksen vuonna 2002 asettaman Tilintarkastuslakityöryhmän esitys lain uudistamisesta Suomessa. Näitä kahta ehdotusta on käyty lyhyesti läpi tässä luvussa. Lisäksi yhteenvetona on pyritty muodostamaan kuva Sarbanes-Oxley -lain ja valmisteilla olevan EU:n tilintarkastusdirektiivin keskeisimmistä eroista yritysten näkökulmasta.

Tämänkaltaisessa tutkimuksessa muodostuu erääksi ongelmaksi teorian ja empirian erottaminen toisistaan. Tässä tutkimuksessa on lähdetty yksinkertaisesti siitä lähtökohdasta, että itse varsinainen lakiteksti on teorian perusta ja sen tulkinta on osa empiriaa. Näin ollen tutkielman teoriaosa koostuu lähinnä Sarbanes-Oxley -lain referoinnista. Empiirinen osuus puolestaan koostuu erilaisesta lain tulkinnasta suomalaisten yritysten käytännön vaikutusten kannalta.

1.3 Tutkimusmetodi

Tämän tulevan pro gradu -tutkielman tarkoituksena on siis tarkastella, miten merkittävästi Sarbanes-Oxley -laki poikkeaa suomalaisesta lainsäädännöstä nimenomaan listattujen yritysten näkökulmasta katsoen. Suomalainen lainsäädäntö on ollut jo aikaisemmin hyvin kattava tilintarkastajien vastuiden ja velvollisuuksien kohdalla, joten siihen puoleen Sarbanes-Oxley ei tuo mitään suurta muutosta. Suurempi vaikutus lailla on yritysten sisäiseen valvontaan ja niiden julkaisemien tiedotteiden sisältöön ja laatuun. Tämän seurauksena on syytä perehtyä lakiin tarkemmin juuri yritysten näkökulman kautta. Yritysten vastuita on käsitelty varsin vähäisessä määrin suomalaisessa tilintarkastuslaissa mutta jonkinlaista vertailupohjaa on kuitenkin olemassa.

Koska tutkimuksen tarkoitus on lähinnä kartoittaa Sarbanes-Oxley -lain sisältöä, kvalitatiivinen tutkimusote on hyvin luonnollinen lähtökohta. Tämä antaa useita mahdollisuuksia tutkimuksen suorittamiseen, eikä edellytä tarkkaa kvantitatiivisen aineiston hankintaa, joka olisikin tässä tapauksessa hyvin hankalaa. Tutkimus siis lähinnä keskittyy syventymään kyseisen aiheen syvällisempään analysointiin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 128-130.)

Koska Sarbanes-Oxley -laki on vielä varsin tuore, niin sen vaikutuksista ei luonnollisesti ole paljoa kokemusta käytännössä. Tästä syystä johtuen tässä tutkimuksessa aihetta tullaan

lähestymään lähinnä vertailevalla tutkimusmenetelmällä. Tämä on varsin yleinen lähestymistapa esimerkiksi oikeustieteellisissä tutkimuksissa. Vertaileva analyysi on suositeltavaa juuri sellaisissa tilanteissa, joissa tarvittavaa empiiristä aineistoa ei ole vielä tarvittavasti saatavilla, tai muuten tutkimuksen luonne edellyttää vertailun tekemistä (Anttila 1996, 328-329).

Suomen lainsäädännöstä pyritään löytämään vastaavat kohdat ja analysoimaan niiden yhdenmukaisuutta tai eroavaisuutta Sarbanes-Oxley:n kanssa. Esimerkkinä voidaan vaikka mainita, ettei suomalaisessa lainsäädännössä ole läheskään yhtä tarkasti määritelty vastuuta yritysten sisäisten kontrollien ylläpitämisestä tai raportoinnista. Tämänkaltaisia eroavaisuuksia olisi tarkoitus hahmottaa selvemmin ja analysoida, miten ne vaikuttavat yritysten varsinaiseen toimintaan. Toisaalta Sarbanes-Oxley -lain tuomien uudistusten käytännön vaikutuksista ei vielä voida luoda mitään kovin tarkkaa kuvaa.

Vertaileva tutkimusote on perusteltua jo siitäkin syystä, että koko Sarbanes-Oxley -laki on vielä varsin tuntematon Suomessa, eikä siitä ole vielä tehty tutkimuksia juuri yhtään. Tämän työn tarkoituksena on saada parempi kokonaiskuva laista suomalaisten yritysten näkökulmasta ja yrittää hahmottaa suurimmat eroavaisuudet kotimaiseen lakiin verrattuna. Tästä valitusta lähtökohdasta johtuen suurin paino tulee olemaan lainkohdilla, joissa käsitellään nimenomaan listattujen pörssiyhtiöiden vastuita.

1.4 Käsitteiden määrittelyä

Tämänkaltaisessa tutkimuksessa, kuten taloustieteissä nykyään hyvin usein, ilmenee ongelmia käytettävien termien oikeaoppisessa kääntämisessä englannista suomeksi. Kun ei ole olemassa vakiintunutta käytäntöä, miten jokin termi tulisi kääntää tai tulkita, niin käytettävä sanasto voi vaihdella paljon tutkimuksesta toiseen. Ja usein yleisessä käytössä olevat käännökset voivat olla kieliopillisesti epämääräisiä. Tässä seuraavassa on tarkemmin määritelty joitain tekstissä käytettäviä käsitteitä. Ongelmia tulee varsinkin, kun käännetään Sarbanes-Oxley -lain sisältämiä termejä suomenkielelle. Sekaannusten välttämiseksi seuraavassa esitetty muutamia tulkintoja, joita tässä työssä on käytetty.

Lakitekstissä esiintyvä termi ”financial manager” on käännetty talouspäälliköksi, jonka voidaan katsoa vastaavan suomalaisessa yrityksessä lakitekstissä tarkoitettua henkilöä. Ja

vastaavasti ”board of executives” on tässä yhteydessä parhaiten suomalaista käytäntöä vastaavasti katsottu merkitsevän yhtiön hallitusta. Nämä käännökset ovat vakiinnuttamassa asemaansa myös alan julkaisuissa kirjoitetuissa artikkeleissa.

Lakiteknisistä termeistä ”title” on käännetty luvuksi ja ”section” pykäläksi. Näin ollen sanasto vastaa hyvin pitkälti suomalaisen lainsäädännön termistöä. Laissa esitettävä termi ”audit committee” ilmaistaan tässä tutkimuksessa ”tilintarkastuskomiteana”, vaikka tätä voidaan pitää Riistaman (1999, 66) mukaan hyvin epäonnistuneena käännöksenä. Oikeampi termi saattaisi olla tilintarkastustoimikunta tai tilintarkastusvaliokunta. Tämän termin oikeaoppisesta kääntämisestä on olemassa kuitenkin useita mielipiteitä. EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotuksen virallisessa käännöksessä on käytetty puolestaan tilintarkastuskomitea -käsitettä, joten sekaannusten välttämiseksi sitä tullaan käyttämään myös tässä tutkimuksessa.

Käytettävät lyhenteet on esitelty tarkemmin ensimmäisen kerran, kun ne tekstissä esiintyvät. Myös lopussa olevista liitteistä on löydettävissä luettelo kaikista tekstissä käytetyistä lyhenteistä (LIITE 1).

2 SARBANES-OXLEY –LAKI

Sarbanes-Oxley -laki on Yhdysvalloissa säädetty laki, jonka alaisuuteen kuuluvat vain New Yorkin osakepörssissä noteeratut yhtiöt, sekä näiden tytäryhtiöt. Koska Yhdysvallat on taloudelliselta kannalta hyvin merkittävä alue, niin tämä kyseinen laki koskee välillisesti myös useita eri tahoja. Lisäksi luonnollisesti laki koskee tilintarkastusyhteisöjä, jotka suorittavat tilintarkastusta Sarbanes-Oxley -lain alaisissa yrityksissä. Laki esimerkiksi edellyttää tilintarkastusyhteisöjen rekisteröitymistä erikseen, jotta ne voivat suorittaa tarkastuksia. Tosin EU:n on esittänyt vaatimuksen, että eurooppalaiset tilintarkastusyhteisöt tulisi vapauttaa tästä vastuusta, jos ne ovat jo rekisteröityneet EU:n alueella.

Lain kerrannaisvaikutukset ulottuvat varsin laajalle alalle ja sen vuoksi myös Suomessa on jouduttu paneutumaan asiaan erityisellä huolella. Useat kansainvälistä toimintaa harjoittavat pörssiyhtiöt ovat olleet tyytyväisiä, jos ne eivät ole listautuneet Yhdysvalloissa. Jo Euroopan alueella toimiessa joutuu tekemisiin hyvin monenlaisen lainsäädännön ja laintulkintojen kanssa. Jo kirjanpitoa ja tilinpäätöstä säätelevien IAS- (International Accounting Standard) ja IFRS-standardien (International Financial Reporting Standard) käyttöönotto on aiheuttanut runsaasti ylimääräistä työtä.

2.1 Lain taustaa

Sarbanes-Oxley -laki tuli ajankohtaiseksi Yhdysvalloissa useiden kirjanpitoon ja tilintarkastukseen liittyneiden väärinkäytösten seurauksena vuonna 2002. Suurimpana alkusysäyksenä uudelle laille oli ehdottomasti Enronin paljon kuuluisuutta saavuttanut konkurssi. Enronin tapauksessa yhtiö oli piilottanut miljoonien dollareiden suuruisia velkoja monimutkaisten yritysjärjestelyjen avulla. Tämä johti lopulta paljastuttuaan yhtiön ajautumiseen konkurssiin. Samassa rysäyksessä myös Enronin tilintarkastusta suorittanut Arthur Andersen -tilintarkastusyhteisö ajautui konkurssiin. (Q&A 2004.)

Myös vähän myöhemmin paljastuneet Xeroxin ja Worldcomin väärinkäytökset lisäsivät osaltaan tarvetta lain pikaiseen uudistamiseen. Aiempi tilintarkastusta koskeva lainsäädäntö oli käytännössä vuodelta 1934 peräisin oleva Exchange Act. Näiden varoittavien esimerkkien

seurauksena alettiin laatia Yhdysvaltojen suurinta tilintarkastusta ja yrityksen sisäistä valvontaa koskevaa lakiuudistusta. Tarkoituksena on muuttaa yhdysvaltalaisista yrityskulttuuria siten, että yrityksen korkein johto olisi viimekädessä vastuussa yrityksen raportoinnin laadusta ja rehellisyydestä. Näin ollen tarkoituksena oli vahvistaa sijoittajien luottamusta osakeyhtiöiden toimintaan ja julkaistaviin tiedotteisiin. (Rinninsland 2002.)

Kun lainsäädäntö on selvästi ajastaan jäljessä, vain suuren luokan lakimuutos palauttaisi sijoittajien luottamuksen pörssiyritysten toimintaan. Ja kun Yhdysvalloissa jotain ruvetaan tekemään lainsäädännön korjaamiseksi, se tehdään myös hyvin perusteellisesti. Tässäkin tapauksessa varsinaisen lakitekstin lisäksi on tuhansia sivuja sen soveltamista koskevia asetuksia ja ohjeita. Ja tämän lisäksi uusia suosituksia lain tulkinnasta julkaistaan jatkuvasti lisää aina tarpeen mukaan.

Lisäksi lakimuutoksen taustalla voidaan katsoa vaikuttaneen talouden taantumien, Yhdysvaltojen kongressivaalit, sekä yleinen epäluottamus osakeyhtiöiden toimintaan. Näin merkittävällä muutoksella pyrittiin herätteleämään toisaalta osakesijoittajia muuta samalla myös äänestäjiä.

Sarbanes-Oxley -laki sai ehdottoman enemmistön taakseen kongressin äänestyksessä. Lain puolesta äänesti 522 kongressiedustajaa ja vain kolme äänesti sitä vastaan. Yhdeksän edustajaa päätti äänestää tyhjää. Laki oli siis kaikkien mielestä tarpeellinen, eikä vastaavaa yksimielisyyttä ole juuri koskaan ennen havaittu. Edes erimielisyydet puolueiden välillä eivät tulleet esiin tällä kertaa. Laki on nimetty kongressiedustajien edustajat Paul S. Sarbanes ja Michael G. Oxley mukaan, jotka ovat nyt saaneet nimensä varmasti hyvin pitkäksi ajaksi tilintarkastuksen historiaan.

Sarbanes-Oxley -laki koostuu yhdestätoista erillisestä pääluvusta (title), jotka käsittelevät varsin yksityiskohtaisesti kaikkea mahdollista tilintarkastukseen liittyviä asioita. Lyhyesti lain pääkohdat näyttävät seuraavilta:

- Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB)
- Auditor Independence (tilintarkastuksen riippumattomuus)
- Corporate Responsibility (yrityksen vastuut)
- Enhanced Financial Disclosures (paranneltu taloudellinen tiedottaminen)
- Analyst Conflict of Interest (sisäisten ristiriitojen analysointi)

- Commission Resources and Authority (komission toimintavaltuudet)
- Studies and Reports (tutkimukset ja raportit)
- Corporate and Criminal Fraud Accountability (väärinkäytösten kontrollointi)
- White Collar Crime Penalty (rangaistukset talousrikoksista)
- Corporate Tax Returns (yritysveron palautukset)
- Corporate Fraud and Accountability (väärinkäytökset yrityksissä ja tilivelvollisuus).

Seuraavaksi tulen käsittelemään tarkemmin lain neljää ensimmäistä lukua. Seitsemän jäljelle jäävää lukua tulen käymään läpi hyvin pintapuolisesti yhdessä luvussa. Nämä käsittelevät pääasiassa lain yhteensopivuutta aikaisemman lainsäädännön kanssa ja pitävät sisällään lähinnä tarvittavia muutoksia lakiteksteihin. Lisäksi niissä käsitellään tarvetta mahdollisille jatkotoimenpiteille lain voimaantulon jälkeen, sekä annetaan määräyksiä lain täytäntöön panosta.

2.2 Public Company Accounting Oversight Board

Sarbanes-Oxley -lain ensimmäinen pääluke käsittelee Public Company Accounting Oversight Board'n (PCAOB) asemaa ja tehtäviä tilintarkastuksen valvonnassa. PCAOB on erityisesti tätä tarkoitusta varten perustettu toimielin, joka oli yksi lain aikaansaamia uudistuksia. Nyt kaikki tilintarkastusta koskeva valvonta ja ohjaus on yritetty koota yhden organisaation vastuulle. Suomessa vastaavat tehtävät on jaettu Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan (TILA) ja valtion tilintarkastuslautakunnan (VALA) kesken, joiden tehtävänjako on tarkemmin määritelty tilintarkastuslaissa.

Pykälä 101 määrittelee PCAOB:n aseman, tehtävät, valtuudet ja säännökset sen kokoonpanosta. PCAOB on suoraan Securities Exchange Commission (SEC) alaisuudessa ja on raportointivelvollinen kaikista toimistaan komissiolle. SEC on merkittävin osakeyhtiöiden kirjanpitoa, tilinpäätöstä ja tilintarkastusta Yhdysvalloissa säätelevä toimielin. PCAOB on määritelty voittoa tuottamattomaksi ja hallituksesta riippumattomaksi yhteisöksi, joka on tilivelvollinen ainoastaan SEC:ille. Board on säädetty koostuvan viidestä talousasiat hallitsevasta jäsenestä, joista kahden on oltava auktorisoituja tilintarkastajia. Kukin jäsen valitaan aina kerrallaan viiden vuoden toimikaudelle, joiden määrä on rajoitettu kahteen. SEC voi erottaa jäsenen PCAOB:sta niin halutessaan. (KPMG:n julkaisu 2003a; Sarbanes-Oxley -laki, Section 101.)

PCAOB:n seitsemän päätehtävää on määritelty seuraavasti: (AICPA:n artikkeli.)

- Sarbanes-Oxley -lain alaista tilintarkastusta harjoittavien yhteisöjen rekisteröinti
- tilintarkastuksen laatuvaatimusten ja eettisten ohjeiden laadinta
- tilintarkastusyhteisöjen valvonta sekä mahdollisten eettisten rikkomusten tutkiminen
- rangaistusten esittäminen mahdollisista rikkomuksista
- lain oikeanlaista noudattamisen valvonta
- muiden SEC:in asettamien tehtävien suorittaminen
- oman toiminnan hallinta ja budjetointi.

Kaikkien Sarbanes-Oxley -lain alaisten yritysten tilintarkastusta voi suorittaa ainoastaan siihen auktorisoitu tilintarkastusyhteisö ja nimenomaan PCAOB:n tehtävänä on suorittaa tuo auktorisointi (Sarbanes-Oxley -laki, Section 101). Ja tyypilliseen yhdysvaltalaiseen tapaan se ei ole mikään halpa toimenpide, vaan rekisteröintimaksut ja vuosittaiset jäsenmaksut tulevat nousemaan hyvin merkittävästi tilintarkastusyhteisöjen kohdalla. Maksut ovat useita tuhansia dollareita riippuen tilintarkastustoiminnan laajuudesta.

Korkeista kustannuksista huolimatta kaikki neljä suomalaista KHT-yhteisöä ovat ilmaisseet halunsa rekisteröitymiseen. Tällä menettelyllä on pyritty järjestämään tilintarkastajien auktorisointi aikaisempaa keskitetyimmäksi. Suomessa vastaavanlaista toimintaa harjoittaa Keskuskaupakamari ja KHT-yhdistys. Joten ainakin tässä suhteessa suomalainen lainsäädäntö on ollut kansainvälistä kehitystä edellä.

Tästä auktorisointipakosta on noussut keskustelua varsinkin Euroopan Unionin toimesta. EU:n kanta asiaan on se, että tilintarkastajien auktorisointi tulisi järjestää pääsääntöisesti heidän kotimaassaan. Näin katsotaan pystyttävän valvomaan tilintarkastajien toimintaa paljon läheisemmin. EU on antanut suosituksen, jonka mukaan rekisteröityminen PCAOB:iin tulee tapahtua pääsääntöisesti kyseisen valtion tilintarkastuslain mukaisesti. Jos tilintarkastuslaki ei määrittele PCAOB:n olemassaoloa, pelkän kotimaisen auktorisoinnin tulisi olla riittävä. (Keskuskaupakamarin tilintarkastustiedote 3/2004, 4.)

PCAOB:n rekisteröinti Sarbanes-Oxley:n alaiseksi tilintarkastusyrietykseksi edellyttää tiettyjen kriteerien täyttämistä. Yrityksen on mm. ilmoitettava kaikki asiakkaansa ja tilintarkastuksen ulkopuolisista palveluista perityt korvaukset. Lisäksi on raportoitava yrityksen taloudellinen

tilanne, sisäisten kontrollien laatu, henkilöstön tiedot ja mahdolliset käynnissä olevat oikeustoimet yritystä koskien. Raportissa pitää myös mainita kaikki muut mahdolliset toimintaa keskeisesti vaikuttavat tekijät, joita ei erikseen ole laissa määritelty. (KPMG:n julkaisu 2003a, 2.)

Tilintarkastuksen laatuvaatimusten ja standardien julkaiseminen koskien nimenomaan Sarbanes-Oxley -lakia on siis keskitetty ainoastaan PCAOB:n vastuulle. Ennen vastaavanlaisia eettisiä ohjeita laati useat eri organisaatiot, eikä niiden valvonta ollut mitenkään keskitettyä. Nyt tämä kaikki on siis pyritty kokoamaan yhden organisaation vastuulle. Tähän tehtävään liittyen PCAOB:lla on myös tarkat asetukset siitä, kuinka monta raporttia sen on julkaistava jokaisen vuoden aikana. Muutoinkin PCAOB:n keskeisenä tehtävänä on Sarbanes-Oxley:n kehittäminen ja pitäminen ajan tasalla. (KPMG:n julkaisu 2003a, 3.)

Myös tilintarkastusyhteisöjen valvonta on siirtynyt PCAOB:n vastuulle. Nyt sama yhteisö laatii säännöt sekä vastaa myös niiden valvonnasta ja rikkomusten mahdollisista seurauksista. Tällä tavoin on pyritty yhtenäisyyteen toiminnassa ja kehittämään tilintarkastuksen yleistä laatua myös pitemmällä aikavälillä. (KPMG:n julkaisu 2003a, 2; Sarbanes-Oxley -laki, Section 104.)

Pykälässä 105 on käsitelty väärinkäytöksistä mahdollisesti seuraavia rangaistuksia. Tilintarkastusyhteisön tekemästä rikkeestä voidaan tavallisesti antaa huomautus, varoitus, määräaikainen erottaminen tai jopa pysyvä erottaminen PCAOB:n jäsenyydestä. Räikeimmistä rikoksista voidaan määrätä myös tuntevia sakkoja tai jopa 10 - 20 vuoteen vankeutta. Myös mahdolliset vahingonkorvaussummat ovat hyvin merkittäviä. Varsinaiset rikosoikeudelliset rangaistukset ovat sitten jo tuomioistuimiin kuuluvia asioita, mutta PCAOB:n lausunnoilla on myös merkittävä paino niitä käsiteltäessä. PCAOB ehdottaa aina kyseistä rangaistusta, mutta sen vahvistaminen on varsinaisesti SEC:n tehtävä. Varsinaista rankaisuoikeutta PCAOB:lla ei siis ole. (Sarbanes-Oxley -laki, Section 105.)

2.3 Tilintarkastuksen riippumattomuus

Toinen lain pääluvuista käsittelee tilintarkastajan riippumattomuutta. Tämän tarkoituksena on pyrkiä välttämään tilanteita, joissa mahdollisten väärinkäytösten sattuessa tilanne pääsee

jatkumaan pitkänkin aikaa ilman, että siihen kukaan voi puuttua. Laissa on tarkat määräykset siitä, kuinka usein tilintarkastajia on vaihdettava aina kyseisessä tarkastuskohteessa. Tällä tavoin on siis pyritty välttämään tilanteita, joissa tilintarkastaja on niin sidoksissa tarkastettavaan yhtiöön, että pitkäaikaisten väärinkäytösten mahdollisuus pääsisi merkittävästi kasvamaan.

Toisaalta tämä voi aiheuttaa omat hankaluutensa itse varsinaiseen tarkastustyöhön. Viidenkin vuoden välein tapahtuva tarkastajan vaihtaminen merkitsee sitä, ettei suurten yritysten tapauksessa tilintarkastaja koskaan pääse täydellisesti oppimaan yrityksen toimintaa ja käytäntöä. Suurten yritysten tilintarkastus on hyvin haastavaa toimintaa, eikä yrityksen toimintaan tutustuminen käy aivan käden käänteessä. Vuosien kokemus saattaa helpottaa tilintarkastajaa keskittymään vain oleellisimpiin riskitekijöihin, joita aikaisemmin on voitu havaita. Kierrättämisvaatimusta on jopa pidetty tilintarkastuksen laadun kannalta haitallisena muutoksena (Horsmanheimo 2004).

Laki asettaa myös vastuuta tilintarkastajien lisäksi listattujen yritysten johdolle. Heidän tehtävänä on valvoa sitä, ettei tilintarkastajien toiminta ylitä heidän normaaleja valtuuksiaan. Tätä tehtävää varten pitää perustaa ns. tilintarkastuskomitea, jonka pääasiallisena tehtävänä on hoitaa tilintarkastuksen käytännön asioita yrityksen puolelta. Tämä vaatimus on ollut jo aikaisemminkin voimassa New Yorkin tai Lontoon pörsseissä listatuille yrityksille mutta listattujen yritysten tytäryhtiöiden kohdalla tämän on aivan uusi säännös.

Tilintarkastuskomitean vaatimusta voidaan kuitenkin kritisoida turhan byrokratian lisäämisenä. Käytännössä useat yritykset ovat soveltaneet vastaavaa menettelyä jo vuosia, vaikka laki ei sitä olisikaan vaatinut. Nyt siis myös laki edellyttää, että listattujen yritysten tytäryhtiöiden on erikseen nimettävä omat vastuulliset henkilöt myös emoyrityksen puolelta. Tätä käsitellään tarkemmin lain seuraavassa luvussa.

Pykälässä 201 käydään läpi tilanteita, joissa tilintarkastaja suorittaa itse tarkastustoimintaan kuulumattomia palveluksia tarkastamalleen yritykselle. Pääsääntöisestihän tällaiset palvelut ovat kiellettyjä mutta vähäiset palvelut voidaan vielä hyväksyä, kunhan niistä raportoidaan erikseen. Tavallisimpia tällaisia tilintarkastuksen ulkopuolisia palveluja ovat veroneuvontaan liittyvät tehtävät. Hyvin usein ne ovat läheisesti sidoksissa varsinaiseen tilintarkastukseen. (KPMG:n julkaisu 2003a, 5-9.)

Muita laissa mainittuja palveluja ovat mm. kirjanpito, informaatiotietojärjestelmien suunnittelu ja ylläpito, erilaiset arvostamistehtävät, lainopilliset palvelut, sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen, johtotehtävät, henkilöstöhallinto sekä erilaiset sijoitusneuvontapalvelut. Esihyväksyntä vaaditaan myös kaikille muille palveluille, joiden voidaan epäillä vaarantavan tilintarkastajan riippumattomuuden tarkastuksen suorittamisessa. (KPMG:n julkaisu 2003a, 5-9.)

Pykälässä 202 käydään läpi menettelytapoja sille, kuinka tarkastuksen ulkopuoliset palvelut voidaan hyväksyä etukäteen. Käytännössä siis tilintarkastaja voi suorittaa edellisessä kohdassa kiellettyjä tehtäviä, mikäli niistä saatava korvaus on alle viisi prosenttia koko tilintarkastuksesta saatavasta palkkiosta. Tämänkaltaisille tehtäville on normaalisti haettava esihyväksyntä tilintarkastuskomitealta. Viimeistään hyväksyntä on haettava heti välittömästi sen jälkeen, kun on havaittu tapahtuneen toimintaa, joka voidaan katsoa tilintarkastuksen ulkopuoliseksi palveluksi. (KPMG:n julkaisu 2003a, 9-10.)

Sarbanes-Oxley -lain pykälä 203 esittelee merkittävän muutoksen tilintarkastajien kierrätysvaatimuksen muodossa. Lain mukaan päätilintarkastaja on vaihdettava vähintään viiden vuoden välein ja tilintarkastusta suorittava yhteisö on vaihdettava vähintään seitsemän vuoden välein. Tämän menettelyn avulla pyritään välttämään tilanteita, joissa tarkastettavan yrityksen ja tarkastusta suorittavan tilintarkastajan välille pääsisi kehittymään liian läheinen yhteistyösuhde. (AICPA:n artikkeli; KPMG:n julkaisu 2003a, 11-12.) Aikaisemmin tilintarkastusta on voinut suorittaa sama yhteisö vuosikausia, jolloin yrityksen ja tarkastajien välille on voinut muodostua tarkastuksen laatuun vaikuttavia yhteyksiä. Juuri tämän epäillään vaikuttaneen Enron -skandaalin syntymiseen.

Pykälä 204 käsittelee yksityiskohtaisemmin vaatimuksia tilintarkastajien yrityksen tilintarkastuskomitealle tekemille raporteille. Laki määrittelee tarkoin millaista informaatiota tilintarkastajan tulee välittää yrityksen tilintarkastuskomitealle ja miten yhteistyön tulee muutoinkin edetä. Pääsääntöisesti voidaan todeta, että tilintarkastajan on tiedotettava tilintarkastuskomitealle yrityksen kannalta kriittisimmistä kirjanpidollisista käytännöistä ja muutoksista niissä. Jos siis tarkastaja havaitsee jonkin merkittävän puutteen tai materiaallisen heikkouden yrityksen kirjanpidossa, niin hänen on välittömästi raportoitava siitä tilintarkastuskomitealle jo ennen varsinaista tilintarkastuslausuntoaan. (KPMG:n julkaisu 2003a, 13-15.)

Seuraavan (205) pykälän tarkoituksena on vain päivittää 1934 julkaistu Exchange Act vastaamaan Sarbanes-Oxley -lain tulkintoja. Merkittävimpinä osina ovat uusien termien (kuten tilintarkastuskomitea ja rekisteröity tilintarkastusyhteisö) tarkka määrittely, jotta turhilta epäselvyyksiltä välttyttäisiin. (KPMG:n julkaisu 2003a, 15; Sarbanes-Oxley -laki, Section 205.) Exchange Act oli Sarbanes-Oxley -lakia edeltänyt tilintarkastusta sääntelevä laki Yhdysvalloissa. Lähes 70 vuodessa ala on varmasti muuttunut niin merkittävästi, että lakiuudistus oli paikallaan.

Pykälä 206 puolestaan käsittelee tilanteita, joissa tilintarkastuksen riippumattomuus saattaa vaarantua. Pääsääntönä on se, että kukaan tilintarkastuksen suorittamiseen osallistuva henkilö ei saa olla mitenkään sidoksissa tarkastettavaan yritykseen. Jos henkilö on aikaisemmin ollut tarkastettavan yrityksen palveluksessa, on määrätty tietty karenssiaika, jolloin hän ei voi suorittaa yrityksen tilintarkastusta. Tämä aika määräytyy sen mukaan, minkälaisissa tehtävissä kyseinen henkilö on yrityksen palveluksessa työskennellyt. (KPMG:n julkaisu 2003a, 16-17.)

Tämä karenssiaika toimii myös toiseen suuntaan. Yrityksen tilintarkastusta hoitanut henkilö ei saa välittömästi siirtyä yrityksen palvelukseen. Tämä koskee vain päätilintarkastajaa, jolle on säädetty kahden vuoden pituinen karenssiaika. Myös mahdolliset muut taloudelliset tai henkilösuhteisiin perustuvat kytkennät tilintarkastajan ja tarkastettavan yrityksen välillä saattavat johtaa riippumattomuuden vaarantumiseen. (KPMG:n julkaisu 2003a, 16-17.)

Kolme viimeistä kohtaa (207, 208 ja 209) toisessa pääosiossa ovat pääasiassa lakitekniisiä tarkennuksia koskien SEC:in toimintavaltuuksia tilintarkastuksen riippumattomuuden varmistamiseksi ja tarvittavia jatkotoimenpiteitä lain voimaantulon jälkeen. Varsinkin tilintarkastajan kierrättämistä koskeva lainkohta on aiheuttanut hyvin paljon keskustelua ja sen toimintaa käytännössä on haluttu tutkia tarkemmin. (AICPA:n artikkeli; KPMG:n julkaisu 2003a, 18.)

2.4 Corporate responsibility (yrityksen vastuut)

Kolmas pääluku Sarbanes-Oxley -laissa koskee yrityksen vastuuta tilintarkastuksen suorittamisesta sekä tiedottamisesta osakkeenomistajia kohtaan. Tämä lainkohta pitää

sisällään myös yrityksen johdon velvollisuuden julkaista raportteja, joissa otetaan kantaa yrityksen tulevaan tulokuntoon. Tämä on varsinkin suomalaisesta näkökulmasta katsottuna uusi ja varsin erikoinen vaatimus, mutta sen avulla on pyritty turvaamaan paremmin osakkeidenomistajien oikeudet yhä kiihtyvässä kvartaalitaloudessa. Hyvin samanlainen ajatushan on taustalla jo kansainvälistä tilinpäätöskäytäntöä säätelevien IFRS-standardien laadinnassa.

Lain pykälässä 301 määritellään tilintarkastuskomitea yrityksen näkökulmasta ja esitellään sen tehtäviä. Tärkeimpänä tehtävänä ovat tilintarkastuksen käytännön järjestelyt, soveltuvan tilintarkastajan valinta ja asioiminen hänen kanssaan. Vastuu tilintarkastuskomitean muodostamisesta kuuluu yrityksen hallitukselle ja mikäli sitä ei ole erikseen nimetty katsotaan koko hallituksen olevan vastuussa komitean toiminnasta. Tilintarkastuskomitea toimii siis tavallaan välikätenä tilintarkastajien ja hallituksen välissä. (KPMG:n julkaisu 2003a, 19-22.)

Komitean koostumusta ei ole haluttu tarkemmin määritellä, mutta sen jäsenten oletetaan olevan tilintarkastuksen suhteen riippumattomia henkilöitä, joilla on tarvittava asiantuntemus tilintarkastuksen suhteen. Tilintarkastuskomitealla on oikeus tarvittaessa palkata ulkopuolisia avustajia vaativien tehtävien helpottamiseen. (KPMG:n julkaisu 2003a, 19-22.) Tilintarkastuskomiteasta voidaan käyttää Suomessa myös tilintarkastustoimikunta tai -valiokunta nimityksiä.

Tilintarkastuskomitean jäseniä koskevia määräykset on määritelty tarkemmin SEC:in toimesta. Määräysten mukaan vähintään yhdellä komitean jäsenellä tulisi olla seuraavat tiedot ja taidot: (Tilintarkastuslakityöryhmän raportti 2003, 116-117.)

- ymmärrys tilinpäätösperiaatteista
- kyky arvioida kyseisten periaatteiden soveltamista
- riittävä kokemus tilinpäätöksistä
- ymmärrys sisäisestä valvonnasta ja taloudellisen raportoinnin menetelmistä
- ymmärrys tilintarkastuskomitean tehtävistä.

Tilintarkastuskomitean riippumattomuudelle on myös asetettu erityisiä vaatimuksia. Komitealla ei saa olla sidoksia tilintarkastusta suorittavaan yhteisöön tai henkilöihin. Tämän riippumattomuuden katsotaan kuitenkin toteutuvan, mikäli vähintään yksi komitean jäsenistä

voidaan tulkita riippumattomaksi. Komitean jäsenten palkkiot eivät myöskään saa olla riippuvia yrityksen tuloksesta. (AICPA:n artikkeli.) Tämän määräyksen avulla tilintarkastuksen riippumattomuus myös tässä suhteessa on pyritty turvaamaan mahdollisimman kattavasti.

Tilintarkastuskomitea on velvollinen informoimaan tiedoistaan eteenpäin yrityksen hallitukselle ja johdolle. Tämä on osaltaan keventämässä hallitustyöskentelyn vastuuta ja selventämässä tehtävänjakoa. Suomalaisten yritysten toimintaan tämä säännös ei kuitenkaan tuo suurta muutosta, sillä tällaisia komiteoita on ollut toiminnassa myös aikaisemmin. Suurin muutos lieneekin yhdysvaltalaisien yritysten hallitustyöskentelyn kehittäminen ja toiminnan selkeyttäminen. (Juha Niemelän haastattelu, 2003.)

Pykälä 302 käsittelee yrityksen vastuuta julkisten tiedotteiden suhteen. Pääsääntöisesti vaaditaan, että toimitusjohtaja allekirjoittaa kaikki julkisuuteen laskettavat raportit ja vastaa näin tavallaan niiden välittämän tiedon oikeellisuudesta. Julkaistaville raporteille on myös olemassa standardin mukaiset pohjat, jotka ovat PCAOB:in hyväksymiä. Laki myös edellyttää allekirjoittaneen henkilön arvioivan julkaistavien raporttien oikeellisuutta ja mahdollisuuksia vääristyneen tiedon pääsemisestä julkisuuteen. Lisäksi korostetaan sitä seikkaa, ettei mitään oleellista informaatiota jätetä julkaisematta. Erikseen on myös mainittu tiedostusvelvollisuudesta liittyen merkittäviin muutoksiin yrityksen toiminnassa tai omistussuhteissa. (KPMG:n julkaisu 2003a, 22-24.)

Pykälässä 303 käydään läpi tilanteita, joissa tilintarkastuksen riippumattomuus saattaa vaarantua yrityksen sisäisistä tekijöistä johtuen. Merkittävimpänä tekijänä mainitaan yrityksen johdon tai pääomistajien halu vaikuttaa tilintarkastajien toimintaan. Laissa on erikseen kielletty kaikenlainen lahjonta, virheellisen tiedon antaminen, tilintarkastajan aiheeton erottaminen (tai sillä uhkaaminen), kiristys ja fyysinen uhkailu. Tällä tavoin on pyritty välttämään sellaisia tilanteita, joissa tilintarkastajan lausunto saattaisi olla vääristynyt jollain tavalla yrityksen johdon toimien seurauksena. (AICPA:n artikkeli; KPMG:n julkaisu 2003a, 25-26.)

Lain pykälä 304 käsittelee bonusten ja palkkioiden epäsuotuisaa vaikutusta yritysten johdon toimintaan. Tarkoituksena on estää yrityksen johtajien halu pyrkiä kaunistelemaan julkistettavan informaation sisältöä parempia bonusten tai palkkioiden toivossa. Jos tällaisia väärinkäytöksiä voidaan havaita, ovat saadut bonukset tai palkkiot maksettava takaisin 12

kuukauden kuluessa. Myös mahdolliset lisärangaistukset ovat tässä tilanteessa mahdollisia mutta niitä käsitellään myöhemmissä lain kohdissa. Lähinnä kyseeseen voivat tulla vahingonkorvaukset. (KPMG:n julkaisu 2003a, 27.)

Pykälässä 305 käsitellään rangaistuksia yrityksen johtoa kohtaan mahdollisten väärinkäytösten seurauksena. Tässä kohdassa tarkennetaan aikaisemmin voimassa ollutta lain sanamuotoa ja lisätään SEC:in mahdollisuuksia jopa erottaa väärinkäyttöön syyllistyneitä henkilöitä yrityksen hallituksesta. Aikaisemmin se oli mahdollista vain erittäin vakavien väärinkäytösten seurauksena. (KPMG:n julkaisu 2003a, 27.) Rangaistusten koventamisella on katsottu olevan merkittävä symbolinen arvo yleisessä suhtautumisessa tämänkaltaisiin väärinkäytöksiin.

Pykälä 306 käsittelee sisäpiirikauppaa liittyen yrityksen johtajien omiin sijoituksiin. Tällä lainkohdalla yritetään estää mahdolliset väärinkäytökset näihin rahastoihin liittyen ja siten turvata työntekijöiden eläkesäästöt entistä paremmin. (KPMG:n julkaisu 2003a, 27-29.) Yhdysvalloissa on hyvin tavallista, että työntekijöiden eläketurva on järjestetty erilaisten eläkerahastojen avulla. Ja kuten mm. Enronin tapauksessa kävi, niin konkurssin sattuessa nämä eläkerahat jäävät kokonaan saamatta työntekijöiltä. Erityisen tarkasti on määritelty ne henkilöt, jotka saavat olla vastuussa näiden eläkerahastojen hoitamisesta. Pääsääntönä on se, että kaikki mahdollinen yrityksen johdon harjoittama ”pelaaminen” eläkerahastojen avulla olisi kiellettyä.

Kohdassa 307 käydään läpi yritysten taloudellisista asioista vastaavien asianajajien velvollisuuksia tilintarkastukseen liittyviä asioita koskien. Tällaisen henkilön määrittelyssä on keskeistä päämies-asianajaja suhteen olemassaolo, sekä lakipalveluiden tarjoaminen korvausta vastaan. Tässä velvoitetaan asianajajat ilmoittamaan havaitsemansa mahdolliset väärinkäytökset välittömästi eteenpäin. Mikäli taho, jolle väärinkäytöksistä on raportoitu, ei ryhdy tarvittaviin toimenpiteisiin, on asianajajan raportoitava havaintonsa vielä tästäkin eteenpäin. Tällä tavoin laissa lakimiehille asetetaan hyvin merkittävä vastuu mahdollisen väärinkäytöksen ilmetessä. (KPMG:n julkaisu 2003a, 30-31.)

Viimeinen pykälä (308) tässä pääluvussa käsittelee korvausrahaston varoja, joista on mahdollista maksaa vahingonkorvauksia tilanteissa, joissa sijoittajilla on oikeus niihin. Varoja tällaiseen rahastoon on tarkoitus kerätä sakoista tai muista rangaistusmaksuista, joita on

langetettu maksettavaksi Sarbanes-Oxley -lain rikkomuksista. Korvausten maksamisesta päättää SEC aina tapauskohtaisesti. (KPMG:n julkaisu 2003a, 32.)

2.5 Julkistettavan informaation tarkastaminen

Lain neljäs pääkohta käsittelee raportteja, joita yrityksen on julkaistava säännöllisin väliajoin osakkeenomistajille. Tämä pitää sisällään myös yhden merkittävimmistä lain mukanaan tuomista muutoksista yrityksen kannalta. Laki edellyttää lausuntoa yrityksen käyttämistä sisäisistä kontroleista sekä niiden laadusta. Juuri tämä kontrollien kartoittaminen onkin aiheuttanut ehkäpä suurimman työn Sarbanes-Oxley -lain alaisissa yrityksissä. Varsinkin ensimmäistä kertaa tehtäessä kaikkien tällainen kartoittaminen voi olla hyvin työlästä ja aikaa vievää toimintaa. Kun sen on kerran perusteellisesti tehnyt, urakka helpottuu huomattavasti ja yhä enemmän voi keskittyä nimenomaan kontrollien laadun arviointiin. Tätä osiota käydään tarkemmin läpi pykälässä 404.

Lainpykälässä 401 käydään läpi vaatimuksia säännöllisin väliajoin julkaistavalle informaatiolle. Erityistä huomiota kiinnitetään taseeseen kuulumattomiin eriin, jonka avulla pyritään parantamaan tilinpäätösten oikeellisuutta. Myös muutoin on pyritty tarkentamaan vaatimuksia epämuodollisen informaation liittämiseksi tilinpäätöksiin. (Sarbanes-Oxley -laki, Section 401.) Kaikenlaiset kirjanpitoikäytäntöön liittyvät joustokohdat on pyritty karsimaan pois.

Yhdysvaltalaisista kirjanpitoa säätelevä ohjeistus US GAAP (Generally Accepted Accounting Principles in the United States) määrittelee hyvin tarkasti tilinpäätöksen varsinaisen sisällön, mutta suurta hajontaa on ollut havaittavissa nimenomaan epämuodollisen informaation esittämisessä. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää julkistettaviin tunnuslukuihin, joiden sisältöä ei ole missään tarkasti määritelty. (KPMG:n julkaisu 2003a, 33-39.) Tarkoituksena olisi, että yleisölle tarjottaisiin mahdollisimman totuudenmukainen kuva yrityksen taloudellisesta tilasta ilman mitään kaunistelua.

Pykälä 402 rajoittaa yrityksen oikeutta myöntää lainaa hallituksen jäsenilleen tai toimitusjohtajilleen. Näiden katsotaan voivan uhata johdon toiminnan riippumattomuutta tietyissä tilanteissa. Laki kuitenkin sallii poikkeukset tilanteissa, joissa laina katsotaan hyvin

pienimuotoiseksi. Tällaisia tilanteita voivat olla esim. kulutusluotot ja yrityksen myöntämät luottokortit. (KPMG:n julkaisu 2003a, 40.)

Pykälässä 403 veloitetaan ilmoittamaan SEC:lle tarvittavia tietoja muutoksista yrityksen johdossa tai omistussuhteissa. Tämä koskee erityisesti yrityksessä johdossa työskentelevien ihmisten osakekauppoja yrityksen osakkeilla. SEC:lle pitää ilmoittaa kaikkien johtokuntaan kuuluvien henkilöiden osakeomistuksista yrityksissä, joiden kanssa heillä on merkittäviä sidoksia. (KPMG:n julkaisu 2003a, 40.) Suomessa vastaava määräys on sisällytetty osakeyhtiölakiin.

Pykälä 404 on ehkäpä yrityksen näkökulmasta kaikkein merkittävin uudistus koko Sarbanes-Oxley -laissa. Siinä edellyttää yrityksen johtoa tekemään raportin vuosittain yrityksen sisäisistä kontroleista. Yrityksen johdon on siis luotava ja ylläpidettävä tehokasta toiminnan sekä taloudellisen raportoinnin sisäistä valvontaa. Vuosittaisessa raportissa vakuutetaan tarvittavien järjestelmien olemassaolo ja vahvistetaan se vielä tarvittavilla johdon allekirjoituksilla. Sisäisten valvontajärjestelmien raportti tulee myös olla tilintarkastajan hyväksymä ja hyväksyntä tulee varmentaa allekirjoituksella. (Sarbanes-Oxley -laki, Section 404.)

Lisäksi raportissa tulee olla johdon arvio yrityksen sisäisen valvonnan tehokkuudesta ja vahvistus siitä, että tilintarkastaja on tarkastanut kyseiset toimintatavat. Tämä raportti on osa tilinpäätösaineistoa mutta sille ei ole asetettu mitään tiettyä standardimuotoa, vaan yritys voi laatia sen omien tarpeidensa perusteella. Sisäisistä kontroleista on erikseen annettu erittäin tarkat kriteerit yhdysvaltalaisen kirjanpidon laatuvaatimuksia laativan AICPA:n toimesta.

Juuri näitä AICPA:n laatimia standardeja on veloitettu noudatettavaksi myös sisäisen valvonnan tehokkuuden arvioimisessa myös Sarbanes-Oxley:n mukaisesti. (KPMG:n julkaisu 2003a, 41.) AICPA:a pidetään yleisesti yhtenä merkittävimmistä tekijöistä tilintarkastuksen ja kirjanpidon kehittäjänä Yhdysvalloissa, vaikka sen suhteesta SEC:iin ei ole olemassa lainsäädännön tasolla ihan täyttä selvyyttä. Tarkempia tietoja AICPA:n laatimista standardeista löytyy yhteisön verkkosivuilta (www.aicpa.org).

AICPA:n ohjeiden mukaisesti sisäisten kontrollien arvioimisessa voidaan käyttää esimerkiksi COSO -viitekehystä (The Committee of Sponsoring Organisations of the Treadway Commission). COSO -viitekehysten avulla voidaan verrata omaa sisäisten kontrollien tasoa

sopivaan viitekehykseen. Yksityiskohtaisempia tietoja voi löytää COSO:n verkkosivuilta (www.coso.org). COSO-malli koostuu seuraavien viiden osatekijän arvioinnista: (KPMG:n julkaisu 2003b, 9-14.)

- vallitseva valvontaympäristö
- organisaatioon soveltuva riskienhallinta
- toimenpiteet, joihin ryhdytään uhkaavien riskien hallitsemiseksi
- tiedon eheys ja tiedonvälityksen tehokkuus
- toiminnan jatkuva seuranta ja valvonta.

Yrityksen johdon tehtävänä on siis vertailla omaa toimintakäytäntöään yleisiin standardeihin nähden. Suurin työ käytännössä aiheutuukin kontrollien läpikäymisestä raportointia varten. Tämän lisäksi yrityksen tilintarkastajan tehtäviin kuuluu tarkastaa sisäiset kontrollit ja antaa oma lausuntonsa niiden tehokkuudesta. Tässä kohtaa viitataan myös lainkohtaan 303, jossa on tarkemmin kuvailtu yritykseltä vaadittavien raporttien sisältöä ja muotoa. (KPMG:n julkaisu 2003a, 42-43.)

Pykälän 404 mukaan yrityksen on siis kartoitettava sisäisten valvontajärjestelmien taso. Tähän liittyy mm. sisäisen raportoinnin tietoturvan kartoitus. Suurissa yrityksissä saattaa sisäinen laskentatoimi käyttää useita hyvin erityyppisiä systeemejä, joiden yhtensovittaminen on usein hankalaa. Juuri näistä ns. ”katkoskohdista” aiheutuu yksi suurimmista epävarmuustekijöistä yrityksen kannalta. Paras mahdollinen tilanne olisi, jos yrityksen sisäiset tietojärjestelmät perustuisivat mahdollisimman yhtenäiseen systeemiin. Tällöin voitaisiin minimoida riskit, jotka aiheutuvat tietojen siirtämisestä järjestelmästä toiseen. (Rittenberg & Schwieger 2003, 171-208.)

Toinen merkittävä asia, johon sisäisen valvontajärjestelmän tulee erityisesti kohdistua, on taloudellisiin raportteihin päätyvien tietojen laatu. Sarbanes-Oxley -lakia on tulkittu siten, että johdon vastuulle kuuluu valvoa prosessia siitä, miten tiedot julkistettaviin raportteihin päätyvät. Näin pyritään minimoimaan inhimillisistä virheistä johtuvia väärinkäsityksiä julkisuuteen pääsevissä tiedotteissa. (KPMG:n julkaisu 2003b.) Myös tilintarkastajien vastuulle on katsottu kuuluvan raportointiprosessin eheyden varmistaminen. Ennen kuin tulostiedot pääsevät julkisuuteen, niiden on läpäistävä tarpeeksi monta sisäistä kontrollipistettä, jotta virheiden riski voidaan minimoida riittävälle tasolle. (KPMG:n julkaisu 2004.)

Yhdysvaltalaisien yritysten on noudatettava tätä kohdassa 404 määriteltyä käytäntöä vuoden 2004 kesäkuun 15. päivä tai sen jälkeen päättyvillä tilikausilla. Ulkomaisille yrityksille oli määrääjäksi annettu 15. päivä huhtikuuta 2005, joten tässä kohtaa lakia on pieni lievennys ei-yhdysvaltalaisille yrityksille. (KPMG:n julkaisu 2003a, 43.) Kuitenkin eurooppalaisille yrityksille on annettu vielä vuosi lisääaikaa, jolloin ensimmäinen raportointi tapahtuu vasta vuonna 2006. Tämä johtuu Euroopassa tapahtuneesta IAS/IFRS-standardien käyttöönotosta. Kahden merkittävän uudistuksen toteuttaminen samanaikaisesti katsottiin yrityksille liian suureksi urakaksi.

Juuri tämä yritysten sisäisten valvontajärjestelmien dokumentointi on koettu erittäin haasteelliseksi tehtäväksi, joka vaatii yrityksiltä suuriakin ponnisteluja ainakin ensimmäisellä kerralla. Vaikka etukäteisvalmistelut ovat yrityksissä jo hyvin pitkällä, varsinainen sisäisen valvonnan arviointi tapahtuu todennäköisesti vasta juuri ennen raportin julkistamista. Tämä tehtävä on myös usein ulkoistettu tilintarkastajien tehtäväksi. Tämä on eräs osa kiellettyjä tilintarkastuksen ulkopuolisia palveluja.

Seuraava (405) pykälä vapauttaa sijoitusyhtiöt useimmista Sarbanes-Oxley -lain neljännen pääkohdan vaatimuksista liittyen julkistettavaan informaatioon. Näitä sijoitusyhtiöitä käsitellään erikseen vuonna 1940 julkaistussa sijoitusyhtiöitä koskevassa laissa, joten kongressi katsoi aiheelliseksi jättää kyseiset yritykset tämän lain ulkopuolelle. (KPMG:n julkaisu 2003a, 43-44.) Tämän tutkielman luvussa 2.2.7 tulee kuitenkin ilmi muutamia kohtia, joissa sijoitusyhtiöiden ja säätiöiden on katsottu käytännössä kuuluvan Sarbanes-Oxley -lain alaisuuteen.

Pykälä 406 käsittelee johtavien talouspäälliköiden eettisiä sääntöjä. Säännöt edellyttävät rehellistä ja eettisesti hyväksyttävää käytöstä, sekä ottamaan huomioon myös mahdolliset eturistiriidat taloushallinnon henkilöstön ja yrityksen johtajiston välillä. Raportoinnin ja dokumentoinnit edellytetään olevan täydellistä, rehellistä, täsmällistä ja ymmärrettävää. Myös kaikkien mahdollisten lakien ja säännösten noudattaminen sekä epäiltyjen rikkomuksista raportointi katsotaan kuuluvan talouspäälliköiden eettisiin sääntöihin. (KPMG:n julkaisu 2003a, 44-45.)

Pykälässä 407 veloitetaan tilintarkastuskomitean sisältävän myös henkilön, jota voidaan pitää erityisenä asiantuntijana yrityksen rahoituksen suhteen. Tämä uskotaan parantavan

tilintarkastuskomitean mahdollisuuksia tehdä oikeanlaisia päätöksiä asioista, jotka koskevat yrityksen taloudellista tilaa. Käytännössä tämä ei aina ole mahdollista, joten myös ulkopuoliseen konsultaatioon on annettu mahdollisuus. Lakiin ei ole määrätty mitään rangaistusta siitä tilanteesta, ettei tilintarkastuskomiteaan ole nimetty rahoitusasiantuntijaa. Tämä onkin siis tavallaan enemmän suositus, jolla halutaan kiinnittää huomiota tilintarkastuskomitean asiantuntevuuteen. (KPMG:n julkaisu 2003a, 46-47.)

Kohta 408 edellyttää julkistettavien raporttien lähettämistä esihyväksyttäväksi SEC:lle aina tietyin määräajoin. Kaikkia julkistettavia raportteja ei siis tarvitse esihyväksyä mutta käytettävät raporttien perusmallit tulee hyväksyttää aina tietyin määräajoin. Käytännössä tämä tapahtuu kerran kolmessa vuodessa mutta erityisten olosuhteiden johdosta esihyväksyntä saatetaan vaatia useamminkin. (KPMG:n julkaisu 2003a, 49.)

Neljännän pääluvun viimeinen (409) pykälä käsittelee julkistettavien tietojen julkaisun yhtäaikaista täytäntöönpanoa kaikkialla (AICPA:n artikkeli; KPMG:n julkaisu 2003a, 49-50). Tällä pyritään luonnollisesti estämään eriaikaisesta julkaisusta johtuvia vääristymiä sijoittajien informaation tasoissa. Tavoitteena olisi, että kaikki julkinen tieto olisi välittömästi kaikkien halukkaiden saatavilla. Jos jollain olisi julkaistava tieto etukäteen jo hallussaan, olisi hyvinkin mahdollista keinotella sen avulla esimerkiksi osakemarkkinoilla. Nykyisin julkaiseminen tapahtuu pääasiassa internetissä, jolloin tällaiselta ongelmalta voidaan välttyä helposti.

2.6 Muut pääkohdat

Sarbanes-Oxley -lain viides luku käsittelee tilanteita, joissa on mahdollista syntyä eturistiriitoja yrityksen toimintaan osallistuvien henkilöiden suhteen. Laissa on määritelty julkisen luottamuksen perusteita, tiettyjä rajoituksia sekä yleiset turvanormit tällaisten tilanteiden varalle. Yhtenä erityisryhmänä on käsitelty arvopaperikauppaa käyvien henkilöiden asemaa ja vastuita erilaisissa tilanteissa, joissa on mahdollista saada käsiinsä ns. sisäpiiritietoa. (Sarbanes-Oxley -laki, Title V.)

Lain kuudes pääluku käsittelee Securities Exchange Commission (SEC) määräysvaltaa ja sen suhdetta muihin valvontaviranomaisiin nimenomaan Sarbanes-Oxley -lakiin liittyen. Tärkeimpänä kohtana on PCAOB:n ja SEC:n toimenkuvien jaottelu. Tässä kohdassa

määritellään mm. se, missä vaiheessa rikollinen toiminta siirtyy ensisijaisesti rikosoikeuden piiriin. Lisäksi käsitellään meklareiden asemaa tämän lain piirissä. Varsinaisesti SEC:n toiminta on määritelty tarkemmin yhdysvaltalaisessa arvopaperimarkkina- (Securities Exchange Act), jossa on useita yhtymäkohtia Sarbanes-Oxley -lakiin. (Sarbanes-Oxley -laki, Title VI.)

Lain seitsemännessä luvussa esitellään aiheita tutkimuksiin ja raportteihin liittyen yrityksiin Sarbanes-Oxley -lain voimaantuloon. Tämä velvollisuus koskee lähinnä PCAOB:ia, jonka tehtävänä oli siis valvoa lain täytäntöönpanoa ja kehittää sitä tarvittaessa yhä kattavammaksi. Erityisesti tutkimisen arvoisiksi aiheiksi on nimetty lain voimaantulon vaikutukset sekä investointipankkien asema. Myös ilmitulevista lain rikkomuksista on tehtävä vuosittaisia raportteja. Lisäksi SEC aikoo perehtyä tulevaisuudessa yhä enemmän luottolaitosluokituksia tekeviin yrityksiin. (Sarbanes-Oxley -laki, Title VII.)

Seuraavien kahden luvun alla käsitellään mahdollisia yrityspetoksia ja siitä seuraavia rangaistuksia. Erityistä huomiota kiinnitetään dokumenttien väärentämiseen, arvopaperipetoksiin sekä näistä seuraaviin rangaistustoimenpiteisiin. Yhdeksäs pääkohta käsittelee edelleen talousrikollisuutta ottaen huomioon myös mahdolliset salaliitot yritysten toiminnassa. Tässä lainkohdassa sivutaan myös Suomessa hyvinkin paljon esillä ollutta yrityksen teleliikenteen seuranta. Näissä lainkohdissa käydään myös läpi mahdollisia rangaistuksia, joita väärinkäytöksistä voi seurata. Yhdysvaltalaiseen tapaan sakot ovat hyvin tuntuja ja jopa 20 vuoden vankeusrangaistuskin on mahdollinen törkeimmissä tapauksissa. (Sarbanes-Oxley -laki, Title VIII-IX.)

Sarbanes-Oxley -lain kymmenes pääkohta koskee yritysveronpalautuksia. Senaatin päätöksen mukaan yritysveronpalautukset pitää jatkossa kuitata nimenomaan kyseisen yrityksen toimitusjohtajan, tai muun vastaavissa tehtävissä olevan henkilön allekirjoituksella. (Sarbanes-Oxley -laki, Title X.)

Yhdestoista ja viimeinen pääkohta Sarbanes-Oxley -laissa käsittelee yritysten tilivelvollisuutta mahdollisiin väärinkäytöksiin liittyen. Tässä kohdassa käydään läpi toimenpiteitä, joihin SEC voi ryhtyä, kun tulee ilmi epäilyjä lain rikkomisesta. Tässä kohdassa tarkoitettuja väärinkäytöksiä voivat olla mm. yrityksen kirjanpidon väärentäminen, tuhoaminen tai muu vastaava virallisiin dokumentteihin liittyvä väärinkäytös. Tällaisesta toiminnasta saattaa seurata lakia rikkoneen henkilön toimiluvan tilapäinen peruuttaminen, tai

jopa äärimmäisissä tapauksissa kielto henkilön toiminnasta kyseisissä tehtävissä. (Sarbanes-Oxley -laki, Title XI.)

2.7 Yhteenvedo vastuiden muutoksista

Sarbanes-Oxley -laki vaikuttaa siis hyvin useisiin eri tahoihin, jotka ovat tekemisissä Yhdysvalloissa pörssiin listattujen yritysten kanssa. Yhteenvedona voidaan todeta suurimpien muutosten koskevan toimitusjohtajien, hallitusten ja tilintarkastajien vastuita. Toimitusjohtajien kohdalla suurimmat muutokset liittyvät tilinpäätösinformaation oikeellisuuden takaamiseen. Laki edellyttää tiettyjen raporttien allekirjoittamista tiedon oikeellisuuden varmistamiseksi. Näin on väärinkäytösten sattuessa mahdollisuus kohdistaa oikeudelliset toimet allekirjoittanutta henkilöä kohtaan. Enää ei voi vain piiloutua yrityksen nimen taakse.

Toimitusjohtajan allekirjoitusta edellytetään lainpykälässä 302, jossa käsitellään julkistettavien raporttien oikeellisuutta ja niiden sisällön kontrollointia. Mitään virheellisiä tietoja ei siis saisi julkisuuteen päästä. Eikä allekirjoittanut henkilö voi enää vedota siihen, ettei tiennyt alaistensa tekemistä virheistä. Pykälässä 404 edellytetään toimitusjohtajan allekirjoitusta tarvittavan sisäisen valvonnan olemassaolosta ja sen tehokkuuden arvioinnin suorittamisesta. Pykälässä 906 mainitaan vielä erikseen vaatimus tilinpäätöksen allekirjoittamisesta toimitusjohtajan toimesta mahdollisten rikosoikeudellisten seuraamusten vuoksi.

Toimitusjohtajien lisäksi myös yrityksen hallitukselle asetetaan uusia vastuita. Näistä merkittävin on vaatimus tilintarkastuskomitean muodostamisesta, jota käsiteltiin lainpykälässä 301. Komitean tavoitteena on parantaa tilintarkastuksen valvontaa, nimittää ja tarvittaessa myös erottaa tilintarkastajia sekä toimia muutenkin tilintarkastuksesta vastaavana elimenä. Lisäksi tilintarkastuskomitean tulisi nimetä rahoitukseen erikoistunut asiantuntija, joka olisi avustamassa työskentelyä. Jos komiteaa ei ole erikseen nimetty, katsotaan koko hallituksen olevan vastuussa sen tekemisistä.

Tilintarkastuskomitean tarkoituksena on kiinnittää yhä enemmän huomiota yrityksen hallituksen työskentelyyn liittyvään corporate governance -alaan. Tarkoituksena on organisoida hallituksen työskentelyä yhä tehokkaammaksi vastaamaan enemmän nykypäivän

vaatimuksia. Käytännössä komitean tehtäviin voidaan katsoa kuuluvan taloudellisen raportoinnin arviointi, riskien hallinta ja sisäinen valvonta, tilintarkastuksen käytännön järjestelyt, sisäinen tarkastus, tehokkaan toiminnan ylläpitäminen ja mittaaminen, tiedon kulku ja raportointi sekä viranomaisnoudattaminen ja eettiset kysymykset. (PricewaterhouseCoopers -julkaisu 2003).

Kolmantena ryhmänä Sarbanes-Oxley -laki vaikuttaa tilintarkastajien velvollisuuksiin. Tilintarkastuksen riippumattomuudelle on asetettu aivan uusia standardeja, jotka tulevat esiin esimerkiksi tilintarkastajien toimikauden rajaaminen. Lisäksi päätilintarkastajalta vaaditaan allekirjoitusta sisäistä valvontaa koskevaan raporttiin. Myös tilintarkastajien raportointivelvollisuudesta tilintarkastuskomitealle on määrätty laissa tietyt ohjeet. Komitea voi esimerkiksi niin halutessaan vaatia säännöllisiä väliraportteja vastuulliselta tilintarkastajalta.

Sisäisten kontrollien suhteen vastuu siis jakautuu niin yrityksen toimitusjohtajan kuin tilintarkastajan osalle. Käytännössä yritys on itse vastuussa sisäisten kontrollien olemassaolosta ja tarkastuksesta. Tämä pitää vahvistaa toimitusjohtajan omakätisellä allekirjoituksella. Mutta myös päätilintarkastajan pitää tarkastaa sisäisten kontrollien laatu ja antaa oma lausuntonsa siitä. Myös tämä on kuitattava päätilintarkastajan allekirjoituksella tilinpäätöksessä.

Hyvin monissa yrityksissä sisäisten kontrollien järjestelmien rakentaminen ulkoistetaan tilintarkastajien vastuulle, joilla on parempi tietämys vaadittavista järjestelmistä. Tämä saattaa aiheuttaa ristiriitatilanteita tilintarkastuksen riippumattomuuden suhteen. Tilintarkastaja ei voi olla lain edellyttämällä tavalla riippumaton, jos hän tarkastaa oman yhteisönsä rakentamaa järjestelmää. Tämänkaltainen tilanne saattaa tulla eteen tilintarkastajien kierrätysvaatimusten yleistyessä.

2.8 Lain tulkintoja käytännössä

Jo tähän mennessä on Sarbanes-Oxley -lain merkityksestä käytännön toimintaan havaittavissa jotain vaikutuksia. Seuraavassa käydään lyhyesti läpi muutamia merkittävimpiä tilintarkastusyhteisöjen havaitsemia käytännön vaikutuksia, jotka ovat tulleet ilmi heti lain voimaantulon seurauksena. Nämä havainnot perustuvat KPMG:n raporttiin (2003a), jossa on

käyty läpi muutamia tulkintoja, joita Sarbanes-Oxley -laista on tähän mennessä tehty yritysten näkökulmasta.

Käytännössä Sarbanes-Oxley -lain pykälä 202 edellyttää, että kaikki tilintarkastajan suorittamat varsinaisen tilintarkastuksen ulkopuoliset palvelut on esihyväksyttävä. Tilintarkastusta suoritettaessa ei aina välttämättä tiedetä sen lopullista kokonaiskustannusta, jolloin viiden prosentin rajan ylittyminen on myös hyvin vaikeasti arvioitava tilanne. Tämä koskee myös säätiöiden ja sijoitusyhtiöiden toimintaa. Tämä lisää huomattavasti tilintarkastajien vastuuta erotella toisistaan itse tarkastustehtävät ja niiden ulkopuoliset palvelut. Myös lainpykälässä 203 määritelty tilintarkastajien kierrättäminen on tulkittu koskevan säätiöitä, sekä sijoitusyhtiöitä, joissa tarkastus muutenkin suoritetaan Sarbanes-Oxley -lain mukaisesti, pykälässä 405 säädettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta. (KPMG:n julkaisu 2003a, 51-52.)

Pykälässä 204 edellytetään yhtiöiden tilintarkastajien raportoivan vuosittain tilintarkastuskomitealle tietyistä toiminnassaan esille tulleista asioista. Näitä asioita ovat kaikki materiaaliset heikkoudet tai merkittävät puutteet yrityksen kirjanpitokäytännöissä. Lisäksi raportointia edellyttävät kaikki vaihtoehtoiset toimintatavat, jotka on sallittu US GAAP:in toimesta sekä muuta mahdollista kirjallista informaatiota, joka on komitealle tarpeen. (KPMG:n julkaisu 2003a, 52.)

Lainpykälä 301 merkitsee käytännössä sitä, että SEC voi estää yrityksen listautumisen, mikäli sen tilintarkastuskomitea ei täytä lain edellyttämiä vaatimuksia. Tässä suhteessa vaatimukset on siis tulkittu ankarammiksi kuin jo aikaisemmin listattujen yritysten kohdalla. Pykälässä 302 edellytetään, että tilinpäätösinformaatiota voidaan julkaista vain SEC:n sertifioimassa muodossa. Tällä tavalla on käytännössä päädytty varsin määrämuotoisiin tilinpäätösraportteihin, joista on pyritty karsimaan kaikki liian tulkinnanvarainen informaatio. (KPMG:n julkaisu 2003a, 53-55.)

Pykälän 404 varsinaisesta merkityksestä käytännössä on varmasti kirjoitettu eniten artikkeleita kuin mistään muusta aiheesta kansainvälisessä tilintarkastuksessa viime vuosina. Sen on tulkittu lisäävän merkittävästi johdon vastuuta yrityksen sisäisen valvonnan suhteen mutta myös tilintarkastajien vastuu on kasvanut merkittävästi. Suurimmaksi tehtäväksi on arvioitu merkittävien sisäisten kontrollien tunnistaminen. Monissa yrityksissä nämä järjestelmät perustuvat vuosien mittaiseen käytäntöön tai työnjakoon. Näiden kontrollien

tunnistaminen raportointia varten ei välttämättä aina ole yksinkertainen tehtävä. (KPMG:n julkaisu 2003b, 2004.)

Pykälä 406 edellyttää, että yritys raportoi julkisuuteen, onko se ottanut käyttöön jonkin eettisen koodin, joka koskee toimitusjohtajaa, talouspäällikköä, pääkirjanpitäjää tai muita vastaavissa tehtävissä olevia henkilöitä. Lainpykälässä 407 kuvaillulta tilintarkastuskomitean rahoitusasiantuntijalta vaadittava raportti vastaa hyvin pitkälti yleistä yrityksen rahoitusrakenteesta julkaistavaa selvitystä. (KPMG:n julkaisu 2003a, 55-56.)

3 SARBANES-OXLEY -LAIN JA SUOMEN TILINTARKASTUSLAIN EROT

Suomen tilintarkastuslaki on tehty koskemaan kaikkia suomalaisen tilintarkastuksen alaisia yrityksiä. Tämä on lähtökohdiltaan suurin eroavaisuus Sarbanes-Oxley -lakiin, joka koskettaa vain listattuja yrityksiä. Tilintarkastuslaista on kuitenkin löydettävissä selvästi ne kohdat, jotka koskettavat myös listattuja suomalaisia yrityksiä. Lisäksi Suomen laki on hyvin yleiseen muotoon kirjoitettu. Siitä puuttuvat lähes kaikki käytännön esimerkit, joita on jouduttu hakemaan oikeuden ennakkopäätöksiä avulla. Tilintarkastuslakia ollaankin uudistamassa lähiaikoina ja lakityöryhmän raporttia sekä sen esittämiä uudistuksia käydään tarkemmin läpi seuraavassa luvussa.

Yksi merkittävä ero Suomen tilintarkastuslain ja Sarbanes-Oxley:n välillä koskee yrityksen velvollisuuksia. Suomessa on lähdetty liikkeelle ajatuksesta, että yrityksen velvollisuutena on nimetä asiaankuuluva tilintarkastaja, jonka jälkeen suurin vastuu siirtyy tilintarkastuslain puitteissa hänelle. Tarkemmin tilintarkastuslain sisältöä voi tarkastella liitteistä (LIITE 2). Yrityksen toimintaa sääteleviä määräyksiä on annettu enemmän kirjanpitolaissa. Listattujen osakeyhtiöiden toimintaa on säädelty myös osakeyhtiölaissa ja arvopaperimarkkinaissa. Lisäksi joitain rangaistussäännöksiä löytyy rikoslaista. Näiden lakien tarkastelu on rajattu tässä tutkimuksessa varsin vähälle.

3.1 Tilintarkastuksen valvonta ja kehittäminen

Tilintarkastajien hyväksyminen ja rekisteröinti on Suomessa Keskuskauppakamarin ja Kauppakamarien vastuulla. Keskuskauppakamarin tehtävänä on auktorisoida KHT-tilintarkastajia, jotka suorittavat listattujen osakeyhtiöiden tilintarkastusta. Kauppakamarin auktorisoimat HTM-tilintarkastajat eivät voi suorittaa näitä tehtäviä. Keskuskauppakamari siis osaltaan suorittaa Suomessa PCAOB:n tehtäviä mutta vain koskien hyväksytyjen tilintarkastajien rekisteröintiä.

Myös Keskuskauppakamarin hyväksymien tilintarkastajien KHT-yhdistyksen jäsenilleen laatimat suositukset ovat hyvin merkittävällä tavalla ohjaamassa tilintarkastuksen käytäntöä

lakitekstien lisäksi. Tilintarkastuslaissa määrätään, että listattua osakeyhtiötä tarkastavan tilintarkastajan tulee olla KHT-yhdistyksen hyväksymä. Ja jotta voisi toimia KHT-tilintarkastajana, on sitouduttava noudattamaan KHT-yhdistyksen suosituksia, joka ovat paljon lakitekstiä tarkemmat. Näin ollen tilintarkastajaa sitovat määräykset ovat oikeastaan käytännössä paljon tiukemmat, mikä tulee esiin erityisesti listattujen pörssiyritysten tarkastuksen yhteydessä.

Ero suositusten ja lain välillä tulee esiin mahdollisten rangaistusten muodossa. Pelkästä KHT-yhdistyksen suositusten rikkomisesta saattaa seurata enintään KHT-tilintarkastajan auktorisoinnin menetys, jos tilintarkastuslakia on muuten noudatettu. Mahdolliset vahingonkorvaus- tai rikosoikeudelliset vastuut astuvat kuvaan vasta, kun itse varsinaista tilintarkastuslakia rikotaan. Suosituksilla voidaan ohjata varsinaista tilintarkastuskäytäntöä mutta tuomioita niiden rikkomisesta ei voida langettaa. Vahingonkorvausvelvollisuuden syntyminen suositusten rikkomisen seurauksena on kuitenkin mahdollista, jos rikkomus tulkitaan riittävän vakavaksi.

KHT-yhdistyksen suosituksilla on hyvin paljon painoarvoa erityisesti listattujen osakeyhtiöiden tarkastamisen yhteydessä. Suositukset pitävät sisällään tilintarkastuksen sisältöön ja laatuun liittyviä määräyksiä. Niihin kuuluvat yleiset velvollisuudet tilintarkastuksen suorittamisesta, tilintarkastuksen suunnittelu, sisäisen kontrollin tarkastus, tilintarkastusevidenssi, toisen tekemän työn hyväksikäyttämisen ohjeistus, raportointivelvollisuudet ja erityiskysymyksiä sekä tilintarkastuksen liitännäispalvelujen määrittely. Lähes kaikki näistä ohjeista löytyvät myös Sarbanes-Oxley -laista, jossa on haluttu saada nämä kaikki mahdollisen rikosoikeudellisen vastuun piiriin.

Suomalainen tilintarkastuslaki määrittelee tilintarkastuksen ohjauksen, kehittämisen ja valvonnan valtion tilintarkastuslautakunnan tehtäväksi. Suomessa siis tämä toiminto on määritelty eri organisaation tehtäväksi kuin tilintarkastajien hyväksyminen ja rekisteröinti. Yhdysvalloissahan PCAOB:n alaisuuteen oli keskitetty niin Keskuskauppakamarin kuin valtion tilintarkastuslautakunnan toimintoja. Tavallaan voisi sanoa, että yhdysvaltalainen malli on paljon selvempi ja minimoi turhan byrokratian tilintarkastuksen sääntelyssä. Toisaalta suomalaisessa oikeuskäytännössä on hyvin pitkälti haluttu toteuttaa tuomiovallan ja toteuttamisvallan erottelua toisistaan.

Valtion tilintarkastuslautakunnan ja Keskuskauppakamarin välinen työjako tilintarkastuksen suhteen saattaa olla joissain tilanteissa hieman ristiriitainen. VALA:n tehtävänä on valvoa tilintarkastajien toimintaa mutta varsinaisen auktorisoinnin peruuttamisen esittämisen suhteen valta onkin Keskuskauppakamarilla. Jos siis mahdollisia väärinkäytöksiä tilintarkastajien osalta on tapahtunut, niin VALA:n tehtävänä on tutkia niitä. Näiden tutkimusten perusteella Keskuskauppakamari voi esittää auktorisoinnin peruuttamista, joka pitää vielä hyväksyä VALA:n toimesta. Suomessa siis väärinkäytösten tutkinta ja niistä seuraavien rangaistusten esittäminen on jaettu eri organisaatioille. Kuitenkin käytännössä VALA ja Keskuskauppakamari toimivat niin läheisessä yhteistyössä, ettei suuria ongelmia näiden päätösten suhteen pitäisi olla.

Eräällä tavalla suomalaisen järjestelmän voi kuitenkin katsoa vastaavan yhdysvaltalaista käytäntöä. Ylin päätösvalta tilintarkastusta koskevissa asioissa on Yhdysvalloissa määritelty SEC:n vastuulle. Sen tehtäviin kuuluu PCAOB:n esitysten virallinen vahvistaminen. Samalla tavalla Suomessa on jaettu päätösten valmistelu ja virallinen vahvistaminen eri toimielimille. Valtion tilintarkastuslautakunnan tehtäviin kuuluu virallistaa Keskuskauppakamarin esitykset tilintarkastajien auktorisoinnista tai sen peruuttamisesta. Mutta rikkomusten tutkiminen ja rangaistusten valmistelu on myös hajautettu.

3.2 Tilintarkastajan vastuut

Suomalainen lainsäädäntö määrittelee varsin kattavasti tilintarkastajan vastuut, kun hänet on nimitetty tehtäväänsä. Tilintarkastajan tulee noudattaa hyvää tilintarkastustapaa tehtävää suorittaessaan. Tämä on varsin ympäröivä ilmaisu mutta kattaa varmaan hyvin täydellisesti koko lain tarkoittaman kehyksen. Hyvä tilintarkastustapa käsittää riittävän ja kattavan perehtymisen tarkastettavan kohteen liiketoimintaan ja mahdollisiin heikkouksiin kirjanpidossa. Hyvän tilintarkastustavan voidaan katsoa edellyttävän tilintarkastajan rehellisyyttä, objektiivisuutta, riippumattomuutta, ammattitaitoisuutta, vaitiolovelvollisuutta ja tilanteeseen sopivaa tiedottamisesta sekä kohtuullista palkkiota. (Aho & Vänskä 1996, 102-110.)

Sarbanes-Oxley -lain edellyttämää tilintarkastajien kierrättämistä Suomen lainsäädäntö ei käsittele lainkaan. Suomen tilintarkastusmarkkinoilla kierrättäminen on toteutunut käytännössä ahkeran kilpailuttamisen avulla. Tämä on ollut tavallinen tapa etenkin listattujen

osakeyhtiöiden kohdalla. Toisaalta myös suurten tilintarkastusyhteisöjen väheneminen vain neljään saattaisi aiheuttaa näin pienessä maassa ongelmia riippumattomuuden suhteen. Kun jotkin osat sisäisen tarkastuksen systeemien rakentamisesta on ulkoistettu tilintarkastusyhteisöjen vastuulle, saattaisi nopeasti tulla eteen tilanteita, joissa tilintarkastaja olisi tarkastamassa oman yhteisönsä rakentamaa järjestelmää.

Tarkastusten vaatimustason noustessa on hyvin mahdollista, että yritysten halu vaihtaa tilintarkastajaa vähenee. Etenkin suurimpien yritysten kohdalla tilintarkastuksen kehittäminen on vuosia kestävä prosessi. Tämä saattaa aiheuttaa omat hankaluutensa tilintarkastusyhteisöjen kilpailuttamiselle. Jos yksi yhteisö on saanut koottua tarpeeksi vahvan ammattitaidon omaavan tilintarkastusryhmän, niin se pystynee jatkossa tarjoamaan palvelujaan halvemmallalla.

Tilintarkastuksen ulkopuolisten palvelujen tarjoaminen on hyvin tarkasti määritelty Sarbanes-Oxley -laissa. Jos ulkopuolisista palveluista perittävien korvausten summa ylittää viisi prosenttia koko tilintarkastuksesta maksettavasta palkkiosta, niin ulkopuolisille palveluille on haettava esihyväksyntä. PCAOB:lta. Merkittävät ulkopuoliset palvelut on siis määritelty vain niiden kustannusten perusteella, muuten palkkioiden vaikutusta tilintarkastuksen riippumattomuuteen ei ole tämän enempää käsitelty.

Tilintarkastuksen riippumattomuuteen vaikuttavia muita tekijöitä ei Sarbanes-Oxley -laissakaan ole välttämättä otettu huomioon riittävän laajasti. Tilintarkastusyhteisöt ovat esimerkiksi joillekin yrityksille hyvin merkittäviä asiakkaita, jolloin muutakin tilintarkastuksen ulkopuolista yhteistyötä saattaa olla. Kaikki ei välttämättä tule esille pelkästään palkkioiden kautta, vaikka niitä valvotaankin tarkasti. Tällaisia epäsuoria kytköksiä on kuitenkin erittäin vaikea kytkeä kokonaan pois, joten lakitekstissä on aivan perusteltua viitata vain ilmoitettavien palkkioiden suuruuteen.

Suomessa nämä vastaavat tarkastuksen ulkopuoliset palvelut ovat jo pitkään muodostaneet hyvin merkittävän osan koko tilintarkastuksen kokonaiskustannuksista. Menettelytapana on ollut kilpailla itse varsinaisen tarkastuksen alhaisilla kustannuksilla ja hankkia merkittävimmät tulot juuri näiden ulkopuolisten palvelujen tarjoamisella. Myös yrityksen toimiala on muodostanut keskeisen tekijän tarkastuksen ulkopuolisten palvelujen tarjonnan suhteen. (Niemi 2003). Tältä kannalta katsoen Sarbanes-Oxley:n aiheuttama muutos suomalaisten yritysten tilintarkastukseen voi olla hyvin merkittävä. Nyt

tilintarkastusyhteisöjen kilpailuttaminen kustannusten suhteen pitäisi tulla paljon läpinäkyvämmäksi kuin aikaisemmin.

Suomalaisessa tilintarkastuslaissa on määritelty tilintarkastajan riippumattomuus ja esteellisyys hyvin tarkoilla määritelmillä. Pääsääntönä voidaan sanoa, että jos tilintarkastaja ei ole riippumaton toiminnassaan, hän on tehtävään esteellinen. Esteellisyys voi olla olemassa jo tehtävään nimitettäessä tai se voi muodostua vasta tehtävää suoritettaessa. Kuitenkin käytännön esimerkkejä tilanteista, joissa näin voi käydä, ei ole laissa kovin paljoa esitetty. Tulkinta onkin jäänyt lähinnä oikeuskäytännön varaan. Esteellisyys voi myös muodostua tilanteessa, jossa tilintarkastaja on esimerkiksi holhouksen alaisena, tai hänen oikeuksiaan on rajoitettu jollain muulla tavalla.

Kirjallisuudessa riippumattomuuden on katsottu yleisesti edellyttävän tilintarkastajan puolueettomuutta ja objektiivisuutta tarkastuksen suhteen. Riippumattomuus on myös pystyttävä arvioimaan ulkopuolisesta näkökulmasta. Ei riitä, että tilintarkastaja itse voi määritellä itsensä riippumattomaksi, koska tilintarkastuksessa on kuitenkin perimmiltään kyse ulkopuolisen luottamuksen vahvistamisesta. Tärkeintä on säilyttää koko toiminnan yleinen luottamus. (Aho & Vänskä 1996, 36-39.)

Riippumattomuuden voidaan katsoa myös edellyttävän vapautta sellaisista riippuvuussuhteista, joiden voidaan epäillä vaarantavan tilintarkastajan kyvyn toimia objektiivisesti. Ulkopuolisen tarkastelijan tulee voida luottaa kaikissa tilanteissa tarkastajan objektiivisuuteen ilman mitään poikkeuksia (Saarikivi 2000, 63.) Riippumattomuus siis edellyttää tilintarkastajan objektiivisuutta, mutta objektiivisyys ei vielä pelkästään takaa riippumattomuutta.

Tilintarkastajan riippumattomuus on suomalaisessa tilintarkastuslain tulkinnassa hyvin suosittu aihe. Erilaisia jaotteluja on tehty useita. Eräänä vaihtoehtona aikaisemmin mainituille määritelmille voidaan pitää myös Sarjan (1999) esittämää jaottelua. Hänen mukaansa tilintarkastajan riippumattomuus edellyttää toiminnallista, organisatorista, taloudellista ja henkilöllistä riippumattomuutta. Tilintarkastajan riippumattomuus voi siis vaarantua oman toiminnan, organisaation, taloudellisten kytköksiä tai henkilökohtaisten suhteiden seurauksena.

Tilintarkastajan riippumattomuus saattaa vaarantua tarkastajan henkilökohtaisten syiden vuoksi, kuten esimerkiksi sukulaissuhteet yrityksen johtoon. Mutta tavallisempi tilanne on se, että riippumattomuus vaarantuu tilintarkastajan oman toiminnan seurauksena. Tällaisissa tilanteissa tilintarkastajan tulisi itse oma-aloitteisesti havaita riippumattomuuden vaarantavat tilanteet ja luopua tehtävästään. Tilintarkastuslaissa tämä on esitetty yleisluontoisesti ”hyvän tilintarkastustavan” muodossa. (Saarikivi 1999, 381-386.)

Sarbanes-Oxley -laissa on puolestaan hyvin yksityiskohtaisesti käyty läpi tilanteita, joissa tilintarkastajan riippumattomuus voi vaarantua. Tällaisia tilanteita saattaa aiheutua esimerkiksi tilanteissa, joissa tilintarkastaja on aikaisemmin ollut yrityksen palveluksessa tai tarjoaa varsinaisen tarkastuksen ulkopuolisia palveluja tarkastettavalle. Tällöin voi tulla eteen tilanteita, joissa tilintarkastaja voisi itse asiassa joutua tarkastamaan itse suorittamiaan toimia. Tämä on hyvin harvinaista mutta käytännössä kuitenkin mahdollista etenkin pienillä tilintarkastusmarkkinoilla. Juuri tämänkaltaisia tilanteita pyritään estämään aikaisemmin mainitun esihyväksynnän avulla.

Juuri tätä tilintarkastajan riippumattomuutta on pidetty ehkäpä yhtenä kaikkein suurimpana heikkoutena Suomen lainsäädännössä. EU:n suunnitteilla olevan tilintarkastusdirektiivin on tarkoitus käsitellä mm. tätä aihetta paljon kattavammin. Myös Suomessa tilintarkastuslain uudistuksesta puhuttaessa juuri tilintarkastajan riippumattomuutta käsitteleviä pykälä on suunniteltu kiristettäväksi. (Rahoitustarkastus 2003; Tilintarkastuslakityöryhmän raportti 2003).

Myös yhteydenpidossa yrityksen ja tilintarkastajien välillä ilmenee laeissa jonkinasteisia eroja. Suomalainen tilintarkastuslaki velvoittaa tilintarkastajat tekemään tilintarkastusraportin tarkastettavalle yritykselle. Periaatteessa olisi siis lain mukaan mahdollista, että tilintarkastaja suorittaisi tarkastuksen ja jättäisi työnsä päätteeksi raportin tehtävistään. Laki ei edellytä tätä suurempaa yhteydenpitoa yrityksen ja tilintarkastajan välille. Tilintarkastuspöytäkirjan jättäminen on suositeltavaa, muttei pakollista.

Sarbanes-Oxley -laissa on määritelty tilintarkastajan velvollisuuksiin informoida tilintarkastuskomiteaa välittömästi kaikista merkittävistä havainnoista, joita tarkastuksessa tulee ilmi. Näin on siis jo laissa edellytetty kommunikointia tilintarkastajan ja yrityksen välillä ennen varsinaista tilintarkastuksen päättymistä. Tiedonkulku siis katsotaan enemmän vuorovaikutteiseksi tapahtumaksi kuin pelkäksi raporttien laatimiseksi tilintarkastuksen

suorittamisen jälkeen. Tilintarkastuskomitea voi myös vaatia tilintarkastajalta säännöllisin väliajoin väliraportteja tehtävän edistymisestä. Näin ollen raportointivelvollisuutta voidaan pitää voimassa myös tilintarkastuksen ollessa meneillään. Raportointi siis rajoitu pelkästään tilintarkastajan vapaaehtoiseen toimintaan.

Käytännössä tämä ero lainsäädännöissä ei välttämättä ole kovin merkittävä. Jokainen vähänkin asiakaspalveluun panostava tilintarkastaja on varmaan ymmärtänyt informoida myös yritystä, jos jotain hälyttävää tarkastuksessa on tullut ilmi. Ja jos näin ei ole tapahtunut, niin todennäköisesti tilintarkastajan ei enää seuraavana vuonna tarvitse toimia kyseisen yrityksen tarkastajana. Mutta lakiteknisesti on siis yhä mahdollista, että tällaista voisi tapahtua Suomessa. Tilintarkastusalan suosituksissa on kiinnitetty paljon enemmän huomiota tilintarkastajan raportointivelvollisuuksiin.

3.3 Yrityksen vastuut

Tilintarkastuslaki ei sisällä varsinaisesti kovin suuria velvoitteita yrityksille. Yritysten vastuut on esitetty hyvin yleisluontoisella tasolla, minkä seurauksena juuri tässä kohtaa tulevat esiin suurimmat eroavaisuudet Sarbanes-Oxley -lain kanssa. Merkittävin tilintarkastusta koskeva säännös Suomen tilintarkastuslaissa määrää sen, että yrityksen on suoritettava tilintarkastus lain edellyttämällä tavalla. Tarkemmat säännökset siitä, mitä tällä tarkoitetaan kuuluvat ennemminkin tilintarkastajan vastuualueeseen. Yritysten raportointivelvollisuuksista on myös säädetty kirjanpito-laissa, osakeyhtiö-laissa ja arvopaperimarkkinalaissa.

Yrityksen pääasiallinen vastuu tilintarkastuksen suorittamisessa lainmukaisesti on nimittää soveltuva henkilö sitä suorittamaan. Julkisesti listatun osakeyhtiön kohdalla tämä merkitsee velvollisuutta palkata KHT-tilintarkastaja. Yrityksen vastuualueeseen kuuluu siis olla perillä tilintarkastajan ammattitaidolle asetetuista vaatimuksista. Lisäksi yrityksen velvollisuuksiin kuuluu ottaa selville, ettei tilintarkastajaa ole tilapäisesti tai pysyvästi erotettu KHT-tilintarkastajien yhteisöstä. Lain mukaan yrityksellä on velvollisuus myös avustaa tilintarkastajaa tehtävissään tarpeellisella tavalla.

Sarbanes-Oxley -laki puolestaan määrittelee yritysten kannalta paljon merkittävämpiä velvollisuuksia. Yrityksen on nimettävä erityinen tilintarkastuskomitea (voidaan käyttää myös nimitystä toimikunta tai valiokunta), jonka tehtävänä on toimia erityisenä tilintarkastusta

käytännössä yrityksen puolelta suorittavana elimenä. Komitean tehtäviin kuuluu tilintarkastajien nimittäminen, sekä yhteistyö heidän kanssaan. Jos komiteaa ei ole erikseen nimetty lain puitteissa katsotaan, että koko yrityksen hallitus on vastuussa komitean tehtävistä.

Toinen merkittävä ero Suomen tilintarkastuslain ja Sarbanes-Oxley:n välillä koskee yrityksen johdon vastuuta julkaistavien tiedotteiden sisällöstä. Sarbanes-Oxley -lain mukaan jokainen julkaistava tiedote on vahvistettava johdon allekirjoituksella. Tavallisesti tämä tarkoittaa joko hallituksen puheenjohtajaa tai toimitusjohtajaa. Näiden allekirjoitusten katsotaan myös aiheuttavan johdolle mahdollisen rikosoikeudellisen vastuun epäselvissä tilanteissa. Tästä hyvinä esimerkkeinä ovat aivan viimeaikoina Yhdysvalloissa esillä olleet oikeustapaukset, joissa yritysten johtoa on tuomittu suuriin korvauksiin tai jopa vuosiksi vankeusrangaistukseen.

Suomessahan ainoastaan tilinpäätös pitää olla vahvistettu allekirjoituksella. Tämä on säädetty kirjanpitolaisissa. Allekirjoituksella vahvistetaan, että tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan yrityksen taloudellisesta tilasta ja toiminnasta (Kirjanpitolaki, 3 luku 2 ja 7 §). Toisaalta voidaan epäillä, että suomalaisessa oikeuskäytännössä ei läheskään yhtä helposti ole mahdollista tuomita henkilöä vankeuteen, vaikka allekirjoitus jossakin paperissa olisi. Mitään merkittäviä ennakkotapauksia ei tällaisista tilanteista vielä ole, josta voisi tehdä tulkintaa oikeuskäytännöstä.

Osavuositulosten tarkastuksen suhteen käytäntö on paljon tilinpäätöstä vapaampi. Vaikka osavuosituloksia tai muita vastaavia julkaisuja luetaan samalla tavoin kuin tilinpäätöstäkin, niin niiden antamien tietojen oikeellisuudesta ei ole läheskään yhtä hyvin takeita lainsäädännön puolelta. Varsinkin pörssiin listatuilla yrityksillä on kuitenkin tapana tarkastuttaa myös osavuosituloksensa. Varsinaisesti tilintarkastuslaissa ei ole mitään mainintaa, joka koskisi yrityksen velvoitteita tarkastuksen sisällöstä. Tilintarkastajan tehtäväksi on määritelty vain tarkastaa yrityksen toiminnan laillisuutta.

Lisäksi Sarbanes-Oxley -laissa käsitellään erikseen tilanteita, joissa yrityksen johto yrittää manipuloida tilintarkastuksen suorittamista. Tällaista kohtaa ei Suomen lainsäädännöstä löydy. Tällainen manipulointi saattaa olla epäsuoraa toimintaa esimerkiksi joidenkin tarpeellisten tietojen pimittämistä, tai vaikuttamista suoraan tilintarkastajan työhön vaikka uhkailemalla. Suomen tilintarkastuslaissa on määritelty yrityksen velvollisuus avustaa

tilintarkastajaa tehtävässään mutta se, mitä tämä velvollisuus pitää sisällään, jää hyvin tulkinnanvaraiseksi asiaksi. Tilintarkastuksen avustamiseksi ei kuitenkaan voida katsoa toimintaa, josta on haittaa itse tarkastuksen suorittamiseen.

3.4 Julkistettavan informaation tarkastaminen

Suomalainen tilintarkastuslaki ei määrittele kovinkaan tarkasti vaatimuksia julkistettavan informaation sisällöstä. Ainoat dokumentit, joita laki edellyttää ovat tilinpäätösmerkintä ja tilintarkastuskertomus. Tilintarkastuspöytäkirjaa suositellaan annettavaksi tarkastetun yrityksen sisäiseen käyttöön. Näistä dokumenteista tilintarkastusraportti on yleensä hyvin määrämuotoinen asiakirja, eikä vakiomuodosta ole syytä poiketa kuin ainoastaan erittäin pakottavista syistä. Tilintarkastuspöytäkirja on muodoltaan vapaampi raportti, jota ei ole tarkoitettu julkiseen käyttöön.

Tilintarkastuspöytäkirjassa tilintarkastajalla on mahdollisuus esittää tarkempia huomautuksia yrityksen toiminnasta, joita ei ole kuitenkaan ollut tarkoituksenmukaista liittää tilintarkastuskertomukseen. Tiedot voivat olla myös luonteeltaan sellaisia, joita ei ole tarkoituksenmukaista päästää julkisuuteen. KHT-yhdistyksen suositukset pitävät sisällään tarkempia ohjeita muista tilintarkastajan velvollisuuksista yrityksen raportoinnin suhteen. Lähinnä nämä ohjeet koskevat asioita, jotka on syytä merkitä tilintarkastuspöytäkirjaan. (KHT-yhdistys 2003b.)

Kirjanpitolaki käsittelee tarkemmin tilinpäätöksen sisältöä. Se mm. edellyttää toimitusjohtajan omakätistä allekirjoitusta vahvistamaan tilinpäätöksen oikeellisuuden. Tällä menettelyllä on tarkoitus vahvistaa, että tilinpäätös antaa riittävän ja oikean kuvan yrityksen toiminnasta ja taloudellisesta tilanteesta. (Kirjanpitolaki, 3 luku 2 ja 7 §.) Kansainvälistä kirjanpitoa ja tilinpäätöstä säätelevien IAS-standardien mukaan on riittävää, jos tilinpäätös antaa pelkästään oikean kuvan yrityksen taloudellisesta tilanteesta kyseisellä tilikaudella ja sen päättyessä.

Kokonaan toinen asia on se, että minkälaista vastuuta tilinpäätöksen allekirjoitus itse asiassa Suomessa merkitsee. Ei ainakaan ole kovin yleistä, että osakeyhtiön toimitusjohtaja olisi tuomittu korvauksiin allekirjoitettuaan vääränlaista tietoa sisällään pitäneen tilinpäätöksen. Tällaisissa tapauksissa on yleensä jo syyllistytty muihinkin rikoksiin, kuten esimerkiksi velallisen epärehellisyyteen. Tilintarkastuslain määräykset koskevat lähinnä tilintarkastajia,

minkä vuoksi juuri tämän lain rikkomisesta aiheutuvat rangaistukset koskevat hyvin harvoin yrityksen johtoa.

Myös osakeyhtiölaissa käsitellään tilintarkastajan tehtäviin kuuluvia aiheita. Esimerkiksi listautumisen yhteydessä on tilintarkastajan annettava lausunto yhtiön taloudellisesta tilasta ja pääomarakenteen kunnosta. Tilintarkastajan on otettava myös kantaa optio-oikeuksiin ja vaihtovelkakirjalainoihin. (KHT-yhdistys 2003b.) Osakeyhtiölaki edellyttää tilintarkastajan perehtyvän myös osana varsinaista tilintarkastusta yhtiön johtamiseen ja valvontajärjestelmiin mutta mitään erityistä raporttia se ei näistä kuitenkaan edellytä (Laine & Tuokko 2000, 39-40).

Arvopaperimarkkinalaissa puolestaan on käsitelty pörssiin listattujen yhtiöiden tiedottamisvelvollisuuden rikkomuksia. Tiedotteissa ei saa antaa totuudenvastaista tai harhaanjohtavaa tietoa yrityksestä tai sen taloudellisesta tilanteesta. Jos näin on tapahtunut, on rikottu myös rikoslain 51 luvun 5§:ä, josta saattaa seurata sakkoja tai enintään kaksi vuotta vankeutta. Tämä voi seurata myös tiedonantovelvollisuuden laiminlyömisestä tai rikkomisesta, jos kyseessä todetaan olleen tahallisuus tai törkeä huolimattomuus. (Karjalainen & Parkkonen 2004, 358-363.)

Sisäisen valvonnan tarkastuksen suhteen esiintyy merkittäviä eroja tilintarkastuslain ja Sarbanes-Oxley -lain välillä. Käytännössä yritysten kannalta kaikkein merkittävin ero on vaatimus sisäisten kontrollien tarkastamisesta ja sen raportoinnista. Tämä on myös suomalaisesta näkökulmasta täysin uusi ja ennen kokematon vaatimus yrityksille. KHT-yhdistyksen suosituksissa on käsitelty tarkemmin yrityksen johdon ja sisäisten kontrollien tarkastusta. KHT-yhdistyksen suositusten mukaan sisäisen valvonnan tarkastaminen kuuluu merkittävänä osana johdon toiminnan tarkastukseen. Mutta mitään erityistä raporttia tästä tarkastuksesta ei suositella julkaistavan. (KHT-yhdistys 2003a.)

Erityistä huomiota on kiinnitetty atk-järjestelmien tarkastukseen ja niihin liittyviin riskeihin, vaikka sisäiset valvontajärjestelmät ovat usein hyvin monipuolisia ja pitävät sisällään useita erilaisia toimintoja (KHT-yhdistys 2003a, 124-145). Juuri atk-järjestelmät on yleisesti katsottu hyvin kriittisiksi tekijöiksi sisäisen valvonnan tarkastamisen kohdalla, minkä vuoksi niiden tarkastamista ei olisi missään tapauksessa syytä löydä laimin. Tämä on aiheuttanut runsaasti tarvetta aivan uudenlaiseen tietotekniikan osaamiseen myös tilintarkastuksen alalla,

kun myös käytettävää tekniikkaa pitäisi ymmärtää. (Tietojärjestelmien tarkastuksen ja riskienhallinnan käsikirja 1997; Vahtera 1986.)

Tilintarkastajan velvollisuuksiin on myös aikaisemmin tulkittu kuuluvan johdon valvonnan ja sisäisten valvontajärjestelmien tarkastaminen (Laine & Tuokko 2000, 44). Sarbanes-Oxley -laissa on kuitenkin erikseen määrätty yritysten vastuulle sisäisen valvonnan kehittäminen ja tarkastaminen. Tätä voidaan pitää suurena periaatteellisena vastuualueiden muutoksena, kun aiemmin tilintarkastajan vastuulla olleen tehtävän voidaan katsoa siirtyneen yrityksen harteille. Tämä ei kuitenkaan vähennä tilintarkastajien vastuuta tässä suhteessa, sillä heidän on joka tapauksessa tarkastettava ja vahvistettava sisäisiä valvontajärjestelmiä koskeva raportti. Mutta yritysten vastuun kannalta merkitys on suuri.

Etenkin tietojärjestelmien suhteen yrityksen sisäisen valvonnan kehittäminen saattaa olla joissain tapauksissa suuri haaste. Tietojenkäsittelyyn liittyvien riskien kartoittaminen ja kontrollointi on hyvin abstrakti ongelma, jonka ratkaiseminen saattaa viedä yllättävän paljon aikaa ja resursseja (Rittenberg & Schwieger 2003, 211-215). Suurimpia ongelmia tulevat varmaan olemaan tiedon eheyden tarkastaminen ja tietosuojan turvaaminen. Kaikki vähänkin tietojärjestelmien kanssa tekemisissä olleet tietävät, kuinka hankalia asioita nämä oikeasti ovat hallita.

Sarbanes-Oxley -laki myös edellyttää osavuositulosten tarkastamista ennen julkaisua. Tätä vaatimusta ei Suomen lainsäädännöstä löydy. Käytännössä kuitenkin kaikki merkittävimmät suomalaisetkin yritykset ovat tarkastuttaneet osavuosikatsauksensa ennen julkaisemista. Tavallisesti julkaisusta löytyy jostain maininta, että tulos on tarkastettu tilinpäätöstä vastaavalla periaatteella. Usein tämä kuitenkin tapahtuu paljon pinnallisemmin kuin varsinainen tilintarkastus. (KHT-yhdistys 2003a, 320-336.) Osavuositulosten tarkastamisella on ehdottomasti haluttu vahvistaa sijoittajien luottamusta niiden informaatioon. Nykyisessä kvartaalitaloudessa, kun vuosineljännes tuntuu jo joskus pitkältä ajanjaksolta, kokonaisesta tilikaudesta puhumattakaan.

Lisäksi arvopaperimarkkinalaissa on edellytetty, että osakeyhtiö ei saa osavuosituloksessa julkaista harhaanjohtavaa tietoa. Lain 2 luvun 5§:n mukaan osavuosikatsaus on laadittava hyvän kirjanpitotavan mukaisesti ja sen tulee antaa oikea sekä riittävä kuva yhtiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. (Karjalainen & Parkkonen 2004, 363.) Osavuosituloksen tarkastamista ei kuitenkaan edellytetä missään laissa. Viimekädessä

tilintarkastus on kuitenkin yrityksen toiminnan laillisuusvalvontaa, joten tilintarkastajalla on velvollisuus puuttua asiaa, jos hän huomaa lakia rikotun osavuositulosten suhteen. Laki ei siis edellytä tilintarkastajalta aktiivisia toimenpiteitä osavuositulosten suhteen muttei myöskään salli passiivisuutta havaittujen laittomuuksien osalta.

Lisäksi Sarbanes-Oxley -laki edellyttää julkaistavien raporttien esihyväksyttämistä PCAOB:n toimesta säännöllisin väliajoin. Tämän seurauksena onkin tullut hyvin suositeltavaksi käyttää määrämuotoisia pohjia tulosten julkaisussa. Tämä on yksi osa-alue, joka on työllistänyt tilintarkastusyhteisöjä lain voimaantulon seurauksena. Nykyisin yhä useampi tilintarkastusyhteisö tarjoaa valmiita PCAOB:n hyväksymiä pohjia osavuositulosten tai muun vastaavan informaation julkaisemiseen.

Sarbanes-Oxley -laissa on myös tarkasti määritelty johdon riippumattomuutta tilintarkastuksen käytännön suorittamisen suhteen. Tämä on tullut ajankohtaiseksi viimeaikaisten kirjapitoskandaalien suhteen. Useissa tapauksissa johtajien palkkiot ovat sitoutuneet yrityksen osakkeen kurssikehitykseen. Tämän vuoksi on saattanut syntyä tilanteita, joissa johtajat ovat luoneet epärealistisia tulevaisuuden näkymiä osakesijoittajien saamiseksi liikkeelle tai ylläpitääkseen osakkeiden kurssitason. Myös tilinpäätöstietojen kaunistelua tiedetään tapahtuneen tämän seurauksena. Tilintarkastajille on pyritty takaamaan mahdollisimmat hyvät mahdollisuudet puuttua tämänkaltaiseen toimintaan. Esimerkiksi tilintarkastajan mahdollisuuksia kritisoida johdon bonusjärjestelmiä on haluttu parantaa lain avulla.

Sarbanes-Oxley -laki lisää yritysten talouspäälliköiden velvollisuuksia puuttua mahdollisiin väärinkäyttöksiin, joita yritysten toiminnassa saattaa ilmetä. Myös tällä tavoin on pyritty karsimaan mahdollisuuksia edellä kuvailtuun tuloksen laajamittaiseen kaunisteluun. Yhä useammin tilinpäätöstietojen tulee perustua konkreettisiin tapahtumiin, eikä summittaisia arvioita enää hyväksytä. Tämä tulee esiin mm. siirtosaamisten käsittelyssä tilinpäätöksen kohdalla. Yrityksen johdon vaikutusmahdollisuuksia julkistettavan tuloksen sisältöön on pyritty vähentämään myös tällä tavoin. Tällaisiin asioihin ei Suomen tilintarkastuslaissa ole puututtu mitenkään.

Muita merkittäviä eroja Sarbanes-Oxley -lain ja suomalaisen lainsäädännön osalta löytyy mm. mahdollisissa rikosoikeudellisissa rangaistuksissa. Kun Yhdysvalloissa on mahdollista saada vankeutta Sarbanes-Oxley -lain rikkomisesta jopa enimmillään 20 vuotta, niin Suomessa

vastaavasta tilintarkastuslain rikkomisesta on enimmäisrangaistukseksi määrätty yksi vuosi vankeutta. Esityksessä tilintarkastuslain uudistamiseksi on ehdotettu enimmäisvankeuden nostamista kolmeen vuoteen mutta siitäkään esityksestä ei vallinnut yksimielisyyttä (Tilintarkastuslakityöryhmän raportti 2003, 189-190).

Rangaistusten koventamisella on pyritty herättämään huomiota kirjanpitoon ja tilintarkastukseen liittyvien rikosten vakavuuteen. Aikaisemmin yleinen oikeuskäytäntö on langettanut ainoastaan sakkorangaistuksia tällaisista rikoksista. Tämänsuuntaisia toimia on edellytetty jo Euroopan Unionin ehdottamassa tilintarkastusdirektiivissä. Yleisenä tavoitteena on se, että tilintarkastukseen liittyviin väärinkäytöksiin kiinnitettäisiin entistä enemmän huomiota ja niihin puututtaisiin herkemmin. Yhdysvalloissa mahdollisen pitkän vankeusrangaistuksen ennaltaehkäisevä vaikutus korostuu erityisesti.

Molemmissa laeissa on määritelty vahingonkorvausvelvollisuus, mikäli selviä väärinkäytöksiä ilmenee. Yhdysvaltalaisessa oikeuskäytännössä kuitenkin tällaiset vahingonkorvaukset ovat huomattavasti merkittävämpiä kuin mihin suomalaisessa käytännössä on totuttu. Saattaa jopa olla, että yritykset joutuvat ottamaan johtajilleen vakuutuksia näitä mahdollisia korvauksia vastaan. Sarbanes-Oxley -lain 105 pykälän mukaan yksittäinen henkilö voidaan tuomita enintään 750 000 dollarin korvauksiin ja yritys enintään 15 miljoonan dollarin vahingonkorvauksiin.

Myös mahdollisia eturistiriitoja on käsitelty Sarbanes-Oxley -laissa huomattavan laajasti. Tämä koskee lähinnä sisäpiirikauppoja sekä sikäläisiä eläkerahastoja. Yhdysvalloissahan on tapana, että yritys huolehtii työntekijöidensä eläketurvasta yksinään. Tämä toimii käytännössä siten, että eläkesäästöt sijoitetaan eläkerahastoihin, joissa ne voivat kerätä tuottoa vuosien varrella. Systeemin huonot puolet tulevat esiin, jos yritys ajautuu konkurssiin, kuten kävi Enronin tapauksessa. Nyt lailla on pyritty estämään sen kaltainen toiminta, jossa myös eläkerahastojen säästöt käytetään yrityksen tilanteen pelastamiseen. Suomessa vastaavaa ongelmaa ei ainakaan vielä ole pidetty niin vakavana, että siihen olisi ollut tarvetta puuttua myös tilintarkastuslain puitteissa.

3.5 Yhteenveto eroavaisuuksista

Yhteenveto Sarbanes-Oxley -lain ja Suomen tilintarkastuslain merkittävimmistä eroista on esitetty seuraavalla sivulla olevassa taulukossa (TAULUKKO 1). Voidaan todeta, että yritysten näkökulmasta lainsäädäntöjen merkittävimmät erot voi tiivistää seuraavaan kuuteen pääkohtaan:

- tilintarkastajien kierrättäminen
- tilintarkastuksen ulkopuolisten palvelujen esihyväksyntä
- velvollisuus muodostaa tilintarkastuskomitea
- julkistettavien raporttien allekirjoituksista muodostuva vastuu
- osavuositulosten tarkastaminen
- sisäisten valvontajärjestelmien raportointi.

Lisäksi on syytä huomata, että rangaistussäännökset ovat hyvin poikkeavat suomalaisessa ja yhdysvaltalaisessa lainsäädännössä. Yhdysvaltalainen vahingonkorvauskäytäntö ei tunnu istuiksi kovin hyvin suomalaiseen oikeuskäsityksen ainakaan henkilökohtaisen mielipiteeni perusteella. Tilintarkastuksen valvonnan ja kehittämisen osalta voidaan Suomen lainsäädännön katsoa kuitenkin olevan edellä yhdysvaltalaista tasoa. Meillä on jo olemassa toimiva ja keskitetty rekisteröinti ja valvontajärjestelmä, kun Yhdysvalloissa ollaan vasta muokkaamassa järjestelmää toimivaksi.

Toisaalta on hyvä todeta, että suomalaisessa lainsäädännössä useat asiat ovat kattavasti käsitelty myös kirjanpito- ja osakeyhtiölain puitteissa. Esimerkiksi sisäpiirisuhteista aiheutuvia ristiriitoja yrityksen johtajien toiminnan suhteen ei ole syytä ottaa huomioon suomalaisessa tilintarkastuslaissa. Myös arvopaperimarkkinalaki pitää osaltaan huolen näistä asioista. Sen piiriin kuuluvat osaltaan pörssiyritysten tiedottamisvelvollisuuteen liittyvät asiat.

Tilintarkastuslaki on lähinnä tarkoitettu säätelemään lakisäätteistä tilintarkastusta ja sen pääasiallisina kohteina ovat itse tilintarkastajat. Yrityksiä koskevat vastuut ovat hajautettu useamman eri lain piiriin. Ei olekaan mikään ihme, että etenkin listatut osakeyhtiöt kaipaavat palvelukseensa jatkuvasti lisää eri alojen asiantuntijoita neuvomaan nimenomaan lainopillisissa kysymyksissä. Pörssiyritysten toimintaa säädellään Suomessa ainakin kolmen eri lain puitteissa, jotka kaikki olisi syytä hallita toiminnan laillisuuden varmistamiseksi.

TAULUKKO 1 Vertailu Sarbanes-Oxley -lain ja Suomen tilintarkastuslain keskeisimmistä eroista Yhdysvalloissa ja Suomessa listatun osakeyhtiön näkökulmasta.

	SARBANES-OXLEY -LAKI	SUOMEN TILINTARKASTUSLAKI
Tilintarkastusviranomaiset	PCAOB: - Hyväksyminen ja rekisteröinti - Ohjeistus ja kehittäminen - Valvonta - Rangaistukset SEC: - Päätösten virallistaminen	Keskuskauppakamari: - KHT-tilintarkastajat - Hyväksyminen ja rekisteröinti Valtion tilintarkastuslautakunta: - Ohjaus - Kehittäminen - Valvonta - Päätösten virallistaminen
Tilintarkastajan vastuut	- Tilintarkastajien kierrättäminen - Tilintarkastuksen ulkopuoliset palvelut (esihyväksyntä) - Riippumattomuuden vaarantuminen - Yhteydenpito yritykseen	- Hyvä tilintarkastustapa - Riippumattomuus ja esteellisyys määritelmänä - Tilintarkastusraportit
Yrityksen vastuut	- Tilintarkastuskomitea muodostaminen - Allekirjoitukset julkistettaviin raportteihin => vastuu totuudenmukaisuudesta - Tilintarkastuksen manipuloinnin estäminen	- Velvollisuus suorittaa tilintarkastus lain mukaisesti - Velvollisuus valita soveltuva tilintarkastaja
Julkistettava informaatio	- Sisäisten kontrollien raportointi - Osavuosikatsausten tarkastaminen - Esihyväksyntä julkistettaville raporteille - Johdon riippumattomuus (tuloksen kaunistelu) - Talouspäälliköiden vastuu tiedon oikeellisuudesta	- Tilinpäätösmerkintä ja tilintarkastuskertomus - Kirjanpitolaki (tilinpäätös): * Oikea ja riittävä kuva * Tilinpäätöksen allekirjoitus - Osakeyhtiölaki: * Listautumisen yhteydessä annettavat lausunnot - Arvopaperimarkkinalaki: *Tiedottamisrikos
Muut pääkohdat	- Eturistiriidat (sisäpiirikauppa) - Rikosoikeudelliset rangaistukset (vankeutta enintään 20 vuotta) - Vahingonkorvausvelvollisuus väärinkäytösten seurauksena	- Rikosoikeudelliset rangaistukset (vankeutta enintään 1 vuosi) - Vahingonkorvausvelvollisuus väärinkäytösten seurauksena

Vielä monimutkaisemmaksi toiminta menee, jos yritys harjoittaa kansainvälistä liiketoimintaa.

Käytännön tasolla voidaan todeta, että Sarbanes-Oxley -laki edellyttää paljon läpinäkyvämpää toimintaa niin tilintarkastajien kuin yritysten osalta. Raportointivelvollisuudet ja henkilökohtaiset vastuut allekirjoitusten muodossa ovat keinoja, joilla pyritään vahvistamaan uskoa yritysten toiminnan laillisuuteen ja rehellisyyteen. Suomalaisen käytännön mukaan tähän asti tilintarkastus on lähinnä ollut yritysten ja tarkastajien välistä toimintaa, josta ei ole paljoa tietoja herunut ulkopuolisille. Joten yleisessä asennoitumisessa pitäisi ainakin tapahtua hyvin suuri muutos.

Tilintarkastajien suhteen Sarbanes-Oxley -laki merkitsee varmasti huomattavasti enemmän työtä. Tarkastusprosessin dokumentoinnin tarkentuminen on yksi konkreettisista muutoksista. Tämä on varmasti aikaa vievää työtä mutta toisaalta se parantaa huomattavasti tilintarkastusevidenssiä. Jos tarkastuksen laadun suhteen tulee jotain epäselvyyksiä, niin tilintarkastajalla on selvästi osoittaa todisteet tekemästään työstä. Vastuun lisäksi tämän voidaan katsoa myös parantavan tilintarkastajan omaa asemaa tilanteissa, joissa hänen tekemään työhönsä kohdistuu epäilyjä.

Yritysten sisäisen valvonnan raportointi ja tilintarkastajien kierrättäminen ovat varmasti suurimpia muutoksia, joihin Suomessa ei vielä lähiaikoina olla menossa. Sisäisen valvonnan kartoituksen ja tarkastamisen vaatimus lainsäädännössä on varsin tuore ajatus, eikä sen käytännön hyödyistä tai haitoista ole vielä mitään takeita. Jos sen hyödyt voidaan konkreettisesti todistaa, niin tulevaisuudessa myös Suomessa vastaava käytäntö voi tulla ajankohtaiseksi. Mutta ainakin vielä tässä vaiheessa sen voidaan katsoa vain lisäävän turhaan tilintarkastajien ja yritysten työtaakkaa.

Tilintarkastajien kierrättämisen vaatimus Suomen kokoisella alueella tuntuu käytännössä varsin vaikealta toteutettavalta. Kun suuria tilintarkastusta suorittavia yhteisöjä on vain neljä, joista ehkä vain kahdella tai kolmella on tällä hetkellä tarvittavat resurssit suorittaa isoimpien pörssiyritysten tarkastusta, ovat mahdollisuudet kierrättämiseen hyvin rajalliset. Toisaalta kierrättäminen voi avata joillekin yhteisöille uusia mahdollisuuksia laajentaa toimintaa myös suurten yritysten tarkastukseen. Joka tapauksessa Suomen tilintarkastusmarkkinat eivät välttämättä ole tulevaisuudessakaan riittävän suuret tämänkaltaisen toiminnan edellytyksille.

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että tilintarkastuslain uudistus on erittäin tervetullut kehitysaskel etenkin pörssiyhtiöiden kohdalla. Tähän asti niiden tilintarkastuskäytäntö on perustunut hyvin pitkälti vain KHT-yhdistyksen suosituksiin. Tilintarkastuslaissa ei ole otettu riittäväällä tavalla huomioon yhtiöiden merkitystä yleisen edun kannalta. Tilintarkastuksen riippumattomuus ja yhtiöiden julkaiseman tiedon luottamuksellisuus ovat asioita, jotka koskettavat useita osakesijoittajia. Juuri nämä näkökohdat on otettu paremmin huomioon EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotuksessa ja Tilintarkastuslakityöryhmän raportissa. Näitä käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa.

4 TILINTARKASTUSLAIN TULEVAISUUS SUOMESSA

Suomessa on jo käyty keskustelua tilintarkastuslain uudistamisesta. Hallituksen vuonna 2002 asettaman Tilintarkastuslakityöryhmän raportissa on käsitelty mahdollisia muutoksia, joita nykyiseen lainsäädäntöön tulisi lähiaikoina tehdä. Pohjana on käytetty Euroopan Unionin valmistelemaa tilintarkastusdirektiiviä, jossa on havaittavissa selviä yhtäläisyyksiä Sarbanes-Oxley -lain kanssa. Tätä kautta siis yhdysvaltalainen lainsäädäntö on yhä ajankohtaisempi myös meillä.

Uuden tilintarkastuslain voimaantulon ajankohtaa ei vielä tässä vaiheessa pysty ennakoimaan. Tilintarkastusdirektiivin olisi tarkoitus astua voimaan vuoden 2006 alusta mutta sen sisällöstä ei ole vielä päästy vaadittavaan yksimielisyyteen. Ja direktiivin viivästyminen hidastaa myös kansallista tilintarkastuslain uudistusta. Luonnollisesti ei ole järkevää hyväksyä lakia, jota mahdollisesti joudutaan uudistamaan pian uudelleen. Näin siis Suomen lainsäädäntö on nykyisin hyvin riippuvainen EU:n päätöksenteosta.

Uuden tilintarkastuslain on tarkoitus astua voimaan myös vuoden 2006 alusta mutta jo sen valmisteluvaiheessa on varauduttu lakiuudistuksen viivästymiseen. (Keskuskaupakamarin lainsäädäntökatsaus 2/2004, 6-7). Mutta pitkään ei enää lakiuudistusta ole vara viivyttää, jos halutaan säilyttää yleinen luottamus myös kotimaiseen tilintarkastus- ja kirjanpitoikäytäntöön. Varoittava esimerkki on jo olemassa Töölön Matkatoimiston kirjanpidon epäselvyyksien tultua julki.

4.1 Ehdotus EU:n tilintarkastusdirektiiviksi

Euroopan Unioni nimitti vuonna 2002 erityisen tilintarkastuskomitean kehittämään koko Eurooppaa kattavaa tilintarkastusdirektiiviä. Ehdotus pitää osaltaan sisällään hyvin samansuuntaisia asioita kuin Suomen nykyinen tilintarkastuslaki. Suurimpina uudistuksina on painotettu erityisesti tilintarkastuksen riippumattomuuden varmistamista ja laadunvarmistusta. Lisäksi listattujen yritysten vastuita ollaan tiukentamassa yleisen edun nimissä, ja osakesijoittajien etujen turvaamiseksi. (Horsmanheimo 2004.)

EU:n direktiiviehdotuksen taustalla ovat samat kirjanpitoon liittyvät skandaalit, jotka vaikuttivat myös Sarbanes-Oxley -lain laatimiseen. Tavoitteena on paikata pääomamarkkinoiden ja talouselämän kokemia vahinkoja tilinpäätöstietojen osalta. Ehdotuksen pohjaksi on esitetty tavoite luoda tehokas ja koordinoitu sääntely-yhteistyö yhdysvaltalaisten viranomaisten kanssa. Tällä tavoin Sarbanes-Oxley -laki on hyvin vahvasti esillä esityksen laadinnassa. Tilintarkastusta koskevan lainsäädännön uudistaminen on kuitenkin aloitettu EU:n toimesta jo vuonna 1996, joten taustalla on myös halu yhtenäistää jäsenmaiden tilintarkastuskäytäntöjä ja parantaa tarkastuksen laatua koko Euroopassa. (EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotus 2004.)

Tilintarkastusdirektiiviehdotuksessa on erikseen määritelty yleisen edun kannalta merkittävän yhteisön käsite. Tällä tarkoitetaan lähinnä julkisesti listattuja osakeyhtiöitä, sekä niitä tarkastavia tilintarkastusyhteisöjä. Näiden yhteisöjen toimintaa on haluttu säädellä tarkempien kriteerien avulla kuin tavallisia yrityksiä. Myös tässä suhteessa voidaan havaita Sarbanes-Oxley -lain vaikutus, sekä halu osakesijoittajien luottamuksen palauttamiseen. Näitä yhteisöjä koskevat erityissäännökset on hyvin pitkälti samanlaisia kuin, mitä Yhdysvalloissa on otettu käyttöön. Esimerkkeinä näistä voidaan pitää mm. yritysten velvollisuutta muodostaa tilintarkastuskomitea tai tilintarkastajan kierrättämissäännökset.

Mahdollisia ongelmakohtia direktiivissä saattavat olla eri maiden erilaiset käytännöt tilintarkastajien rekisteröinnin suhteen. Perusajatuksena kuitenkin on se, että yhdessä EU-maassa auktorisoitu tilintarkastaja olisi pätevä toimimaan kaikissa EU-maissa kyseisissä tehtävissä. Suomen KHT- ja HTM-yhdistysten kaltaisia järjestelmiä ei kuitenkaan löydy läheskään kaikista Euroopan maista. Lisäksi ongelmia saattaa aiheutua EU:n ja Yhdysvaltojen eriävistä mielipiteistä liittyen Euroopassa hyväksytyjen tilintarkastajien velvollisuudesta rekisteröityä myös PCAOB:iin. (Horsmanheimo 2004.)

4.1.1 Tilintarkastajien rekisteröinti

Euroopan Unionin tilintarkastusdirektiiviehdotuksessa on lähdetty liikkeelle siitä ajatuksesta, että tilintarkastajan ammatillinen osaaminen ja pätevyys pitää voida arvioida nopeasti ja vaivattomasti. Tämä on mahdollista vain, jos kehitetään riittävän kattava järjestelmä tilintarkastajien rekisteröimiseksi. Ehdotuksessa on perusajatuksena se, että pääsääntöisesti käytetään hyväksi jo olemassa olevia kansallisia rekisteröintijärjestelmiä, jolloin vastuu käytännön toteutuksesta jää jokaisen jäsenvaltion vastuulle. Valtiot, joissa kyseisiä

rekisteröintijärjestelmiä ei vielä ole, velvoitetaan muodostamaan sellaiset. (EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotus 2004.)

Käytännössä rekisteröinti olisi tarkoitus suorittaa sähköisen järjestelmän muodossa, johon koottaisiin tiedot kaikista Euroopassa auktorisoiduista tilintarkastajista. Näin olisi kaikkien mahdollista nopeasti ja vaivattomasti varmistua tilintarkastajan pätevyydestä ja mahdollisista auktorisoinnin peruuttamisesta. Vastuu auktorisoinnin peruuttamisen kirjaamisesta rekisteriin jää aina jäsenvaltion oman valvontajärjestelmän vastuulle. Merkittävien tietojen päivittäminen rekisteriin tulisi ehdotuksen mukaan tapahtua viipymättä niiden ilmoittamisesta valvovalle viranomaiselle. (EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotus 2004.) Tämän järjestelmän toimiminen käytännössä on vielä arvailujen varassa.

Tilintarkastajaksi hyväksyminen edellyttää direktiiviehdotuksen mukaan henkilöltä myös ”hyvää mainetta”. Tämä epämääräinen käsite tarkoittaa sitä, että henkilön hyväksyminen tilintarkastajaksi saattaa vaarantua myös täysin tilintarkastuksesta ulkopuolisista tekijöistä johtuen. Esimerkiksi henkilö, joka on tuomittu taloudellisiin asioihin liittymättömästä rikoksesta, voidaan todeta ehdotuksen mukaan esteelliseksi toimimaan tilintarkastajana juuri tähän hyvään maineeseen vedoten. (EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotus 2004; Horsmanheimo 2004.) Lainsäädännön ollessa kyseessä olisi toivottavaa, että tällaisia epämääräisiä käsitteitä pyrittäisiin välttämään.

4.1.2 Riippumattomuus

Tilintarkastuksen riippumattomuuden varmistamisen on katsottu olevan ensisijaisen tärkeää, jotta sijoittajien luottamus osakeyhtiöihin voidaan säilyttää tulevaisuudessakin. Tässä suhteessa direktiiviehdotus on hyvin pitkälti samansuuntainen kuin Sarbanes-Oxley -lakikin. Direktiiviehdotuksen riippumattomuussääntöjen tavoitteena on ensisijaisesti turvata tilintarkastajan lausuntojen objektiivisuus (Horsmanheimo 2004). Ehdotuksessa on käyty myös läpi tilanteita, jotka saattavat muodostaa uhan riippumattomuudelle. Tällaisia tilanteita ovat mm. varsinaisen tarkastuksen ulkopuolisten palvelujen tarjoaminen, tarkastajan lähipiirin suhteet yritykseen tai mahdolliset omistussosuudet tarkastettavasta kohteesta. (EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotus 2004.)

EU:n direktiiviehdotuksessa on otettu kantaa lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettavien palkkioiden vaikutukseen tarkastuksen riippumattomuuden kannalta. Tarkastuksesta

maksettavien palkkioiden tulee olla riittävän suuria, jotta tilintarkastuksen asianmukainen laatu voidaan taata. Toisaalta maksettavat palkkiot eivät saa asettaa rajoittavia ehtoja itse varsinaisen tarkastuksen suorittamiseen. Palkkio ei siis saa olla mitenkään vaikuttamassa itse varsinaisen tilintarkastuksen suorittamiseen tai tilintarkastuskertomuksen sisältöön. Tällä tavalla on pyritty estämään myös Sarbanes-Oxley -laissa mainittu mahdollisuus tilintarkastuksen manipulointiin. Lisäksi ehdotuksessa on esitetty, että maksettavat palkkiot eivät saa olla sidottuja varsinaisen tilintarkastuksen ulkopuolisten palvelujen tarjontaan. (EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotus 2004.)

Direktiiviehdotuksessa riippumattomuuden käsite on jaettu yleisiin ja erityisiin riippumattomuuden vaatimuksiin. Yleisiin vaatimuksiin kuuluvat edellytys siitä, että tilintarkastaja on toiminnassaan mieleltään riippumaton sekä vaikuttaa myös ulospäin riippumattomalta. Riippumattomuusvaatimuksen on katsottu koskevan kaikkia henkilöitä, jotka voivat vaikuttaa tilintarkastuksen lopputulokseen, ei vain pelkästään päätilintarkastajaa. Lisäksi riippumattomuuden varmistamiseksi on edellytetty, että tilintarkastajat sekä tilintarkastusyhteisöt julkaisevat tarkastuksista vuosittain saamansa palkkiot. Näiden lisäksi vaaditaan vertailulukuja edellisiltä vuosilta vastaavista palkkioista. (EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotus 2004.)

Riippumattomuutta uhkaaviin erityisiin olosuhteisiin katsotaan kuuluvaksi taloudelliset intressit, liikesuhteet, palvelussuhde asiakasyrityksen kanssa, tilintarkastusyhteisön palvelukseen siirtyminen asiakasyrityksestä, perhe- ja muut henkilökohtaiset suhteet, oheispalvelut, palkkiot, riita-asiat sekä ylemmän henkilöstön pitkäaikainen osallistuminen. Tällaisten tilanteiden kohdalla on erityisen tärkeää käydä tarkasti läpi sellaiset vaihtoehdot, jotka saattavat muotoutua uhaksi riippumattomuudelle. (EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotus 2004.) Jossain tapauksissa uhat ovat hyvin selviä mutta usein joudutaan valitettavasti tulkinnanvaraisiin tilanteisiin.

Yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen tulee myös EU:n direktiiviehdotuksen mukaan nimetä erityinen tilintarkastuskomitea hoitamaan käytännön työtä tarkastuksen suorittamiseksi. Ehdotuksessa on määritelty, että komitean keskeisenä tehtävänä on tilintarkastuksen riippumattomuuden ylläpitäminen. (EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotus 2004.) Ehdotuksen mukaan listatuissa yhtiöissä tämä vastuu siirtyy näin ollen yhä enemmän tilintarkastajilta yrityksen vastuisiin. Tämä on varsin merkittävä muutos aikaisempaan

käytäntöön, eikä edes Sarbanes-Oxley -laissa vastuuta ole siirretty näin paljoo yrityksen puolelle.

4.1.3 Tilintarkastusstandardit ja raportointi

Euroopan Unionin esityksessä on otettu myös kantaa tilintarkastajan tarkastusvelvollisuuteen yritysten julkaisemien raporttien sisällön suhteen. Kaikki lakisääteiset tilintarkastukset tulee suorittaa kansainvälisten tilintarkastusstandardien mukaisesti. (EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotus 2004.) Tämä on suomalaisesta näkökulmasta aiempaa laajempi linjanveto julkistettavan informaation tarkastamisen suhteen. Aiemmin vastaavat standardit ovat koskeneet vain tilinpäätöksen tarkastamista. Toisaalta muita lakisääteisiä tarkastuskohteita kuin tilinpäätös ei ole kovin paljoo, ainakaan vielä. Pääasiassa nämä muut tarkastuskohteet liittyvät osakeyhtiöiltä vaadittaviin selvityksiä ennen yrityksen listaamista pörssiin tai saattamista selvitystilaan.

Osavuosikatsaukset ovat edelleen jäämässä lakisääteisen tilintarkastuksen ulkopuolelle. Tilintarkastuksen katsotaan koskevan pääasiassa vain tilinpäätöstietojen tarkastamista yhä jatkossakin. Tältä osin Sarbanes-Oxley -laki on huomattavasti pidemmällä osakesijoittajien etujen ajamisessa. Nykyisessä sijoitusmaailmassa osavuosituloksiin kiinnitetään paljon huomiota mutta niiden tarkastaminen perustuu edelleen vapaaehtoisuuteen. Myös muiden julkaisujen kuin osavuositulosten tarkastaminen jää varsin pitkälti vapaaehtoisuuden varaan. Tilintarkastajalla on kuitenkin aina vastuu puuttua havaitsemiinsa lainvastaisiin tekoihin, joita ovat myös valheellinen tiedottaminen listattujen yritysten kohdalla.

Tilintarkastuskertomusten suhteen EU:n direktiiviehdotuksen ajatuksena on yhä tiukemmin tukeutua vakimuotoiseen tilintarkastuskertomukseen. Suomalaisen lainsäädännön mainitsemasta tilintarkastuspöytäkirjasta direktiiviehdotuksessa ei ole mitään mainintaa. Näin ollen tilintarkastajan ja yrityksen välinen tietojen välitys jää epämuodollisen raportoinnin varaan. Toisaalta yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen kohdalla direktiiviehdotuksessa painotettiin erityisesti tilintarkastajien velvollisuutta informoida tilintarkastuskomiteaa merkittävimmistä tarkastuksessa havaituista asioista. (EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotus 2004.) Näin siis tiedonvälitysvelvollisuutta on haluttu kiristää mutta sen muoto on haluttu pitää hyvin vapaana.

EU:n direktiiviehdotuksessa on asetettu tavoitteeksi parantaa tilintarkastuksen raportointia kansainvälisen tilintarkastajaliiton kirjapitoa ja tilintarkastusta säätelevien IFAC-ohjeistuksen (International Federation of Accountants) mukaisesti. Miten tämä käytännössä tulee toteutumaan, niin siihen ei ehdotuksessa ole otettu selvää kantaa. Näitä ohjeita on tarkemmin käsitelty IFAC:n verkkosivuilla (www.ifac.org). Raportointiin liittyvät ohjeet tulisivat perustumaan pääasiassa IFAC:n asettamiin ISA-standardeihin (International Standards on Auditing).

ISA-standardit pitävät sisällään hyvin pitkälti samankaltaisia ohjeita kuin Suomessa KHT-yhdistyksen suositukset. Standardeissa käsitellään mm. yleisiä tilintarkastuksen periaatteita ja vastuita, riskien arviointia, tilintarkastusevidenssiä, muiden tarkastustyön hyväksikäyttöä, tilintarkastuksen päättämistä ja raportointia sekä erityiskysymyksiä. Esimerkiksi tilintarkastajan raportointivelvollisuuksia ja taloudellisiin tiedotteisiin liittyvien riskien tarkastuksesta on standardeissa hyvin paljon ohjeistusta. (IAASB:n julkaisu 2005.)

Erityistä huomiota on kiinnitetty tilintarkastajan velvollisuuteen dokumentoida huolellisesti kaikki tarkastusprosessin vaiheet. Tätä on käsitelty esimerkiksi standardeissa 230 ja 300. Hyvin samanlaista käytäntöä edellytetään myös Sarbanes-Oxley -lain puitteissa. Jälkeenpäin tilintarkastajan on pystyttävä aukottomasti todistamaan, mitä on tarkastettu ja minkälaisia menetelmiä tarkastuksessa on käytetty. (IAASB:n julkaisu 2005, 269-272, 335-349.) Tämä dokumentointi vie todennäköisesti huomattavan osan koko tilintarkastukseen käytetystä ajasta.

Lisäksi standardit (240 ja 250 erityisesti) edellyttävät tilintarkastajalta erityisen kriittistä suhtautumista yrityksen julkistaman informaation tarkastamisessa. Tavoitteena olisi pystyä minimoimaan riskiä, että julkisuuteen pääsevissä tiedotteissa olisi inhimillisiä tai jopa tahallisia virheitä. Tämä olisi tarkoitus toteuttaa raportointijärjestelmien ja -menetelmien huolellisella tarkastuksella. (IAASB:n julkaisu 2005, 273-327.) Tällä tavoin myös eurooppalaisessa tilintarkastuksessa on haluttu kiinnittää huomiota pörssissä listattujen yhtiöiden tiedottamisen laatuun.

Tilintarkastajan raportoinnista tilintarkastuskomitealle on annettu tarkempia määräyksiä ISA 260-standardissa. Sen mukaan tilintarkastajan tulee informoida yrityksen tilintarkastuskomiteaa kaikista keskeisistä tilintarkastuksen yhteydessä havaituista tekijöistä.

Näihin on katsottu kuuluvan ainakin seuraavat asiat: (PricewaterhouseCoopers -julkaisu 2003, 43.)

- tilintarkastustapa ja tilintarkastuksen laajuus
- tilinpäätöksen laadintaperusteet
- riskien, vastuiden ja riita-asioiden vaikutus tilinpäätökseen
- tarkastuksessa havaitut tilinpäätöksen korjauserät
- yhtiön toiminnan jatkuvuuteen vaikuttavat tekijät
- tulkintaerimielisyydet yhtiön johdon kanssa asioista, joilla on vaikutusta tilinpäätökseen tai tilintarkastajan raporttiin
- mahdolliset tilintarkastuskertomukseen tulevat erityismaininnat
- muut yhtiön hallinnosta vastaavien huomiota vaativat asiat
- muut asiat, joista on erikseen toimeksiannossa sovittu.

4.1.4 Laadunvarmistus

EU:n direktiiviehdotus ottaa myös kantaa yleisen tilintarkastuksen laadun ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Tavoitteena on se, että koko EU:n alueella olisi käytössä yhtenäinen laadunvarmistusjärjestelmä, joka koskisi kaikkia tilintarkastajia ja tilintarkastusyhteisöjä. Tämän järjestelmän toteuttamisesta kuitenkin pääasiassa vastaa jokainen jäsenvaltio omatoimisesti soveltaen omaa käytössä olevaa laadunvalvontaansa. (EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotus 2004.) Myös tässä suhteessa EU jättää hyvin paljon vastuuta kansalliselle tasolle.

Laadunvarmistukseen on kuitenkin haluttu selvästi kiinnittää erityistä huomiota, kun se kerran on erikseen mainittu direktiiviehdotuksen keskeisenä tavoitteena. Tällä seikalla on kenties haluttu lähinnä tavoitella sijoittajien luottamuksen palauttamista tilintarkastusjärjestelmään. Varsinaiset käytännön vaikutukset saattavat jäädä hyvin vähäisiksi nimenomaan tilintarkastusyhteisöjen sisällä. Laadunvarmistusjärjestelmät tulisi tarkastuttaa vähintään kuuden vuoden välein, tai tiheämpään, jos siihen ilmenisi riittävät perusteet. Yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen laadunvarmistusjärjestelmät tulisi tarkastuttaa vähintään kolmen vuoden välein. (EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotus 2004.)

Tilintarkastajien tutkinta ja valvonta halutaan direktiiviehdotuksessa pitää kansallisella tasolla. Näin pyritään siihen, että auktorisoinnin vahvistaja valvoo myös tilintarkastajien

toimintaa ja päättää mahdollisista rankaisutoimenpiteistä. Suomessa tätä tehtävää tulisi hoitamaan KHT-tilintarkastajien osalta Keskuskaupakamari. Tässäkin suhteessa yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen tilintarkastusyhteisöjä koskevat säännökset ovat tiukempia. Tämä koskee lähinnä listattuja yrityksiä tarkastavia tilintarkastusyhteisöjä, joiden omat sisäiset vaatimukset ovatkin jo usein lainsäädäntöä tiukemmat. (EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotus 2004.)

Tähän mennessä Suomessa ei varsinaisesti ole tehty tilintarkastusyhteisöjen laadunvarmistusta. Joten ainakin tältä osin direktiiviehdotus saattaa aiheuttaa uudistamispainetta myös tilintarkastuksen valvontaan. Lisäksi laadunvarmistuksesta tulisi laatia tarkastusraportti mutta tarkemmin ei ole määritelty sitä, kenelle raportti tulisi toimittaa ja mitä sen pitäisi sisältää. Käytännön työn hoitavat todennäköisesti Keskuskaupakamari ja Kaupakamarit mutta mikä on esimerkiksi Valtion tilintarkastuslautakunnan rooli tässä tapauksessa? Toimitetaanko esimerkiksi Suomen tapauksessa laadunvarmistuksenraportti VALA:lle, vai minne? (Horsmanheimo 2004.)

Tilintarkastukseen liittyvistä rikoksista EU:n direktiiviehdotuksessa on esitetty kantaa, jonka mukaan tuomiot tulee perustua kansallisiin lainsäädäntöihin. Direktiiviehdotuksessa oli kuitenkin esitetty, että yleisen luottamuksen takaamiseksi mahdollisten rangaistusten tulisi olla riittävän tiukkoja. Ja osittain jopa suositeltiin rangaistusten tiukentamista. (EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotus 2004.) Näin tavallaan halutaan kiinnittää huomiota kansallisten lainsäädäntöjen sallimiin rangaistuksiin, vaikka ne eivät varsinaisesti kuulu EU:n direktiivien alaisuuteen.

4.2 Ehdotus Suomen tilintarkastuslain uudistamiseksi

Tilintarkastuslakityöryhmän raportin merkittävimmät muutosehdotukset liittyvät suomalaisen lainsäädännön uudistamiseen kansainvälisiä normeja vastaavaksi. Tärkeimpinä muutoskohtina pidettiin tilintarkastajien riippumattomuuteen, pienten yritysten tarkastukseen, tilintarkastuskertomuksen muotoon, tilintarkastuskomiteaan ja tarkastuksen laadunvarmistukseen liittyviä asioita. Tavoitteena on ollut saattaa Suomen lainsäädäntö vastaamaan EU:n tulevaa direktiiviä.

Tarkoituksena ei ole uudistaa Suomen tilintarkastuslakia täysin EU:n direktiiviä vastaavaksi, vaan eräissä kohdin kansallinen lainsäädäntö on haluttu pitää direktiiviä tiukempaan. Uudistuksia on esitetty lähinnä kohtiin, jotka edellyttävät muutoksia direktiiviehdotuksen vuoksi tai ovat muuten vanhentuneita. Mutta omat kansalliset piirteet, kuten esimerkiksi hyvän tilintarkastustavan käsite, on tarkoitus säilyttää lainsäädännössä yhä tulevaisuudessakin.

Paine tilintarkastuslain uudistukseen ei ole tullut ainoastaan EU:n taholta. Kansallinen nykyisin voimassa oleva lainsäädäntö ei välttämättä enää kaikin osin vastaa kansainvälistä tasoa. Sarbanes-Oxley -laki on tavallaan pakottanut myös suomalaisen tilintarkastusalan kiinnittämään yhä enemmän huomiota lainsäädännön tasoon. Kansainvälisiä kirjanpitoskandaaleja vastaavat tapaukset ovat täysin mahdollisia myös Suomessa, vaikka kaikki eivät tunnu sitä uskovan. Lakimuutos on kuitenkin syytä toteuttaa ennen kuin yleinen luottamus tilintarkastukseen on liiaksi heikentynyt.

4.2.1 Tilintarkastajan riippumattomuus

Tilintarkastajien riippumattomuutta on nykyisessä suomalaisessa lainsäädännössä käsitelty hyvin niukasti. Tältä osin oltaisiin siirtymässä lähemmäs Sarbanes-Oxley -lain henkeä. Ehdotuksessa EU:n tilintarkastusdirektiiviksi käydään hyvin tarkasti läpi tilanteita, joissa tilintarkastajan riippumattomuus voi olla vaarassa. Tämänkaltaisen lain on katsottu vastaavan paljon paremmin nykyisiä vaatimuksia kuin Suomen nykyisen tilintarkastuslain. Lisäksi annetaan tarkkoja määritelmiä niistä toimenpiteistä, joihin yritysten ja tilintarkastajien tulisi ryhtyä tällaisten tilanteiden välttämiseksi. Suomen lainsäädännön ehdotetaan noudattavan tulevaisuudessa hyvin tarkasti tätä EU:n ehdottamaa linjaa. (Tilintarkastuslakityöryhmän raportti 2003, 29-48.)

Lakimuutoksen avulla on pyritty erityisesti turvaamaan ulkopuolinen luottamus tilintarkastuksen suhteen. Laissa pyritään ottamaan yhä enemmän huomioon aiemminkin kirjallisuudessa (Saarikivi 2000, 63) esiintynyt vaatimus tilintarkastuksen objektiivisuuden varmistumisesta myös ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmasta. Ja tällä tavoin halutaan myös taata tilintarkastajan lausuntojen objektiivisuus, mikä on yksi EU:n direktiiviehdotuksen johtavista ajatuksista.

Lakiesityksessä on riippumattomuuden ja esteellisyyden käsitteet haluttu ulottaa myös varatilintarkastajaa, tilintarkastusyhteisön nimeämää päätilintarkastajaa, ylimääräistä tilintarkastajaa ja erityistä tarkastajaa koskeviksi. Suoranaisesti lainsäädäntö riippumattomuuden osalta ei kuitenkaan ulottuisi tilintarkastajan apulaisia koskevaksi. Tämänkaltaiset säännökset ovat jo aikaisemmin koskeneet KHT-yhdistyksen hyväksymiä tilintarkastajia mutta nyt se olisi myös huomioitu lakitekstissäkin. (Tilintarkastuslakityöryhmän raportti 2003, 29-48.)

Tilintarkastajan riippumattomuuden varmentamiseen on kiinnitetty entistä enemmän huomiota kansallisella tasolla jo ennen lakimuutosta. Tilintarkastusyhteisöjen omat sisäiset säännökset ovat olleet jo aikaisemmin paljon lainsäädäntöä tiukemmat. Tai ainakin sellainen kuva on haluttu yleisesti välittää. Esimerkiksi tilintarkastusyhteisöjen työntekijöiden osakeomistuksia on ollut tapana valvoa riippumattomuuden takaamiseksi. Kokonaan toinen asia on se, kuinka hyvin tällainen vapaaehtoinen valvonta on poistanut mahdollisia uhkia riippumattomuudelle?

4.2.2 Tilintarkastuskertomus

Tilintarkastuskertomusten osalta on tarkoitus lähinnä selkeyttää kertomuksen muotoa ja luettavuutta, jotta kertomukset olisivat kansainvälisesti vertailukelpoisia. Aikaisempaan käytäntöön tämä ei aiheuta kovin suuria muutoksia. Määrämuotoisen tilintarkastuskertomuksen sanamuoto saattaa hieman vaihtua ja tilinpäätösmerkinnän käytöstä ollaan kokonaan luopumassa. Lisäksi konsernitilinpäätöksen suhteen esitetään tehtäväksi muutoksia, jotta tilintarkastuslaki vastaisi paremmin nykyistä käytäntöä monikansallisten yritysten suhteen. (Tilintarkastuslakityöryhmän raportti 2003, 108-109.)

Suomalaisessa käytännössä tilintarkastuskertomus on ollut perinteisesti hyvin määrämuotoinen asiakirja, eikä tähän ole tulossa muutoksia tulevaisuudessakaan. Muutokset koskevat lähinnä sitä informaatiota, joka kertomukseen tulee sisällyttää joidenkin erityistilanteiden kohdalla. Jos esimerkiksi joudutaan antamaan mukailtu tilintarkastuskertomus, niin tavallisuudesta poikkeavat havainnot tulisi raportoida entistä tarkemmin. Tilintarkastuspöytäkirja on tarkoitus kuitenkin säilyttää raportointivälineenä kansallisella tasolla myös tulevassa lainsäädännössä, vaikka sitä ei EU:n direktiiviehdotuksessa mainittukaan.

4.2.3 Tilintarkastuskomitea

Tilintarkastuskomitealla tarkoitetaan tässä yhteydessä samaa kuin tilintarkastusvaliokunnalla, jota käsitettä Tilintarkastuslakityöryhmä on esityksessään käyttänyt. Ajatus tähän on lähtöisin kansainvälisestä käytännöstä, joka edellyttää useissa maissa pörssiyrityöiden nimeävän erikseen tilintarkastuksen suorittamiseen erikoistuneen elimen yrityksen hallituksen ja tilintarkastajien välisen yhteydenpidon tehostamiseksi. Tällainen käytäntö on ollut voimassa jo muutamissa maissa, eikä sen katsota aiheuttavan suurta ongelmaa suomalaisille yrityksille. (Tilintarkastuslakityöryhmän raportti 2003, 113-123.)

Tilintarkastuslakityöryhmän ottaman kannan mukaan tilintarkastuskomitean muodostamista ei tulevaisuudessakaan säädettäisi pakolliseksi Suomessa. Sitä pidetään kuitenkin suositeltavana toimenä etenkin pörssiyrityöiden kohdalla. Tämä ehdotus on muodostettu sillä varauksella, ettei tilintarkastuskomiteaa määrätä pakolliseksi tulevassa EU:n tilintarkastusdirektiivissä. Tästä asiasta ei ole vielä päästy lopulliseen yksimielisyyteen (Horsmanheimo 2004). Tilintarkastuslakityöryhmän mukaan vastaavat tehtävät voidaan aivan yhtä hyvin määrätä yrityksen koko hallituksen tai hallintoneuvoston vastuulle. Perusteluna tälle on esitetty se seikka, että suomalaisten pörssiyrityöiden hallitusten koko on varsin suppea, jolloin erityisen tilintarkastuskomitean muodostaminen ei enää ole järkevää. (Tilintarkastuslakityöryhmän raportti 2003, 121-123.)

Tässä suhteessa mielestäni lakityöryhmä on jättänyt asian aivan liian avoimeksi. Vaikka perustelut ovat erittäin päteviä etenkin Suomen kohdalla, on kuitenkin todennäköistä, että EU:n tilintarkastusdirektiiviin tulee kuulumaan myös vaatimus tilintarkastuskomitean muodostamisesta. Ja siinä tapauksessa pelkkä suositus Suomen lainsäädännössä ei ole riittävä toimenpide. Olisikin ollut kenties jo nyt ajankohtaista valmistella lakimuutokseen myös tilintarkastuskomitean määritelmä ja sen lakisääteiset tehtävät.

Tilintarkastuskomitean muodostamisvelvollisuus on lainsäädäntötasolla uusi asia, johon nyt myös Suomessa joudutaan kiinnittämään entistä enemmän huomiota. Sarbanes-Oxley -lain alaiset yritykset joutuvat muodostamaan tilintarkastuskomitean, mutta tulevaisuudessa on myös mahdollista, että kaikki Helsingin pörssiin listatut yritykset joutuvat vastaavan haasteen eteen. Tilintarkastuslakityöryhmä piti tätä hyvin mahdollisena kehityssuuntana tulevaisuudessa. (Tilintarkastuslakityöryhmän raportti 2003, 121-123.) Tämä on selvästi havaittavissa oleva kansainvälinen trendi, jolloin yhä useammassa maissa pörssiyrityöiltä

vaaditaan kyseistä toimenpidettä. Yhdysvallat ja Iso-Britannia ovat olleet asiassa edelläkävijöitä myös lainsäädäntötasolla.

Keskustelu tilintarkastuskomitean muodostamisesta on luonnollista jatkoa corporate governance -kysymyksille, joiden avulla on haluttu täsmentää tehokasta hallitustyöskentelyä ja selkeyttää tehtävänjakoa tilintarkastuksen osalta. Tähän asti hallitusten jäsenten työskentelyä on pyritty parantamaan lähinnä erilaisten ohjeistusten ja suositusten avulla. (KPMG:n julkaisu, 1995). Nyt myös lakitasolla on herätetty keskustelua hallituksissa istuvien henkilöiden vastuuta lisäämisestä myös tilintarkastuksen suhteen. Juuri corporate governance -kysymyksiin liittyviin lakimuutoksiin on otettu mielellään kantaa pörssiyhtiöiden toimesta (Juha Niemelän haastattelu 2003). Ne koskevat yrityksen hallituksen toimintaa ehkä kuitenkin kaikkein eniten.

4.2.4 Tilintarkastuksen laadunvarmistus

Tilintarkastuksen laadunvarmistuksella pyritään tarkentamaan tilintarkastuslain yleistä vaatimusta hyvästä tilintarkastustavasta. Joidenkin tulkintojen mukaan ammattimaisen tilintarkastajan on kyettävä hoitamaan työnsä sellaisella tavalla, ettei sen laadussa esiinny olennaisia virheitä tai puutteita. Lisäksi hänen tulee alistua tilintarkastajien ammatillisten yhdistysten laaduntarkastuksen alaiseksi, jotta laatu voidaan varmistaa riippumattoman tahon toimesta. (Horsmanheimo & Steiner 2002, 357-361.)

Tämä tilintarkastuksen laadunvarmistuskäytäntö haluttaisiin mukaan myös varsinaiseen lakitekstiin, jotta ammattimaisesti toimivien tilintarkastajien toiminnan laatua voitaisiin paremmin säädellä myös lainsäädännön tasolla. (Tilintarkastuslakityöryhmän raportti 2003, 125-129.) Tällä hetkellä laadunvalvonta tapahtuu KHT- ja HTM-yhdistysten ohjeistuksen pohjalta. Tämä laadunvarmistuksen huomioiminen laissa on hyvin riippuvainen EU:n tilintarkastusdirektiivin lopullisesta sanamuodosta ja siitä, minkälaisia vaatimuksia se tulee asettamaan kansallisille järjestelmille.

Tilintarkastuksen laadunvarmistuksen takaaminen tulee aiheuttamaan käytännön vaikutuksia suomalaiseen tilintarkastuksen valvontaan. Tällä hetkellä varsinaisia määräyksiä laadunvarmistusjärjestelmille ei ole käytössä, eikä niiden tarkastusta tai raportointia ole erikseen säädelty. Tämänkaltaisen järjestelmän kehittäminen tulee siis mitä ilmeisimmin lähivuosina ajankohtaiseksi myös meillä, kun tarvittavasta tehtäväjaosta saadaan selvyys.

(Horsmanheimo 2004.) Suurin kysymys lienee Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan ja valtion tilintarkastuslautakunnan välisen työjaon tarkka määrittely.

4.2.5 Muut muutosehdotukset

EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotus pitää myös sisällään muita uudistuksia, jotka eivät ole mitenkään yhteydessä Sarbanes-Oxley -lakiin, joka koskee pääasiassa vain suuria listattuja pörssiyhtiöitä. Tällaisia muutoksia ovat mm. pienten yritysten tilintarkastusvastuuseen liittyvät ehdotukset. Tarkoituksena on helpottaa pienten ja keskisuurten yritysten velvollisuuksia tilintarkastuksen suhteen, samalla kuitenkin säilyttäen kansallisesti hyvälaatuinen kirjanpitokäytäntö. Näin myös halutaan edistää pienyrittäjyyden lisääntymistä Suomessa.

Lakiesityksen mukaan tulevaisuudessa pienyritys itse saisi valita suorittaako se tilintarkastuksen. Jos näin päätetään tehdä, tilintarkastajaksi voidaan valita vain tehtävään auktorisoitu henkilö. Näin maallikkotarkastajien käyttö pienyrityksissä tulisi kielletyksi. (Keskuskauppakamarin lainsäädäntökatsaus 2/2004, 6-7.) Tämä saattaisi osittain nostaa pienyritysten kynnystä tilintarkastuksen suorittamiseen ja todennäköisesti ainakin nostaisi niiden kustannuksia tilintarkastuksen suhteen. Auktorisoitujen tilintarkastajien palkkioita valvotaan varsin tarkasti.

Pienyritysten kohdalla muutospainet ovat lähinnä kansalliselta tasolta lähtöisin. Yleisellä tasolla on kuitenkin toivottavaa, että tilintarkastusta suorittamaan voitaisiin valita vain ammatillisesti päteviä henkilöitä. Tällä tavalla voitaisiin kohottaa koko tilintarkastusalan yleistä laatua. Toisaalta kaikkein pienimmiltä yrityksiltä ollaan poistamassa tilintarkastusvelvollisuutta, jolloin vastuu tilinpäätöstietojen oikeellisuudesta jää lähinnä yrityksen johdon vastuulle. Tämä on tavallaan kaksitahoinen asia. Toisaalta tilintarkastuksen laatua halutaan parantaa mutta samalla osa yrityksistä ollaan vapauttamassa tilintarkastusvastuusta.

Rangaistussäännösten tiukentamisesta ei Tilintarkastuslakityöryhmän raportissa oltu päästy yksimielisyyteen. Esityksenä oli, että tilintarkastuslain rikkomisesta seuraava suurin mahdollinen vankeusrangaistus nostettaisiin yhdestä vuodesta kolmeen vuoteen. Tämäkin jo aiheutti keskustelua ja esityksestä jätettiin eriäviä mielipiteitä. (Tilintarkastuslakityöryhmän

raportti 2003, 189-190.) Kansallisella tasolla rangaistussäännösten tiukentaminen saattaakin olla hyvin hankala tehtävä, jos varsinaisia kirjapitoon liittyviä skandaaleja ei ole vielä tullut julki.

4.3 Vertailu Sarbanes-Oxley -lain ja EU:n direktiiviehdotuksen eroista

EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotus olisi siis viemässä lainsäädäntöä pitkälti Sarbanes-Oxley -lain viitoittamaan suuntaan. Kuitenkin ihan yhtenevän lainsäädännön saaminen Eurooppaan ja Yhdysvaltoihin tuntuu hyvin mahdollomalta ajatukselta. EU:n direktiiviehdotuksessa kaikkein keskeisimpänä ajatuksena on ollut kaikin tavoin taata tilintarkastuksen riippumattomuus ja laatu ulkopuolisten tarkkailijoiden silmissä. Tämä tulee korostetusti esiin niin tilintarkastajan kuin yrityksen vastuissa.

Muut merkittävimmät erot on esitetty seuraavassa taulukossa (TAULUKKO 2). Tiivistäen voidaan todeta, että tilintarkastuksen valvonnassa EU luottaa tulevaisuudessakin pääasiassa kansallisiin jo olemassa oleviin valvontajärjestelmiin. Tilintarkastuksen riippumattomuuden varmistamisen vastuu on siirretty pelkästään tilintarkastajalta myös tilintarkastuskomitean vastuisiin. Raportoinnin suhteen direktiivi määrittelee tarkastuskohteiksi ainoastaan tilinpäätökset, osavuositulokset jäävät edelleen lain ulkopuolelle. Sisäisten valvontajärjestelmien suhteen direktiiviehdotuksessa en varsinaisesti ole otettu minkäänlaista kantaa. Sisäisten kontrollien huolellista tarkastamista suositellaan kyllä kaikissa ohjeissa mutta minkäänlaista raportointivelvollisuutta siitä ei ole määrätty. Tältä osin Sarbanes-Oxley -laki on hyvin poikkeava eurooppalaisesta näkökulmasta.

Muuten raportoinnin kehittäminen on aikomus suorittaa kansainvälisen tilintarkastajaliiton IFAC-ohjeistuksen mukaisesti. Varsinaiset käytännön toimet kehittämisen suhteen jäävät kuitenkin epäselviksi. Direktiivissä on myös suositeltu rangaistusten koventamista kansallisesti tilintarkastukseen liittyvien väärinkäytösten seurauksena. Tällä tavoin on pyritty kiinnittämään yhä enemmän myös kansallista huomiota taloudellisiin väärinkäytöksiin. Tilintarkastuksen laadunvarmistukseen on pyritty myös kaikin tavoin kiinnittämään entistä enemmän huomiota. Tämä jää tulevaisuudessakin pelkästään kansallisten valvontajärjestelmien vastuulle.

TAULUKKO 2 Vertailu Sarbanes-Oxley -lain ja EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotuksen keskeisimmistä eroista Yhdysvalloissa ja Euroopassa listatun osakeyhtiön näkökulmasta.

	SARBANES-OXLEY -LAKI	EU:N DIREKTIIVIEHDOTUS
Tilintarkastusviranomaiset	PCAOB: - Hyväksyminen ja rekisteröinti - Ohjeistus ja kehittäminen - Valvonta - Rangaistukset SEC: - Päätösten virallistaminen	- Tilintarkastajien rekisteröinti ja valvonta ensisijaisesti kotimaan viranomaisten toimesta - EU-maassa tapahtunut auktorisointi voimassa koko Unionin alueella - Tilintarkastuksen kansallinen laadunvarmistus
Tilintarkastajan vastuut	- Tilintarkastuksen ulkopuolisten palvelujen esihyväksyntä - Tilintarkastajien kierrättäminen - Riippumattomuuden vaarantuminen - Yhteydenpito yritykseen	- Tilintarkastuksen ulkopuolisten palvelujen ja niiden palkkioiden raportointi - Tilintarkastajien kierrättäminen - Kirjallinen vakuutus riippumattomuudesta
Yrityksen vastuut	- Allekirjoitukset julkistettaviin raportteihin => vastuu totuudenmukaisuudesta - Tilintarkastuskomitea - Tilintarkastuksen manipulointi	- Tilintarkastuskomitealla vastuu riippumattomuudesta - Palkkioiden vaikutus riippumattomuuteen - Tilintarkastuksen laadunvarmistus - Tilintarkastuksen manipuloinnin estäminen
Julkistettava informaatio	- Sisäisten kontrollien raportointi - Osavuosikatsausten tarkastaminen - Esihyväksyntä julkistettaville raporteille - Johdon riippumattomuus (tuloksen kaunistelu) - Talouspäälliköiden vastuu	- Edellytetään sisäisiä valvontajärjestelmiä (ei raportointivelvollisuutta) - Vain lakisääteisten tilinpäätösten tarkastus - Tavoitteena raportoinnin laadun kehittäminen IFAC-ohjeiden mukaisesti
Muut pääkohdat	- Eturistiriidat (sisäpiirikauppa) - Rikosoikeudelliset rangaistukset (vankeutta enintään 20 vuotta) - Vahingonkorvausvelvollisuus väärinkätösten seurauksena	- Rikosoikeudellisten rangaistusten koventaminen (???) - Vahingonkorvaukset kansallisen lainsäädännön mukaan

Yhteenvetona voidaan todeta, että Sarbanes-Oxley -laista voidaan havaita neljä keskeistä kohtaa, joita EU:n tilintarkastusdirektiivissä on käsitelty merkittävästi eri tavalla. Näitä seuraavia asioita joko ei ole ollenkaan mainittu direktiiviehdotuksessa tai sitten niiden muoto on ollut hyvin erilainen kuin Sarbanes-Oxley -laissa:

- Tilintarkastuksen ulkopuolisten palvelujen esihyväksyntä
- Yrityksen sisäisten valvontajärjestelmien raportointi
- Osavuositulosten tarkastaminen
- Johdon vastuu julkaistavista raporteista

Sisäisten valvontajärjestelmien olemassaoloa EU:n direktiiviehdotuksessa kyllä edellytetään mutta raportointivelvollisuudesta ei ole mitään mainintaa. Tältä osin siis Sarbanes-Oxley -lain edellyttämät toimet saattavat tuntua varsin radikaaleilta muutoksilta ainakin eurooppalaisten yritysten näkökulmasta. Muutoin erot ovat enemmän periaatteellisella tasolla. Tilitarkastuksen ulkopuolisten palvelujen raportointi ajaa käytännössä saman asian kuin niiden esihyväksyntä. Osavuosituloksia tarkastetaan jo nykyisin hyvin paljon vapaaehtoiselta pohjalta markkinoiden vaatimusten täyttämiseksi. Ja johdon vastuu mahdollisten väärin tietojen suhteen ratkeaa lopullisesti vasta oikeuskäytännön pohjalta.

5 JOHTOPÄÄTELMÄT

Suurin periaatteellinen ero Suomen lainsäädännön ja Sarbanes-Oxley -lain välillä on se, että suomalainen tilintarkastuslaki koskee kaikkia kirjanpitovelvollisia, kun Sarbanes-Oxley -lain alaisuuteen kuuluvat vain listatut yritykset. Suomen tilintarkastuslain alaisuuteen kuuluvien yritysten joukko on siis paljon kirjavampi kuin Sarbanes-Oxley -lain alaiset yritykset. Tämä jo pelkästään aiheuttaa sen, ettei lakien suora vertailu ole aivan helppoa. Lisäksi lainsäädäntö kehittyy jatkuvasti erilaisten tulkintojen ja ennakkotapausten perusteella. Tämä on varsinkin Yhdysvalloissa hyvin vallitseva käytäntö, jonka mukaan lain lopullinen muoto on lähinnä kiinni sen tulkinnasta.

Yritysten käytännön kannalta ehdottomasti suurin ero tulee esiin sisäisten valvontajärjestelmien raportoinnin suhteen. Sarbanes-Oxley -laissa esitelty vaatimus yritysten sisäisten valvontajärjestelmien läpikäymisestä ja niiden laadun arvioinnista on merkittävä uudistus kaikille yrityksille. Tämä myös tulee aiheuttamaan ehdottomasti eniten työtä ja uusia järjestelyjä, jotta lain edellyttämä raportointivelvollisuus saadaan täytettyä vaadittavalla tavalla.

Aivan suora vertailu Sarbanes-Oxley -lain ja Suomen tilintarkastuslain välillä ei ole aivan yksinkertaista. Suomalaisessa lainsäädännössä pörssiyrityksiä koskevia määräyksiä on löydettävissä useista eri laeista. Etenkin tämä koskee yrityksen vastuita. Tilinpäätöksen sisällöstä on määräyksiä kirjanpitolaissa. Pörssiin listautumisen yhteydessä vaadittavista tilintarkastajan lausunnoista on säädetty osakeyhtiölaissa. Pörssiyrityksen tiedottamiseen liittyviä määräyksiä löytyy puolestaan arvopaperimarkkina- ja osakeyhtiölaissa. Ja osa näiden lakien rikkomisesta seuraavista rangaistuksista on osittain käsitelty myös rikoslaisissa.

Jos mukaan vertailuun otetaan myös valmisteilla oleva EU:n tilintarkastusdirektiivi, voidaan havaita muutama keskeinen ero yhdysvaltalaisen ja eurooppalaisen tilintarkastuslainsäädännön välillä (TAULUKKO 3). Ensinnäkin Sarbanes-Oxley -laki edellyttää tilintarkastuksen ulkopuolisten palvelujen esihyväksyntää tilintarkastuskomitealta. EU:n direktiiviehdotuksen mukaan tilintarkastajien on ainoastaan raportoitava ulkopuoliset palvelut ja niistä saadut palkkiot. Suomen lainsäädännössä ei ole vielä tässä vaiheessa mitään mainintaa ulkopuolisten palvelujen vaikutuksesta tilintarkastuksen riippumattomuuden uhkana. Mutta lakiuudistuksessa tämäkin asia tulee varmasti esille.

TAULUKKO 3 Vertailu lainsäädäntöjen eroista Suomessa ja Yhdysvalloissa listatun yrityksen näkökulmasta

	SARBANES-OXLEY -LAKI	SUOMEN TILINTARKASTUSLAKI	EU:N DIREKTIIVIEHDOTUS
Tilintarkastusviranomaiset	<ul style="list-style-type: none"> - PCAOB: - Hyväksyminen ja rekisteröinti - Ohjeistus ja kehittäminen - Valvonta - Rangaistukset SEC: <ul style="list-style-type: none"> - Päätösten virallistaminen 	Keskuskaupakamari: <ul style="list-style-type: none"> - KHT-tilintarkastajat - Hyväksyminen ja rekisteröinti Valtion tilintarkastuslautakunta: <ul style="list-style-type: none"> - Ohjaus - Kehittäminen - Valvonta - Päätösten virallistaminen 	<ul style="list-style-type: none"> - Tilintarkastajien rekisteröinti ja valvonta ensisijaisesti kotimaan viranomaisten toimesta. - EU-maassa tapahtunut auktorisointi voimassa koko Unionin alueella. - Tilintarkastuksen kansallinen laadunvarmistus
Tilintarkastajan vastuut	<ul style="list-style-type: none"> - Tilintarkastuksen ulkopuolisten palvelujen esihyväksyntä - Tilintarkastajien kierrättäminen - Riippumattomuuden vaarantuminen - Yhteydenpito yritykseen 	<ul style="list-style-type: none"> - Hyvä tilintarkastustapa - Riippumattomuus ja esteellisyys määriteltäinä - Tilintarkastusraportit 	<ul style="list-style-type: none"> - Tilintarkastajien kierrättäminen - Tilintarkastuksen ulkopuolisten palvelujen ja niiden palkkioiden raportointi - Kirjallinen vakuutus riippumattomuudesta
Yrityksen vastuut	<ul style="list-style-type: none"> - Allekirjoitukset kaikkiin julkistettaviin raporteihin => vastuu totuudenmukaisuudesta - Tilintarkastuskomitea - Tilintarkastuksen manipuloinnin estäminen 	<ul style="list-style-type: none"> - Velvollisuus suorittaa tilintarkastus lain mukaisesti - Velvollisuus valita soveltuva tilintarkastaja 	<ul style="list-style-type: none"> - Tilintarkastuskomitealla vastuu riippumattomuudesta - Palkkioiden vaikutus riippumattomuuteen - Tilintarkastuksen manipuloinnin estäminen
Julkistettava informaatio	<ul style="list-style-type: none"> - Sisäisten kontrollien raportointi - Osavuositulosten tarkastaminen - Esihyväksyntä julkistettaville raporteille - Johdon riippumattomuus (tuloksen kaunistelu) - Talouspäälliköiden vastuu raporteista 	<ul style="list-style-type: none"> - Tilinpäätösmerkintä ja tilintarkastuskertomus - Kirjanpitolaki (tilinpäätös): <ul style="list-style-type: none"> * Oikea ja riittävä kuva * Tilinpäätöksen allekirjoitus - Osakeyhtiölaki <ul style="list-style-type: none"> * Listautumisen yhteydessä annettavat lausunnot - Arvopaperimarkkinalaki: <ul style="list-style-type: none"> *Tiedottamisrikos 	<ul style="list-style-type: none"> - Edellytetään sisäisiä valvontajärjestelmiä (ei raportointivelvollisuutta) - Vain lakisääteisten tilinpäätösten tarkastus - Tavoitteena raportoinnin laadun kehittäminen IFAC-ohjeiden mukaisesti
Muut pääkohdat	<ul style="list-style-type: none"> - Eturistiriidat (sisäpiirikauppa) - Rikosoikeudelliset rangaistukset (vankeutta enintään 20 vuotta) - Vahingonkorvausvelvollisuus 	<ul style="list-style-type: none"> - Rikosoikeudelliset rangaistukset (vankeutta enintään 1 vuosi) - Vahingonkorvausvelvollisuus 	<ul style="list-style-type: none"> - Rikosoikeudellisten rangaistusten koventaminen (???) - Vahingonkorvaukset kansallisen lainsäädännön mukaan

Toisena erona voidaan pitää yrityksen johtohenkilöiden vastuuta julkaistavien raporttien sisällöstä. Niin Suomen kirjanpitolaki kuin EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotus edellyttävät ainoastaan tilinpäätösten vahvistamista allekirjoituksin. Sarbanes-Oxley -laissa tämä omakätisen allekirjoituksen vaatimus on ulotettu paljon laajemmaksi. Kaikki yrityksen julkaisemat viralliset raportit on vahvistettava johdon allekirjoituksella. Myös väärän tiedon antaminen raporteissa tulkitaan merkittävästi suuremmaksi rikokseksi kuin aikaisemmin. Tämä tulee esiin mahdollisten rangaistusten välityksellä mutta lopulliset vaikutukset näkyvät vasta oikeuskäytännön kautta.

Kolmas merkittävä ero ilmenee yrityksen velvollisuutena raportoida sisäisistä valvontajärjestelmistä. Sarbanes-Oxley edellyttää tilintarkastajan vahvistamaa raporttia valvontajärjestelmien läpikäymisestä ja arviota niiden laadusta. Suomessa KHT-yhdistyksen suositukset edellyttävät tilintarkastajaa käymään läpi sisäiset valvontajärjestelmät mutta mitään raportointivelvollisuutta yrityksellä ei ole. EU:n direktiiviehdotus edellyttää yrityksillä olevan tarvittavat sisäiset valvontajärjestelmät mutta niiden raportoinnista ei ole mitään mainintaa.

Neljäs merkittävä ero, joka ilmenee vertailusta, on Sarbanes-Oxley -lain vaatimus myös osavuositulosten tarkastamisesta ennen julkaisemista. Suomen lainsäädännön ja EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotuksen mukaan lakisääteinen tilintarkastus koskee pääasiassa vain tilinpäätösten tarkastamista. Molemmissa kuitenkin katsotaan, että tilintarkastajan tulee puuttua toimintaan, mikäli hän havaitsee esimerkiksi osavuositulosten julkaisussa lainvastaisia piirteitä. Nämä mahdolliset rikkomukset eivät varsinaisesti kuulu välttämättä tilintarkastuslain tai -direktiivin alaisuuteen, vaan saattavat ennemminkin olla pörssiyritysten tiedottamista säätelevien lakien alaisia.

Sarbanes-Oxley -laki edellyttää itse asiassa kaikkien julkaistavien raporttien tarkastuttamista tilintarkastajalla. Ja tarkastuksen lisäksi siis vaadittiin vielä toimitusjohtajan, tai muun vastaavassa asemassa olevan henkilön, omakätinen vahvistus tietojen totuudenmukaisuudesta. Tämä lisää huomattavasti niin yritysten kuin tilintarkastajienkin vastuuta ja työmäärää mutta sen pitäisi myös parantaa oleellisesti sijoittajien luottamusta julkaistavan informaation laatuun.

EU:n direktiiviehdotuksesta voi löytää muutaman kohdan, joissa tilintarkastuksen säätelyä ollaan Euroopassa viemässä pidemmälle kuin Yhdysvalloissa. Ensimmäisenä kohtana voidaan

pitää tilintarkastuskomitean vastuuta tilintarkastuksen riippumattomuudesta. Riippumattomuudelle on Sarbanes-Oxley -lain puitteissakin asetettu tiukat kriteerit, mutta ainakin minun tulkintani mukaan lopullinen vastuu jää kuitenkin aina tilintarkastajalle. Direktiiviehdotuksessa on siis esitetty, että yrityksen tilintarkastuskomitean tehtäviin kuuluu valvoa, milloin riippumattomuus voi vaarantua. Tähän asti se on ollut lähinnä tilintarkastajan itsensä valvottavana.

Toinen merkittävä ero on tilintarkastuksen palkkioiden vaikutus riippumattomuuteen. EU:n direktiiviehdotuksen mukaan myös palkkioiden suuruus voi vaikuttaa tarkastuksen riippumattomuuteen. Palkkion tulee taata tilintarkastajalle mahdollisuus suorittaa huolellisesti työnsä, eikä palkkio saa olla sidoksissa tarkastuksen lopputulokseen. Myös tilintarkastuksen ulkopuolisten palvelujen tarjonta ei saa olla sidottu mitenkään palkkion suuruuteen. Tämänkaltaisen määrittely tuntuisi vieraalta yhdysvaltalaisessa lainsäädännössä, vaikka selvät perustelut sille on ehdottomasti olemassa.

Yhteenvedona Sarbanes-Oxley -lain ja tulevaisuudessa Suomessa vaikuttavan tilintarkastuslainsäädännön suurimmat eroavaisuudet voidaan tiivistää seuraavaan neljään (tai viiteen) pääkohtaan:

- Tilintarkastuksen ulkopuolisten palvelujen esihyväksyntä
- Yrityksen sisäisten valvontajärjestelmien raportointi
- Osavuositulosten tarkastaminen
- Johdon vastuu julkaistavista raporteista
- Tilintarkastuskomitea (?)

Tilintarkastuskomitean kohtalossa suomalaisessa lainsäädännössä ei vielä ole varmuutta. EU:n direktiiviehdotus edellyttää sen muodostamista mutta tilintarkastuslakiehdotuksessa komiteaa ei esitetty pakolliseksi. Ehdotuksessa oli lähdetty liikkeelle siitä ajatuksesta, että lopullisesta direktiivistä tämä vaatimus tullaan poistamaan. Tilintarkastuskomitean asema siis ratkeaa EU-direktiivin lopullisen muodon perusteella. Uskaltaisin epäillä, että lähivuosina tilintarkastuskomitea määrätään pakolliseksi myös Suomen tilintarkastuslaissa. Kansainvälinen kehitys johtaa jossain vaiheessa pakostikin tuohon suuntaan myös suomalaisten yritysten osalta.

Toisaalta tulevassa EU-direktiivissä on otettu huomioon muutamia asioita, joita Sarbanes-Oxley -laissa ei ole mainittu. Ehdotuksessa on painotettu erityisesti riippumattomuuden merkitystä kaikissa tilintarkastukseen liittyvissä tilanteissa. Keskeisimpinä asioina näistä eroista puhuttaessa voidaan pitää seuraavia kahta seikkaa:

- Tilintarkastuskomitean vastuu tarkastuksen riippumattomuuden valvomisesta
- Tilintarkastajien palkkioiden vaikutus tarkastuksen riippumattomuuteen

Eurooppalaisessa näkökulmassa on haluttu korostaa aikaisempaa enemmän tilintarkastuksen riippumattomuutta ja vastuu sen takaamisesta on haluttu yhä kattavammaksi. Yhdysvaltalaisessa laissa on selvemmin haluttu painottaa tilintarkastuksen tehtävää yritysten toiminnan laillisuuden varmistamisessa osakesijoittajien etua ajatellen. Nämä kaksi linjanvetoa eivät ole mitenkään toisiaan poissulkevia mutta osoittavat mielestäni selvän eron siitä, mitä asioita on pidetty tärkeimpinä lakiuudistuksia valmistellessa.

Tämän tutkimuksen lähtökohtana oli vertailla nykyisen suomalaisen voimassa olevan tilintarkastuslain ja Sarbanes-Oxley -lain eroja. Ehkä kuitenkin paljon ajankohtaisempi aihe olisi ollut vertailla suoraan vain EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotuksen ja Sarbanes-Oxley -lain eroja. Lähivuosina tämänkaltaisen vertailun tekeminen tulee hyvin ajankohtaiseksi tutkimusaiheeksi, kun EU:n direktiivin konkreettisia käytännön vaikutuksia aletaan tarkemmin pohtia.

Muutenkin tilintarkastukseen liittyvien lakimuutosten tarkastelu on hyvin ajankohtainen aihe vielä tulevina vuosina. Sarbanes-Oxley -lain lisäksi lähiaikoina on tulossa EU:n tilintarkastusdirektiivi ja Suomen tilintarkastuslainuudistus. Nämä aiheuttavat jo valmisteluvaiheessa useita aiheita tutkimuksille. Voimaantulon jälkeen varmasti myös pro gradu- ja väitöskirjatasolla näiden lakimuutosten käytännön vaikutukset ovat hyvin yleisiä tutkimuskohteita

Myös Sarbanes-Oxley -lain vaikutukset käytännössä yritysten tai tilintarkastajien näkökulmasta on tulevina vuosina mielenkiintoinen ja tärkeä tutkimuksen aihe. Kun saadaan muutaman vuoden kokemus lain vaikutuksista aivan konkreettisessa käytännön tilintarkastustyössä, on varmaan syytä keskittyä tarkastelemaan myös tätä puolta paljon enemmän. Esimerkiksi tilintarkastajien kierrättämisestä saadaan kokemuksia mahdollisesti vasta kymmenen vuoden aikavälillä. Samalla tavalla myös sisäisten valvontajärjestelmien

raportoinnin kokonaisvaikutukset paljastunevat vasta muutaman vuoden aikavälillä. Kyse on kuitenkin käytännössä hyvin merkittävistä muutoksista, joiden vaikutuksia on vielä tässä vaiheessa mahdotonta arvioida. Kuitenkin kaikkiin mahdollisiin vaikutuksiin olisi hyvä pystyä varautumaan riittävän ajoissa.

LÄHTEET

- Aho, T. & Vänskä, H. 1996. Tilintarkastuslaki ja hyvä tilintarkastustapa. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- AICPA:n artikkeli. Summary of Sarbanes-Oxley Act of 2002.
<URL:www.aicpa.org/info/sarbanes_oxley_summary.htm> (12.4 2005)
- Anttila, P. 1996. Tutkimisen taito ja tiedonhankinta. Helsinki: Akatiimi.
Arvopaperimarkkinalaki.
EU:n tilintarkastusdirektiiviehdotus 2004.
<URL:europa.eu.int/eur-lex/fi/com/pdf/2004/com2004_0177fi01.pdf> (25.4 2005)
- Fama, E. F. 1976. Foundations of finance: Portfolio decisions and securities prices. New York.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Horsmanheimo, P. 2004. Ehdotus lakisääteistä tilintarkastusta koskevaksi direktiiviksi. Keskuskauppakamarin lausunto 2004.
<URL:www.keskuskauppakamari.fi/kkk/lausunnot/lausunnot_2004/fi_FI/Eun_komission_ehdotuksesta_tilinpäätösdirektiivien_muutosdirektiiviksi/> (14.4 2005).
- Horsmanheimo, P. & Steiner, M.-L. 2002. Tilintarkastus: Asiakkaan opas. Helsinki: WSOY lakitieto.
- IAASB:n julkaisu 2005. Handbook of international auditing, assurance, and the ethics pronouncements: 2005 edition.
<URL:www.deaccountant.nl/download/rac/2005%20Handbook%20of%20International%20Auditing,%20Assurance,%20and%20Ethics%20Pronouncements.pdf> (19.5 2005).
- Juha Niemelän haastattelu KHT-Median Profiitti- lehdessä 30.4 2003.
<URL:www.kht.fi/profiitti/artikkeli.html?newsid=178> (10.1 2005).
- Karjalainen, J. & Parkkonen, J. 2004. Arvopaperimarkkinalaki. Helsinki: Talentum.
Keskuskauppakamarin lainsäädäntökatsaus 2/2004.
<URL:www.keskuskauppakamari.fi/kkk/julkaisut/Julkaisut/fi_FI/Lainsaadantokatsaukset/> (25.4 2005).
- Keskuskauppakamarin tilintarkastustiedote 3/2004.
<URL:www.keskuskauppakamari.fi/kkk/toimialat/Tilintarkastus/fi_FI/ttt/> (25.4 2005).
- KHT-yhdistys, 2003a. Tilintarkastusalan suositukset 2003. Helsinki: KHT-Media.
- KHT-yhdistys, 2003b. Tilintarkastuskertomukset ja tilintarkastajan lausunnot. Helsinki: KHT-Media.
- Kirjanpitolaki.
- KPMG:n julkaisu, 1995. Audit committee=Tilintarkastuskomitea. Helsinki: KPMG Wideri.
- KPMG:n julkaisu, 2003a. Sarbanes-Oxley: A Closer Look.
<URL:www.kpmg.de/library/pdf/030218_SOX_A_Closer_Look_en.pdf > (13.5 2005).
- KPMG:n julkaisu, 2003b. Sarbanes-Oxley section 404: Management assessment of internal control and the proposed auditing standards.
<URL:www.kpmg.de/library/pdf/030324_SOX404_Management_Assessment_en.pdf> (13.5 2005).
- KPMG:n julkaisu, 2004. Sarbanes-Oxley section 404: An overview of the PCAOB's requirements.
<URL:www.kpmg.de/library/pdf/040413_SOX404_PCAOB_Requirements_en.pdf> (13.5 2005).
- Laine, E. & Tuokko, Y. 2000. Erityistarkastukset. Helsinki: Kauppakaari.
- Niemi, L. 2003. Essays on audit pricing. Helsinki: Väitöskirja, Helsingin kauppakorkeakoulu.
Osakeyhtiölaki.

- PricewaterhouseCoopers -julkaisu, 2003. Audit committee: Käytännön ohjeita tehokkaasti toimivan tarkastusvaliokunnan muodostamiseksi.
<URL:www.pwcglobal.com/fin/fin/issues/publ/pwc_audit_committee.pdf> (20.5 2005).
- Q&A: The Enron collapse. 2004 (BBC News).
<URL:news.bbc.co.uk/1/hi/business/3398913.stm> (25.5 2005).
- Rahoitustarkastus 2003. Uusi tilintarkastuslaki lisäsi taloudellisen informaation luotettavuutta. Rahoitustarkastus tiedottaa -verkkójulkaisu, 6/2003.
<URL:www.rahoitustarkastus.fi/Fin/Tiedotus/Rahoitustarkastus_tiedottaa/2003/6_2003/Tilintarkastuslaki.htm>(12.4 2005).
- Riistama, V. 1999. Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö. Helsinki: WSOY.
Rikoslaki.
- Rinninsland, R. 2002. Understanding the Sarbanes-Oxley Act of 2002.
<URL:www.citeusa.org/articles/ox.htm> (25.5 2005).
- Rittenberg, L. & Schwieger, B. 2003. Auditing: Concepts for a changing environment (4th edition). Mason (Ohio): Thompson / South-Western.
- Saarikivi, M.-L. 1999. Tilintarkastajan riippumattomuus. Helsinki: Väitöskirja, Helsingin kauppakorkeakoulu.
- Saarikivi, M.-L. 2000. Osakeyhtiön tilintarkastajan riippumattomuus. Helsinki: Werner Söderström lakitieto.
- Sarbanes-Oxley -lakiteksti, 2002. <URL:http://www.sarbanes-oxley.com/section.php?level=1&pub_id=Sarbanes-Oxley > (14.2 2005)
- Sarja, M. 1999. Tilintarkastajan riippumattomuus. Helsinki: Edita.
- Tietojärjestelmien tarkastuksen ja riskienhallinnan käsikirja. 1997. Tietojärjestelmien tarkastus ja valvonta ry. Espoo: Suomen atk-kustannus.
Tilintarkastuslaki.
- Tilintarkastuslakityöryhmän raportti, 2003. Helsinki: Kauppa- ja teollisuusministeriö, Edita.
- Vahtera, P. 1986. Yrityksen valvonta ja tilintarkastus. Espoo: Weilin + Göös.

SÄHKÖISET LÄHTEET:

www.aicpa.org
www.coso.org
www.ifac.org

LIITE 1 Selvitys tekstissä käytetyistä lyhenteistä

AICPA = American Institute of Certified Public Accountants
COSO = The Committee of Sponsoring Organisations of the Treadway Commission
IAASB = International Auditing and Assurance Standards Board
IAS = International Accounting Standard
IFAC = International Federation of Accountants
IFRS = International Financial Reporting Standard
ISA = International Standards on Auditing
PCAOB = Public Company Accounting Oversight Board
SEC = Securities Exchange Commission
TILA = Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta
US GAAP = Generally Accepted Accounting Principles in the United States
VALA = Valtion tilintarkastuslautakunta

LIITE 2 Suomen tilintarkastuslain sisältö

Tilintarkastuslaki 28.10.1994/936

1 LUKU Yleiset säännökset

- 1 § Soveltamisala
- 2 § Määritelmiä

2 LUKU Tilintarkastajien hyväksyminen ja rekisteröinti

- 3 § Tilintarkastajan ammattitutkinnot
- 4 § Keskuskauppakamarin hyväksymä tilintarkastaja
- 5 § Keskuskauppakamarin hyväksymä tilintarkastusyhteisö
- 6 § Kauppakamarin hyväksymä tilintarkastaja ja tilintarkastusyhteisö
- 7 § Rekisteriin merkitseminen
- 8 § Rekisteristä poistaminen

3 LUKU Velvollisuus toimituttaa tilintarkastus

- 9 § Tilintarkastusvelvollisuus
- 10 § Tilintarkastajan yleinen kelpoisuus
- 11 § Velvollisuus valita hyväksytyt tilintarkastajat
- 12 § Velvollisuus valita KHT-tilintarkastaja tai -yhteisö
- 13 § Tilintarkastus konsernissa
- 14 § JHTT-tilintarkastajan valitseminen
- 15 § Tilintarkastusyhteisön päävastuullinen tilintarkastaja

4 LUKU Tilintarkastuksen sisältö

- 16 § Hyvän tilintarkastustavan velvoittavuus
- 17 § Tilintarkastuksen kohde
- 18 § Tilinpäätösmerkintä
- 19 § Tilintarkastuskertomus
- 20 § Tilintarkastuspöytäkirja
- 21 § Tilintarkastajan läsnäolo yhteisön tai säätiön kokouksessa
- 22 § Yhteisön ja säätiön toimielinten velvollisuus avustaa tilintarkastajaa

5 LUKU Tilintarkastajaa koskevat muut säännökset

- 23 § Tilintarkastajan riippumattomuus
- 24 § Tilintarkastajan esteellisyys
- 25 § Tilintarkastajan salassapitovelvollisuus
- 26 § Tilintarkastajan erottaminen ja eroaminen
- 27 § Läänihallituksen velvollisuus määrätä tilintarkastaja

6 LUKU Ohjaus, kehittäminen ja valvonta

- 28 § Valtion tilintarkastuslautakunta
- 29 § Jäsenten ja sihteerin kelpoisuusehdot
- 30 § Asioiden käsittely valtion tilintarkastuslautakunnassa
- 31 § Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta
- 32 § Asioiden käsittely Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnassa
- 33 § Kauppakamarin tilintarkastusvaliokunta
- 34 § Hyväksytyjen tilintarkastajien valvonta
- 35 § Valvontaa koskevat toimenpiteet
- 36 § Tietojenantovelvollisuus
- 37 § Salassapitovelvollisuus
- 38 § Hyväksymisen peruuttaminen
- 39 § Varoitus ja huomautus
- 40 § Hyväksymisen lakkaaminen

7 LUKU Erinäiset säännökset

- 41 § Muutoksenhaku
- 42 § Muutoksenhakuoikeus
- 43 § Rangaistussäännökset
- 44 § Vahingonkorvausvelvollisuus
- 45 § Tilintarkastajamaksut
- 46 § Tarkemmat säännökset

8 LUKU Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset

- 47 § Voimaantulo
- 48 § Siirtymäsäännökset

LIITE 3 Euroopan Unionin tilintarkastusdirektiiviehdotuksen sisältö

I luku Kohde ja määritelmät

- 1 artikla Kohde
- 2 artikla Määritelmät

II luku Hyväksyminen, jatkuva koulutus ja vastavuoroinen tunnustaminen

- 3 artikla Tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen hyväksyminen
- 4 artikla Hyvä maine
- 5 artikla Hyväksymisen peruuttaminen
- 6 artikla Koulutusvaatimukset
- 7 artikla Ammatillinen tutkinto
- 8 artikla Teoreettisen tiedon koe
- 9 artikla Poikkeukset
- 10 artikla Käytännön harjoittelu
- 11 artikla Pitkän käytännön kokemuksen tuoma pätevyys
- 12 artikla Käytännön harjoittelun ja teoreettisen koulutuksen yhdistäminen
- 13 artikla Jatkuva koulutus
- 14 artikla Toisten jäsenvaltioiden tilintarkastajien hyväksyminen

III luku Rekisteröinti

- 15 artikla Julkinen rekisteri
- 16 artikla Tilintarkastajien rekisteröinti
- 17 artikla Tilintarkastusyhteisöjen rekisteröinti
- 18 artikla Rekisteritietojen päivittäminen
- 19 artikla Vastuu rekisteritiedoista
- 20 artikla Kieli

IV luku Ammattietiikka ja salassapitovelvollisuus

- 21 artikla Ammattietiikka
- 22 artikla Luottamuksellisuus ja salassapitovelvollisuus

V luku Riippumattomuus

23 artikla Riippumattomuus ja puolueettomuus

24 artikla Tilintarkastusyhteisöjen puolesta lakisääteisiä tilintarkastuksia suorittavien tilintarkastajien riippumattomuus ja puolueettomuus

25 artikla Tilintarkastuksesta maksettavat palkkiot

VI luku Tilintarkastusstandardit ja raportointi

26 artikla Tilintarkastusstandardit

27 artikla Konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteinen tarkastus

28 artikla Tilintarkastusraportointi

VII luku Laadunvarmistus

29 artikla Laadunvarmistusjärjestelmät

VIII Tutkimukset ja seuraamukset

30 artikla Tutkinta ja seuraamusjärjestelmät

IX luku Julkinen valvonta ja jäsenvaltioiden väliset sääntelyjärjestelmät

31 artikla Julkisen valvonnan periaatteet

32 artikla Julkisten valvontajärjestelmien välinen yhteistyö yhteisön tasolla

33 artikla Jäsenvaltioiden sääntelyjärjestelmien vastavuoroinen tunnustaminen

34 artikla Jäsenvaltioiden välinen sääntely-yhteistyö tutkinnan yhteydessä

X luku Nimittäminen, erottaminen ja tietojenvaihto

35 artikla Tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen nimeäminen

36 artikla Tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön erottaminen ja eroaminen

37 artikla Tarkastettavan yhteisön ja tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön välinen tietojenvaihto

XI luku Yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen lakisääteistä tilintarkastusta koskevat erityissäännöt

38 artikla Läpinäkyvyysraportti

39 artikla Tilintarkastuskomitea

40 artikla Riippumattomuus

41 artikla Laadunvarmistus

42 artikla Julkinen valvonta

43 artikla Tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön nimittäminen

XII luku Kansainväliset näkökohdat

44 artikla Kolmansien maiden tilintarkastajien hyväksyminen

45 artikla Kolmansien maiden tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen rekisteröinti

47 artikla Yhteistyö kolmansien maiden toimivaltaisten viranomaisten välillä

XIII luku Siirtymä- ja loppusäännökset

48 artikla Täytäntöönpanotoimenpiteet

49 artikla Komitea

50 artikla Direktiivien 78/660/ETY ja 83/349/ETY muuttaminen

51 artikla Direktiivin 84/253/ETY kumoaminen

52 artikla Siirtymäsäännökset

53 artikla Saattaminen osaksi kansallista lainsäädäntöä

54 artikla Voimaantulo